

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.
Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.
Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів.
Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 11 2020

ЗМІСТ

Коротко про головне

Заходи з протидії поширенню коронавірусу3

**Телефонна розмова Президента України В. Зеленського
з Прем'єр-міністром Канади Д. Трюдо.....4**

Аналітика

Політичні акценти

Тарасенко Н.

**Кадрові зміни в уряді Д. Шмигала: особливості призначень,
персоналії, оцінки експертів4**

Потіха А.

Сто днів уряду Д. Шмигала в оцінках політиків та експертів13

Ворошилов О.

**Визит української делегації в Берлін
в оцінках політиків та експертів.....20**

Якименко Ю.
Пандемия коронавируса и особенности смягчения карантинных ограничений в различных странах мира28

Рудь І.
Протестний рух у США: політичне підґрунтя та наслідки для майбутніх президентських виборів33

Економічний ракурс

Кулицький С.
**Криза на світовому нафтовому ринку та її вірогідні наслідки для глобальної та української економіки
(Закінчення. Початок у № 10).... ..38**

Наука – суспільству

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання, лікування .51
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....54
Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України64
Наукові видання НАН України64
Корпоративне співробітництво65
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти66
Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності ...67
Діяльність науково-дослідних установ70
Нагороди та відзнаки70
Здобутки української археології71
Питання екології та уникнення техногенних катастроф72
Наука і влада78

До уваги держслужбовця

Фіх Ю., Колесніченко А.
Спадщина реабілітованого українського письменника В. Винниченка (1880–1951) (Закінчення. Початок у № 10)80

Фіх Ю.
**Дистанційна освіта та дистанційне навчання: список літератури: за фондами та електронними ресурсами НБУВ (1999–2019 рр.)
(Початок. Закінчення у № 12)98**

Коротко про головне

Заходи з протидії поширенню коронавірусу

За завданням Президента уряд запропонує порядок страхових виплат родинам загиблих і постраждалих медиків, які борються з поширенням COVID-19.

З ініціативи Президента України В. Зеленського Кабінет Міністрів готується представити порядок страхових виплат родинам загиблих і постраждалих медиків, які борються з епідемією коронавірусної інфекції. Про це повідомив Прем'єр-міністр Д. Шмигаль на традиційній селекторній нараді щодо запобігання поширенню коронавірусу, що відбулася під головуванням В. Зеленського.

Відповідні постанови розглядатимуть завтра, щоб почати виплати найближчим часом.

За словами Прем'єр-міністра, виплати здійснюватимуть залежно від того, чи заразився медик, безпосередньо протидіючи коронавірусу, чи за інших обставин. Ідеться, серед іншого, про виплати 1 млн 576 тис. грн родинам медичних працівників у разі їх загибелі від коронавірусу, на який вони захворіли під час виконання професійних обов'язків; 210 тис. грн, якщо медик захворів і помер не під час роботи з хворими на COVID-19, а також про виплати в разі отримання інвалідності внаслідок захворювання медика на коронавірусну інфекцію.

«Коронавірус продовжує приносити нові жертви, і ми маємо діяти так само швидко, тому спрощуємо бюрократію, щоб уже на ділі допомагати родинам загиблих та постраждалих», – наголосив глава держави.

Також за завданням Президента відучора було збільшено кількість приміських електропоїздів на Київщині та встановлено гучномовці, які нагадують про дотримання заходів особистого захисту, завдяки чому на зупинках вдалося уникнути великих скупчень людей і більше пасажирів стали надягати маски. Відповідні відеозаписи з різних зупинок продемонстрував на нараді міністр інфраструктури В. Криклій.

В. Зеленський поставив завдання посилити переговори на міжнародній арені щодо співпраці в придбанні вакцини проти COVID-19, якщо таку буде виготовлено. «Україна має отримати доступ до вакцини нарівні з іншими країнами, щойно вона буде виготовлена. У нас хороші відносини з Європейським Союзом. Будь ласка, уважно стежте за розробками вакцини проти коронавірусу та тримайте Україну високо на порядку денному», – зазначив глава держави (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 16.06*).

Телефонна розмова Президента України В. Зеленського з Прем'єр-міністром Канади Д. Трюдо

В. Зеленський і Д. Трюдо обговорили спрощення візового режиму між Канадою та Україною.

Президент України В. Зеленський провів телефонну розмову з Прем'єр-міністром Канади Д. Трюдо.

Очільник канадського уряду переказав слова підтримки О. Зеленській, яка захворіла на COVID-19, як свого часу С. Трюдо.

Було обговорено заходи обох країн з метою протидії коронавірусу та можливості співпраці для подолання пандемії.

«Ми вдячні за гуманітарну допомогу Канади для протидії захворюванню в Україні по лінії Гуманітарного фонду ООН розміром 500 тис. канадських доларів», – наголосив В. Зеленський.

Президент висловив сподівання на досягнення прогресу в процесі поступової лібералізації Канадою візового режиму для громадян України та запропонував прискорити відповідну двосторонню роботу на рівні урядів. «Ми маємо вже зараз окреслити часові рамки початку двостороннього візового діалогу. Можемо розпочати спрощення візового режиму з окремих категорій громадян, наприклад молоді, студентів, як говорили в Торонто торік. Очікуємо на прибуття в Україну групи канадських експертів для моніторингу стану відповідності України візовим критеріям Канади», – запропонував глава Держави Україна.

У відповідь Прем'єр-міністр Канади зазначив, що, попри складну ситуацію, на сьогодні є можливість переглянути візовий режим для його лібералізації і над цим треба працювати.

В. Зеленський висловив подяку Д. Трюдо за послідовну підтримку суверенітету й територіальної цілісності України (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2020. – 15.06*).

Аналітика

Політичні акценти

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Кадрові зміни в уряді Д. Шмигала: особливості призначень, персоналії, оцінки експертів

В українському уряді тривають ротації та заповнення вакантних міністерських посад новими призначенцями. Верховна Рада за поданням Прем'єр-міністра України Д. Шмигала 4 червня проголосувала за

призначення нового віцепрем'єра з питань європейської і євроатлантичної інтеграції О. Стефанишиної та міністра культури й інформаційної політики О. Ткаченка. Кандидатуру віцепрем'єра підтримало 255 депутатів, міністра культури – 263. Крім «Слуги народу», за них проголосували депутатські групи «Довіра» та «За майбутнє», а також ряд позафракційних нардепів.

Представляючи кандидатури нових міністрів у Верховній Раді, Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль зазначив, що перед новими міністрами урядом поставлено чіткі завдання. Так, перед О. Стефанишиною на посаді віцепрем'єр-міністра з питань європейської інтеграції поставлено завдання фактично відновити роботу Офісу з координації євроінтеграції. «У нас інколи євроатлантична інтеграція сприймається як виключно зовнішньополітична історія. Але ж насправді це про реформи всередині країни. Це не європейцям потрібно, а нам з вами для того, щоб мати успішну країну. Ми маємо рухатися виключно по найкращих європейських практиках, при чому цей рух має бути паралельним по всіх галузях. Ще одне надважливе завдання, яке стоїть перед новим віцепрем'єр-міністром, – це проведення переговорів з нашими європейськими партнерами щодо перегляду Угоди про асоціацію з ЄС, особливо в питаннях торговельних квот. Очікуємо по цьому питанню активної співпраці і з МЗС, і з парламентом, і з Офісом Президента», – підкреслив очільник уряду (URL: <https://versii.if.ua/novunu/verhovna-rada-priznachila-u-kabmin-dvoh-novih-ministriv>).

Від О. Ткаченка на посаді міністра культури та інформаційної політики, за словами Д. Шмигалья, очікується впровадження комплексного підходу не тільки до сфери культурних ініціатив, а також і до роботи у сфері інформаційної політики. «Крім того, у рамках урядової програми стимулювання економіки в нас заплановано підтримку культурних індустрій фактично на 1,5 млрд грн. Дуже важливо представити прозорий та раціональний підхід у цьому фінансуванні. І це одне з перших завдань перед майбутнім міністром», – додав Д. Шмигаль.

Коментуючи призначення нових міністрів, Д. Шмигаль також повідомив, що кандидатури обговорювалися фракцією більшості, а кожен з кандидатів презентував та інформував про свої плани перед комітетами парламенту. Так само вони отримали схвальні оцінки від уряду та Офісу Президента. «Перед новими міністрами ми ставимо чіткі цілі. Так само буде стояти і завдання обов'язкової співпраці з парламентом, а також реагування на виклики в умовах коронакризи. На кандидатів покладено великі сподівання, і я буду пильно спостерігати, щоб вони виправдалися», – запевнив Прем'єр-міністр.

Новий віцепрем'єр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанишина народилася в 1985 р. У 2008 р. закінчила Київський національний університет ім. Т. Шевченка, отримала кваліфікацію юриста-міжнародника, перекладача з англійської мови. У 2016 р. О. Стефанишина стала випускницею Одеського національного економічного університету, де навчалася на спеціальності з фінансів і кредиту.

З березня по грудень 2017 р. була директором урядового офісу з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів. У грудні 2017 р. її призначили гендиректором офісу ([URL: https://dt.ua/POLITICS/rada-priznachila-stefanishinu-viceprem-yerkoyu-z-pitan-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integraciyi-349905_.html](https://dt.ua/POLITICS/rada-priznachila-stefanishinu-viceprem-yerkoyu-z-pitan-yevropeyskoyi-ta-yevroatlantichnoyi-integraciyi-349905_.html)).

О. Стефанишина замінила на посаді В. Пристайка, за відставку якого проголосувало 296 депутатів. Очікується, що В. Пристайка, звільненого з посади віцепрем'єра, буде призначено послом України у Великій Британії. У політичних колах таке рішення називають свого роду компромісом, оскільки, як відомо з інформації ЗМІ, В. Пристайко не спрацював з главою Офісу Президента А. Єрмаком, який займається ключовими зовнішньополітичними питаннями. Через це дипломат спочатку позбувся посади міністра закордонних справ, а тепер і крісла віцепрем'єра.

Пріоритетами О. Стефанишиної на посаді віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції, за її словами, будуть захист національного товаровиробника, перегляд угоди про асоціацію з ЄС, переговори з Євросоюзом щодо збільшення некредитного фінансування, доступ до програм транскордонного співробітництва, переговори про митну лібералізацію.

Інтеграція України у Європейський Союз і НАТО є командною роботою всіх гілок влади, вважає новообрана віцепрем'єр-міністр з питань європейської інтеграції О. Стефанишина. «Робота в напрямі ЄС і НАТО є командною роботою. Неможливо впроваджувати ці реформи без взаємодії з парламентом, Президентом, урядом, тому я вважаю, що посада віцепрем'єр-міністра – це посада операційного менеджера цього процесу, який забезпечує щоденне досягнення великих результатів», – наголосила О. Стефанишина на пленарному засіданні у день голосування за її кандидатуру.

Вона зазначила, що європейська інтеграція є природним процесом для України і «важливо зробити так, щоб процес європейської, євроатлантичної інтеграції відбувався насамперед на основі національних інтересів України, за умови злагодженої роботи всіх гілок влади та всередині уряду».

Новий міністр культури та інформаційної політики України О. Ткаченко раніше виконував обов'язки голови Комітету Верховної Ради з питань гуманітарної та інформаційної політики, а до того, як стати депутатом Верховної Ради від партії «Слуга народу», очолював телеканал «1+1» І. Коломойського. Новопризначений міністр упевнений, що сфера культури мало стосується інтересів І. Коломойського, тому він не впливатиме на новоспеченого міністра. Пріоритетними напрямами своєї роботи на посаді очільника міністра культури О. Ткаченко назвав відновлення та збільшення фінансування галузі культури, а також завершення реструктуризації й проведення аудиту відомства ([URL: https://zaxid.net/ministr_kulturi_tkachenko_vitse_premyer_stefanishina_novini_ukrayini_n1503140](https://zaxid.net/ministr_kulturi_tkachenko_vitse_premyer_stefanishina_novini_ukrayini_n1503140)).

Цікаво, що ще 31 травня О. Ткаченко оголошував про свій намір стати мером Києва і взяти участь у праймеріз «Слуги народу» з пошуку кандидата в міські голови столиці. «Думаю, прийшов час повернути гордість за те, яким місто може бути сьогодні і завтра. Містом для людей, а не для ненажерливих чиновників або забудовників. Місто, у якому жити гідно, красиво і приємно. Тому вирішив брати участь у праймеріз “Слуги народу” на вибори мера міста. Повернемо собі гордість за Київ», – зазначав О. Ткаченко.

У керівництві партії «Слуга народу» запевнили, що прямого зв’язку між призначенням О. Ткаченка очільником Мінкульту та його мерськими амбіціями не було. При цьому безпосередньо О. Ткаченко підтвердив, що й далі цікавитиметься ситуацією в столиці. За інформацією видання «РБК-Україна», він може увійти в керівні органи київської партійної організації «СН».

«Ми давно шукали таку людину на Мінкульт, яка була б зрозуміла і Президенту, і професійному співтовариству. Ткаченко хороший управлінець, теж керував медіахолдингом, як і його попередник на посаді міністра Бородянський, продовжуватиме його ініціативи. При цьому Ткаченко отримав хороший досвід за час керівництва комітетом і став уже не таким безкомпромісним», – поінформувало джерело «РБК-Україна» в президентському оточенні (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kadrovye-eksperimenty-ishchut-naznachayut-1591259099.html>).

Політолог В. Карасьов звернув увагу на те, що О. Ткаченко є першим міністром – прямим вихідцем з партії «Слуга народу», з її депутатського корпусу. «І тепер “Слуга народу”, як партія і парламентська фракція, несе повну політичну відповідальність за все, що робитиме Ткаченко: як за косяки, так і за досягнення. Це їх. І це дуже важливо. Тому що в міністрах є люди, які мають або дуже опосередковане відношення до “Слуги народу”, або взагалі не мали ніякого відношення до цієї партії», – зазначив політолог.

До речі, українську культуру вже вдруге поспіль віддають у руки телевізійника. Можна сказати, що тепер крісло перейшло від одного великого вітчизняного медіахолдингу до іншого. В. Бородянський – попередній міністр – до роботи в уряді очолював медіахолдинг «СтарлайтМедіа» (StarlightMedia).

На думку експертів, часта ротація міністрів свідчить про те, що в уряді й на Банковій не можуть знайти компромісу, утім нові кадрові рішення є досить вдалими. «Для мене ці кадрові призначення не стали сенсацією, навіть те, що Пристайко пішов. Чутки про те, що він посів посаду віцепрем’єра тимчасово, були й раніше і зараз вони підтвердилися. Але і на посаду віцепрем’єра з європейської інтеграції, і на посаду міністра культури прийшли люди досвідчені, фахові, тому я оцінюю ці призначення як закономірні й логічні», – зазначив голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» політолог В. Фесенко (URL: <https://susplne.media/39455-narodnim-deputatam-viplatili-24-miljona-kompensacii-za-zitlo-hto-otrimav-grosi>).

За його словами, затримки в призначеннях зумовлено попереднім негативним досвідом поспішних кадрових рішень. Відтак краще відбирати кандидатури на урядові посади більш ретельно. «Щодо Ткаченка, наскільки я розумію, пропозиція була ще декілька тижнів тому. Він не одразу дав відповідь, адже мав амбіції щодо участі у виборах мера Києва. Але коли зрозумів, що від “Слуги народу” буде інший кандидат, то погодився на нинішню посаду», – висловив свою думку політолог.

З О. Стефанишиною, як підкреслив В. Фесенко, інша ситуація. «Вона не політик і навіть працювала за часів Президента Порошенка в команді І. Климпуш-Цинцадзе. Але оскільки іншого кандидата такого рівня не було і щодо Пристайка було вже вирішено питання, що він їде послом у Велику Британію, то треба було знайти достатньо фахову людину. Вибір, я вважаю, був достатньо вдалий. Можливо, їй поки що не вистачає особистого політичного авторитету, але фаховий авторитет у неї є. Я сподіваюсь, що вона відновить і активізує роботу свого відомства», – зауважив В. Фесенко.

Можливим слабким місцем для О. Стефанишиної, на думку політолога, може стати саме недостатність особистого авторитету, а на посаді віцепрем'єра з європейської інтеграції потрібен саме він, оскільки там на першому плані завжди функція координації між всіма відомствами, яка є визначальною, головною. «У нас функція європейської інтеграції є всеосяжною – у кожному відомстві є заступник міністра. Тут якраз грає роль саме координація, належний контакт з іншими міністрами, він дуже важливий. Те, що у неї є досвід роботи і вона знає, як працює ця машина, – це дуже добре. А от чи вистачить особистого авторитету – це питання поки відкрите», – констатує В. Фесенко.

Загалом експерт пояснює останні призначення (як і попередні) насамперед тим, що безпосередньо В. Зеленський особисто знає претендента. «Особисте знання людини, яку призначають на посаду, – це далеко не останній чинник, а навіть один із визначальних. Для Зеленського це дуже важливо – самому знати людину», – вважає він (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/miscievi-vibori-2020-onlayn-golosuvannya-provedut-u-velikih-mistah-novini-ukrajini-50092595.html>).

Натомість політтехнолог О. Голобуцький називає неприпустимою часту зміну кадрів у сфері євроінтеграції, а О. Ткаченку радить якнайшвидше позбутися ореола, що він «людина Коломойського». «Ткаченко – дуже розумна людина і розуміє, що цей уряд ненадовго і, можливо, він не випадає з розкладу по київським виборам. Тому йому краще стартувати не з посади депутата Верховної Ради, а з посади міністра культури. Посада мера Києва – це третя чи четверта посада в Україні по значущості в економіці», – зазначив О. Голобуцький (URL: <https://suspilne.media/39455-narodnim-deputatam-viplatili-24-miljona-kompensacii-za-zitlo-hto-otrimav-grosi>).

Політичний та економічний експерт В. Ключок вважає, що на сьогодні складно давати прогнози життєздатності нового складу уряду, тому що наближаються місцеві вибори. «Я не виключаю відставки цього уряду перед

самими виборами, тому що виклики стоять дуже серйозні. Це й економічна криза, і пандемія коронавірусу тощо. Якщо робота буде ефективною, бюджет наповнюватиметься, то питання відставки відсунеться на другий план», – зазначає В. Ключок.

На думку політолога, глави Фонду «Українська політика» К. Бондаренка, призначення нових міністрів істотно не змінить ситуації та розстановки сил у Кабінеті Міністрів. Він вважає, що в них відсутні якісь особливі програми діяльності, тому вони радикально нічого не змінять, а просто займуть вакантні посади в уряді та займатимуться профільними міністерствами.

«О. Ткаченко – професіонал. Він тривалий час займався кінематографом і створенням телевізійних програм, добре знає ситуацію у цій сфері. Щодо О. Стефанишиної, то вона довго працювала в команді І. Климпуш-Цинцадзе і продовжуватиме її політику. Фактично таким чином Президент Зеленський дав сигнал, що в зовнішній політиці він продовжуватиме зовнішню політику П. Порошенка», – констатує К. Бондаренко.

Політолог також зазначив, що схильний оцінювати діяльність Кабміну загалом, а не окремих його представників, адже «один у полі – не воїн». На його думку, нові міністри «органічно вписуються в діючий уряд» ([URL: https://ua.news/ua/novye-ministry-tkachenko-i-stefanishina-ne-povliayut-na-kurs-i-harakter-raboty-kabmina](https://ua.news/ua/novye-ministry-tkachenko-i-stefanishina-ne-povliayut-na-kurs-i-harakter-raboty-kabmina)).

На думку народного депутата України восьмого скликання, журналіста С. Висоцького, призначення в уряд нових міністрів може не дати очікуваного результату, оскільки головною фігурою політичного й стратегічного вектора країни є Президент. В. Зеленський, як вважає С. Висоцький, у свою чергу не має політичної волі та чіткого плану дій щодо розвитку та напряму руху країни.

Експерт позитивно оцінив призначення на посаду віцепрем'єр-міністра О. Стефанишиної, бо чув про неї «дуже позитивні відгуки». Водночас призначення міністром культури й інформаційної політики О. Ткаченка аналітик вважає більш ризикованим, оскільки він пов'язаний зі Студією «95-й квартал», медіагрупою «1+1» та може лобіювати їхні інтереси. «Невідомо, як розвиватиметься наша культурна галузь, якщо її буде очолювати людина, афілійована з відомим олігархом та відомою медіагрупою. Є ризик, що пріоритетом політики Ткаченка може стати виробництво фільмів, направлене на цю групу та її підрозділи. Також він може переглянути квоти на українську мову на угоду приватному комерційному інтересу певної телерадіокомпанії і на шкоду державному інтересу», – припускає С. Висоцький.

Експерт вважає, що більш раціонально аналізувати треба не окремі кадрові призначення міністрів в уряді, а дії Президента В. Зеленського. На його думку, у глави держави відсутні пріоритети, йому бракує послідовної, визначеної та не суперечливої політики.

«О. Стефанишина – дуже порядна людина. Вона розуміє, що Україні треба рухатися у ЄС і НАТО. Та коли в Президента немає політичної волі, чіткої концепції і розуміння того, навіщо нам це потрібно і як це втілювати, перебування в уряді такого професіонала не матиме результату. Коли голова Офісу Президента А. Єрмак публікує в мережі пост про те, що він їде до Берліну і його супроводжує міністр закордонних справ та віцепрем'єр, Україна виглядає просто як посміховисько перед усім цивілізованим світом. Що робитиме О. Стефанишина на своїй посаді? Буде проводити державну політику, яка скоординована з політикою інших гілок влади та схвалена Президентом, чи просто буде виконувати суперечливі вказівки Єрмака? Ми цього не знаємо, і в цьому головна проблема. І це в ситуації, коли від Президента Зеленського залежить усе. Тож кого б не призначили на посади в уряді, я не думаю, що це матиме якийсь результат», – вважає С. Висоцький (URL: <https://ua.news/ua/naznachenie-novyh-ministrov-silnye-storony-stefanishinoj-i-tkachenko-i-riski-dlya-ukrainy>).

Водночас поширеною в ЗМІ є думка про те, що призначення на пост віцепрем'єра О. Стефанишиної має стати першим кроком для виводу з кризи урядової роботи в питанні євроінтеграції. Адже, за інформацією інтернет-видання «Європейська правда», у 2019 р. уряд, парламент та інші органи виконавчої влади виконали лише 37 % завдань, запланованих Угодою про асоціацію на цей рік. Це – найгірший показник за весь час виконання Угоди про асоціацію. Як результат загальний прогрес виконання Угоди за 2014–2024 рр. станом на 1 січня цього року становив лише 43 %. В уряді пояснювали падіння темпів об'єктивними проблемами – мовляв, весь останній рік країна перебувала в стані виборчих перегонів, спочатку президентських, а потім – парламентських. Тому прискорення євроінтеграції буде помітнішим у 2020 р. Відтоді підстав для оптимізму не додалося, але у влади з'явилося чергове пояснення – режим карантину, який заблокував роботу Верховної Ради (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/05/26/7110353>).

Нині більшість оглядачів наголошують, що О. Стефанишина чудово орієнтується у виконанні Угоди про асоціацію, знає цю тематику набагато краще, ніж її попередники на цій посаді в обох урядах В. Зеленського. Утім визнають, що успіх роботи урядового куратора євроінтеграції ще більшою мірою залежатиме від співпраці з парламентською більшістю. Це можна вважати одним з викликів у майбутній роботі О. Стефанишиної, оскільки вона не є представником команди «Слуги народу», а на попередніх парламентських виборах вона йшла до Верховної Ради в списках партії В. Гройсмана. Водночас «чужою» чи то «суперницею» для партії влади вона також не є. Восени 2019 р. О. Стефанишина деякий час попрацювала в команді віцепрем'єра Д. Кулеби, співпрацювала з нинішнім складом парламенту.

Крім того, досить імовірно, що О. Стефанишина зможе стати першим урядовцем, який збереже добрі відносини як з більшістю, так і з

проєвропейською опозицією. Таке припущення засновано на тому, що у 2016 р. О. Стефанишина працювала в команді тодішнього віцепрем'єра з питань євроінтеграції І. Климпуш-Цинцадзе, яка нині є депутаткою від «Євросолідарності» та очолює парламентський Комітет з питань інтеграції з Євросоюзом. Спільний досвід роботи, можливо, стане основою для нової конструктивної співпраці (URL: <http://1political.com.ua/news/vidpovidalna-za-integratsiyu-khto-keruvatime-evropeyskimi-reformami-v-onovlenomu-uryadi>).

Тим часом ряд крісел у Кабміні Д. Шмигалья досі не зайнято. Зокрема, залишаються вакантними місця міністра енергетики й міністра освіти та науки. На сьогодні їх у статусі «в. о.» очолюють О. Буславець і Л. Мандзій.

За словами заступниці голови фракції «Слуга народу» Є. Кравчук, на цей момент голоси за призначення О. Буславець міністром навряд чи знайшлися б. Заступниця голови фракції зазначає, що спершу необхідно дочекатися, чим закінчаться розпочаті О. Буславець ініціативи, наприклад щодо перегляду «зеленого тарифу», і вже потім потрібно буде оцінити результати її роботи (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/kadrovye-eksperimenty-ishchut-naznachayut-1591259099.html>).

При цьому О. Буславець користується підтримкою Прем'єра Д. Шмигалья. У середині травня він висловився за її призначення повноцінним міністром без приставки «в. о.», якщо О. Буславець «витягне енергетичну сферу з кризи». Тож, скоріше, кадрових змін у Міненерго поки не буде, за виключенням пошуку очільника для відокремленого від нього нового Міністерства захисту навколишнього середовища і природних ресурсів. Експеримент злиття цих двох напрямів в одному міністерстві влада визнала невдалим.

На посаду голови новоствореного Мінекології пропонувався нинішній заступник голови Міністерства енергетики та захисту навколишнього середовища Р. Абрамовський, голосування за кандидатуру якого передбачалося 4 червня. Однак буквально в останній момент його призначення зірвалося. За інформацією «РБК-Україна», під час обговорення його кандидатури на засіданні фракції «Слуги народу» ряд депутатів висловилися проти. Разом з тим Р. Абрамовський отримав підтримку від профільного парламентського комітету, але його кандидатуру в сесійну залу так і не внесли, хоча голосів за його призначення в залі мало б вистачити. Зокрема, ніби виникли якісь питання до декларації Р. Абрамовського. На сьогодні ситуація з главою нового міністерства залишається невизначеною.

Водночас, за словами Д. Шмигалья, обговорюється питання відновлення окремого Міністерства з питань аграрної політики, а В. Зеленський анонсував появу віцепрем'єра з питань оборонно-промислового комплексу та промислової політики. На пошук кандидата, за словами Президента, відведено 10 днів. Тож кадрові питання далеко не вичерпано.

Активний підбір кандидатів ведеться і на вакансію глави Міносвіти. На початку березня в ЗМІ з'явилася інформація про те, що на цю посаду претендують депутатка від «Слуги народу» Ю. Гришина і В. Кремень, який

займав цей пост ще в 1999–2005 рр. (в урядах В. Ющенко, А. Кінаха та В. Януковича). Безпосередньо В. Кремень незабаром спростував свої міністерські амбіції.

На пресконференції 20 травня Президент В. Зеленський розповів, що кілька разів пропонував очолити МОН нинішньому голові профільного комітету Верховної Ради С. Бабаку, але той відмовлявся.

За інформацією ЗМІ, нещодавно як можливий кандидат на пост міністра освіти розглядалася заступник голови Інституту математики Національної академії наук України О. Антонюк. Але під час співбесіди вона не змогла знайти спільну мову з Прем'єр-міністром – Д. Шмигаль не підтримав її кандидатуру.

Напередодні засідання парламенту щодо кадрових питань у ЗМІ поширювалася інформація про можливе призначення міністром освіти С. Шкарлета, якого нібито рекомендували ректори університетів під час зустрічі з Президентом В. Зеленським.

С. Шкарлет балотувався в депутати Чернігівської обласної ради від Партії регіонів. Також зізнавався в інтерв'ю, що на президентських виборах підтримував В. Януковича. «Політичні орієнтири я обрав ще в 2004 р. На президентських виборах підтримував В. Януковича. Не змінив своїх переконань навіть тоді, коли довелося випробувати на собі певний тиск тодішньої правлячої партії. Я повністю поділяю погляди і принципи Партії регіонів. Упевнений, разом з Президентом ми вибудуємо міцну вертикаль влади, яка буде займатися справою і досягне значних результатів. Ми побудуємо нову Чернігівщину».

Щоправда, усе це не завадило вже в 2015 р. С. Шкарлету балотуватися до Чернігівської обласної ради сьомого скликання від Блоку П. Порошенка (БПП), але цього разу безуспішно. У 2010 р. С. Шкарлет став наймолодшим ректором України, очоливши Чернігівський національний технічний університет.

Як повідомив глава профільного комітету Верховної Ради С. Бабак, 3 червня члени його комітету провели зустріч зі С. Шкарлетом, але загальне рішення щодо його кандидатури поки не прийнято. При цьому, за інформацією ЗМІ, альтернативних кандидатів на пост глави МОН на сьогодні поки немає.

Таким чином, уряд Д. Шмигалья, який днями перетнув 100-денну позначку своєї роботи, досі залишається недоукомплектованим через невизначеність з окремими кандидатурами та виникнення нових вакансій після розділення невдало об'єднаних раніше міністерств. Утім поступово кадрові питання в Кабінеті Міністрів вирішуються, зокрема призначено нового віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанишину й міністра культури й інформаційної політики О. Ткаченка. Більшість експертів зазначають, що новопризначені урядовці є визнаними фахівцями у своїх сферах й очікують від них ефективною та результативною роботи. Водночас в експертному середовищі переважає схильність оцінювати

діяльність Кабміну загалом, а не окремих його представників, та переконання, що призначення нових міністрів істотно не змінить ситуації й розстановки сил у Кабінеті Міністрів.

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Сто днів уряду Д. Шмигалья в оцінках політиків та експертів

Новий уряд на чолі з Д. Шмигалем було сформовано 4 березня 2020 р. Тривалий час залишалися вільними крісла міністрів освіти, енергетики, культури і віцепрем'єра з економічного розвитку. В Україні накопичилося багато проблем, але уряд намагався стабілізувати ситуацію. За 100 днів своєї діяльності уряд Д. Шмигалья став стабільнішим, має досвідченіших людей, проте має ряд негативних показників – відсутність програми дій, недоукомплектованість та тиск на уряд різних політиків. Адже вже три місяці новий уряд пропрацював без кількох міністрів і програми. Заповнити деякі вакансії змогли лише нещодавно, а урядову програму Верховна Рада забракувала, відправивши її на доопрацювання, тим самим залишивши Кабмін ще на якийсь час без річного імунітету. Для будь-якого Прем'єр-міністра України незатверджена програма – поганий знак. Без неї він втрачає право на річний імунітет. Але не обов'язково може бути відправлений у відставку. Усе залежатиме від Президента України та більшості у Верховній Раді.

Прем'єр-міністр України Д. Шмигаль 11 червня дав велику пресконференцію з нагоди 100 днів роботи уряду, під час якої повідомив ЗМІ про успіхи Кабінету Міністрів і ті проблеми, які розв'язуються та які ще не подолано.

Прем'єр-міністр досягненнями не хвалився, він перерахував основні пункти виконаних за три місяці робіт: оновлення бюджету (урізання витрат, перерозподіл коштів на Фонд боротьби з COVID-19), підписання меморандуму з МВФ на 5 млрд дол., практично завершена реформа децентралізації, пошвавлення Мінських переговорів.

Під час виступу він усіляко уникав політики, дотримуючись ролі керівника-господарника. Виявилось, наприклад, що Прем'єра влаштовує ситуація, коли Президент глибоко залучений у процес підбору урядових кадрів (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/denis-shmigal-vidzvituvav-za-100-dniv-roboti-pro-shcho-govoriv-prem-yer-novini-ukrajini-50093821.html>. 2020. 12.06).

Д. Шмигаль наголосив, що «перші 100 днів роботи уряду насправді короткий період, але він виявився доволі складним», насамперед через пандемію коронавірусу та економічну кризу, ним викликану. «Нашим урядом був вчасно введений карантин, який напевно зберіг тисячі життів, це дало змогу нам підготувати медичну систему до тих випробувань, з якими ми стикнемося в подальшому. Ми опанували коронавірус, пройшли перші три

місяці по помірному сценарію, ми не звалилися в ту прірву, у яку звалилися Італія, Іспанія й інші країни у світі, але сьогодні ця загроза все ще лишається актуальною», – зазначив Прем'єр-міністр, принагідно закликавши українців не нехтувати засобами особистої безпеки, дотримуватися дистанції та «не розслаблятися» (URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-vidzvituvav-pro-pershi-100-dniv-roboti-uryadu>. 2020. 11.06).

За словами Д. Шмигалья, уряду вдалося забезпечити медичну систему засобами індивідуального захисту. «На початку епідемії наповнення лікарень першої хвилі засобами індивідуального захисту і ліками становило менше 40 %, менше 70 % було забезпечення лікарень медперсоналом. Сьогодні ці показники коливаються між 70–80 %. Тобто перша хвиля медичної системи готова прийняти достатньо велику кількість хворих у разі необхідності», – наголосив Прем'єр-міністр.

Він запевнив, що уряду вдалося швидко вжити заходи з підтримки вразливих категорій людей і малого та мікробізнесу. «Без затягування часу було прийнято всі рішення щодо підвищення пенсій, індексації пенсій. Були прийняті рішення по скороченню термінів реєстрації безробітних, прискоренню нарахувань їм виплат, збільшенню сум для фізичних осіб-підприємців, у яких є діти. Це була моральна й матеріальна відповідальність уряду та держави перед людьми, які втратили можливість заробляти гроші через карантин», – зазначив він.

На його думку, швидкі зміни до бюджету дали змогу реагувати на COVID-19 досить ефективно. «Ми створили Фонд боротьби з COVID-19 на майже 65 млрд грн, що дає нам можливість і сьогодні оперативно реагувати на виклики, які пов'язані тепер уже з наслідками епідемії. Ми розуміємо ці наслідки, їхній вплив на економіку, розуміємо, куди рухатися», – підкреслив керівник уряду.

Він також зазначив, що одним з основних завдань уряду на цей рік є розігрів економіки. Для цього, за його словами, уряд вживає класичні підходи, які відомі в усьому світі. Це – збільшення державних замовлень, підтримка власних виробників, інвестування у «Велике будівництво». Уряд дав новий поштовх реформі децентралізації. «Ми прийняли програму стимулювання економіки. Була створена Рада економічного розвитку України, куди були залучені всі найкомпетентніші науковці, бізнесмени, асоціації, аналітики, експерти, які допомогли уряду скласти потужну програму для подолання наслідків COVID-19, яка називається “Економічне відновлення” та містить понад 230 конкретних заходів», – заявив очільник уряду.

Крім того, за словами Д. Шмигалья, уряд ефективно співпрацює з НБУ, що дало змогу знизити облікову ставку з 11 до 6 %, та завершив переговори з Міжнародним валютним фондом, ухваливши меморандум, за яким Україна отримає 5 млрд дол. протягом двох років на вигідних для України умовах. У перші 100 днів своєї роботи уряд також створив Антикризисний штаб у галузі енергетики та угодив Меморандум з виробниками електроенергії з

відновлювальних джерел. «Уперше за п'ять років уряд долучився безпосередньо до Мінських переговорів, у яких безпосередньо бере участь віцепрем'єр-міністр з питань реінтеграції окупованих територій О. Резніков», – наголосив Д. Шмигаль, додавши, що уряд активно продовжуватиме цю роботу, щоб максимально наблизити мирне врегулювання.

Він також запевнив, що найближчим часом уряд працюватиме стабільно в повному складі. «Сьогодні ми ведемо співбесіди з кандидатами в міністри, і найближчим часом наш уряд буде доукомплектовано. Очікую, що наша команда буде продуктивною. Це не уряд мрійників, це не уряд для піару. Наше завдання – зробити все можливе для покращення добробуту українців», – зазначив керівник Кабінету Міністрів України (URL: <https://rubryka.com/2020/06/11/shmygal-nazvav-11-dosyagnen-uryadu>. 2020. 11.06).

Експерти, оцінюючи діяльність уряду, акцентують увагу на відсутності програми, яку має затвердити Верховна Рада України. Проте уряд має можливість її вдосконалити, що він і зробив, та подав її знову на розгляд Верховної Ради. Як зазначив Президент України В. Зеленський, під час поїздки на Хмельниччину, програма діяльності Кабінету Міністрів потребує доопрацювання, оскільки вона, розроблена ще до пандемії коронавірусу, не враховує запровадження обмежувальних заходів і втрат економіки. «Програму уряду було розроблено, але ніхто не очікував коронавірусу. Тому він (Шмигаль) звернувся до людей і сказав: у нас коронавірус, карантинні заходи і програма уряду повинна була змінитися через COVID-19. Треба її оновити», – зазначив В. Зеленський (URL: <https://ua.112.ua/statji/shmyhal-na-pauzi-chy-zvilniat-premiera-538794.html>. 2020. 9.06).

За словами політолога К. Сазонова, програма уряду – не панацея від відставки. Попереднику Д. Шмигалью О. Гончаруку річний імунітет не допоміг – його змусили подати у відставку навіть попри те, що його програму діяльності уряду було ухвалено. Не програма вирішуватиме долю Прем'єра Д. Шмигалья. К. Сазонов вважає, що «програма дійсно недопрацьована. Вона може бути бюрократичною, нудною, але вона має бути чіткою. Якщо уряд неспроможний працювати – він іде. Але рішення буде за Верховною Радою, а вона орієнтуватиметься на позицію Президента України».

При цьому він запевняє, що про відставку не йдеться, адже призначають нових міністрів. «І все-таки Шмигаль – сильніший Прем'єр, ніж Гончарук. Бо коли Гончарук прийшов на посаду, він примудрився вбити економіку, яка росла досить швидко. Якщо не помиляюся, ішлося про 4,6 % зростання. Шмигаль же прийшов перед пандемією, на зовсім інші умови. Так чи інакше, але він впорався. А як надалі будемо виходити з коронавірусної кризи – побачимо», – зазначив експерт.

Позитивно роботу уряду оцінює Т. Загородній, політичний і економічний експерт, який вважає, що В. Зеленський правильно вчинив, вчасно змінивши О. Гончарука на Д. Шмигалья. «Він, при всіх своїх

недоліках, намагається позначити якусь економічну політику в нашій країні, керувати процесами, а не пускає все на самоплив, не бігає по обсерваціях, як було раніше. На самокаті не катався, слава богу. Є ознаки, що в Кабміні займаються справами. Той же І. Петрашко (міністр економічного розвитку), я бачу, позначає параметри економічної політики. Наприклад, у яких обсягах банки повинні кредитувати економіку. Люди прийшли з бізнесу, це менеджери, які розуміють, що повинні стояти якісь “маяки”», – наголосив Т. Загородній (URL: <https://nash.live/news/politics/brukhtoviki-menedzheri-taktiki-otsinki-kabminu-za-100-dniv-roboti.html>. 2020. 11.06).

За його словами, в уряді поки що є проблема в парламенті із затвердженням програми. «Визнаю, що перша програма – це був повний треш. Але в другій було досить слухних ідей, насамперед пов’язаних з політикою економічного націоналізму. Подивимося, чи буде вона затверджена», – зазначив експерт.

Він вважає, що, порівняно з Кабміном О. Гончарука, нині діючий уряд заслуговує на оцінку «чотири з мінусом» за п’ятибальною шкалою. «Якщо Шмигалем будуть зовсім незадоволені, то програма та імунітет – це дрібниці. Він напише заяву. Але поки що відсутність програми не заважає опановувати процеси управління. Не виключаю, що Кабмін можуть відправити у відставку перед місцевими виборами. Тому що економічна криза, COVID нікуди не поділися, це буде нас наздоганяти. Але якщо цього не станеться, то до кінця року Шмигаль доживе», – підкреслив експерт.

У свою чергу директор Українського інституту аналізу та менеджменту політики Р. Бортник вважає, що парламент не проголосував за програму, бо не хоче розділяти з урядом його відповідальність і навмисно тримає його у підвішеному стані, щоб будь-якої миті його можна було відправити у відставку. Хоча уряд без програми – це, звісно, нонсенс. Він каже, що парламент з урядом «працюватиме в ручному режимі, і про виконання ним якихось тактичних чи стратегічних завдань не йтиметься взагалі».

Разом з тим, на думку Р. Бортника, цей уряд більш стабільний, ніж уряд О. Гончарука. «У силу того, що в цьому уряді більше досвідчених людей, досвідчених саме апаратно, саме в українській політичній системі. Хоча вони досвідчені були на регіональному рівні, але це досвід. Крім того, хороші зв’язки з олігархами, невеликими фінансовими колами, вони забезпечують більшу стабільність цього уряду. Цей уряд більш зорієнтований на інтереси внутрішніх гравців, ніж зовнішніх. Це, мабуть, до позитивів цього уряду», – наголосив експерт (URL: <https://www.unn.com.ua/uk/exclusive/1874310-sto-dniv-uryadu-shmigalya-ekspert-otsiniv-robotu-kabminu>. 2020. 11.05).

Щодо негативу, то, за словами експерта, їх надзвичайно багато – відсутність програми до цього часу, відповідно, у нього немає підтримки парламенту, імунітету, він діє безсистемно. «До кінця недоформований, нестворені міністерства, які були обіцяні, промислової політики і деякі інші міністерства. У цьому уряді немає міністрів екології і освіти до цього часу. Цей уряд за своєю компетентністю досить слабкий, у ньому

відчуваються корупційні впливи наших олігархів, лобістські певні речі», – підкреслив Р. Бортник.

Він також вважає, що цей уряд не є харизматичним і неспроможний відстоювати свою позицію ні перед парламентом, ні перед Президентом. І фактично є ще одним підрозділом Офісу Президента, не знайшов іншої моделі економічного відновлення, ніж підписання нового меморандуму з МВФ, тобто збільшення боргових зобов'язань, не запропонував провідної економічної моделі. «Уряд зміг зберегти стабільність якусь певну, це йому плюс. Але він не став якісно кращим, ніж уряд Гончарука. Цей уряд не став не те що урядом прориву, а навіть не урядом руху вперед до кращого майбутнього», – наголосив експерт.

Керівник Центру «Третій сектор» А. Золотарьов вказує на одну промовисту деталь: програма дій уряду недарма не пройшла горнило профільного комітету ВР. Його, нагадує експерт, контролює монобільшість. «Тобто депутати чекали на сигнал Банкової, а оскільки Президент не став на них тиснути, було очевидно, що підтримки вона в нього не знаходить. А без програми уряд – кульгава качка», – зазначає А. Золотарьов (URL: <https://ua.112.ua/statji/shmyhal-na-pauzi-chy-zvilniat-premiera-538794.html>. 2020. 9.06).

Він припускає, що все вирішиться восени, тобто після місцевих виборів, запланованих на жовтень, а також під кінець фінансового року, коли буде більш зрозуміло, з яким дефіцитом бюджету ми його завершуємо. «Відставка Прем'єра можлива восени, саме тоді ми отримаємо всі наслідки кризи. Тоді й почнуться пошуки цапа-відбувайла. Олігархи будуть щасливі повісити негатив на Зеленського, а Зеленський, якщо він тільки не політичний самогубець, шукатиме, на кого би йому у свою чергу перекинути цей негатив», – зазначив А. Золотарьов.

Експерти наголошують, що перестановка кадрів для В. Зеленського свого роду необхідність. Він не має інших рішень, як тільки займатися показовими звільненнями. І Д. Шмигаль, безперечно, також стоїть у черзі потенційних безробітних. Причому поставили його туди вже у день призначення. «У Шмигалья немає підтримки у Верховній Раді, на яку він міг би сподіватися. Відбувається поляризація груп впливу всередині “Слуги народу”, і кожна з таких груп хоче, щоб її прагнення було реалізовано в Кабміні. А Кабмін поки що обстоює інтереси лише однієї групи впливу – групи Р. Ахметова, яка навіть не представлена в парламенті», – переконаний заступник директора Українського інституту дослідження екстремізму Б. Петренко.

Він вважає, що відбувається посилення групи Р. Ахметова. «Саме завдяки діяльності цього уряду в нас чомусь почали зупиняти атомні станції, які виробляють дешевшу енергетику, для того щоб енергію виробляла мережа ТЕС і ТЕЦ, яка належить Ахметову», – пояснює Б. Петренко. За його словами, через зв'язки з Р. Ахметовим Прем'єр Д. Шмигаль почувається доволі впевнено. «І хоча без затвердженої програми Шмигаль не отримує

свого річного імунітету, просто так писати заяву на звільнення, як Гончарук, він не буде – за ним маячить тінь значної людини», – стверджує експерт.

За словами експертів, не зважаючи на те, що В. Зеленський на словах підтримав Прем'єр-міністра, він може змінити своє ставлення до уряду. Адже так само В. Зеленський підтримував і О. Гончарука, коли вплив скандал із плівками, тобто записами, на яких колишній глава уряду відгукувався про Президента аж ніяк не компліментарно. Невдовзі після демонстративної підтримки О. Гончарука й примусили писати заяву на відставку.

Проте, як зазначають деякі експерти й спостерігачі, ефективність уряду перебільшено, обіцянки, які дають урядовці, не завжди виконуються. За словами оглядачів видання «Слово і діло», найбільше обіцянок за 100 днів роботи виконав Прем'єр-міністр Д. Шмигаль. Йому вдалося реалізувати 10 обіцянок (14 % усіх зобов'язань), але й провалив Прем'єр найбільше серед своїх колег – вісім (11 %) обіцянок. Сім обіцянок встигла виконати міністр соціальної політики М. Лазебна. Це майже половина того, що чиновниця встигла наобіцяти. При цьому на рахунку міністерки поки немає жодної проваленої обіцянки. Досить непоганий результат у в. о. міністра освіти й науки Л. Мандзій, яка виконала шість обіцянок, або 29 % усіх своїх зобов'язань, не проваливши жодного (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/10/infografika/suspilstvo/100-dniv-uryadu-shmyhalya-yak-ministry-vykonuyut-obicyanky>. 2020. 10.06).

Як відомо, після зміни прем'єрів чотири міністри залишилися на своїх посадах від попереднього уряду: віцепрем'єр-міністр, міністр з цифрової трансформації М. Федоров, міністр внутрішніх справ А. Аваков, міністр юстиції Д. Малюська та міністр інфраструктури В. Криклій.

За 100 днів роботи М. Федоров встиг виконати п'ять обіцянок (29 % загальної кількості обіцяного) і тільки одну обіцянку (6 %) провалив. А. Аваков також виконав п'ять обіцянок (26 %), але не впорався із трьома (16 %). Д. Малюська також реалізував п'ять обіцянок (21 %) і не виконав три (12 %). Що стосується В. Криклія, на його рахунку чотири (9 %) виконаних і чотири (9 %) провалені обіцянки.

Як інформують ЗМІ, сім міністрів у діючому уряді встигли отримати інші посади або були звільнені. Зокрема, В. Пристайко, який в уряді О. Гончарука був міністром закордонних справ, 4 червня став віцепрем'єр-міністром з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. За 100 днів роботи він не встиг виконати жодної обіцянки, але дві провалив (67 %).

За словами оглядачів видання «Слово і діло», поки що жодної обіцянки ані виконали, ані провалили віцепрем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції О. Стефанишина (була призначена 4 червня), міністр у справах ветеранів С. Бессараб, міністр оборони А. Таран, міністр культури та інформаційної політики О. Ткаченко (призначений 4 червня).

На думку експертів, під час формування Кабінету Міністрів Д. Шмигаль монобільшість залишилася за бортом будь-яких консультацій або співбесід.

Про багатьох кандидатів депутати вперше дізналися незадовго до їх призначення. Із цієї ж причини чимало міністрів у «Слuzі народу» сприймають як «чужаків».

На відміну від О. Гончарука, з Д. Шмигалем у монобільшості відносини більш формалізовані. Найчастіше керівництво «Слуги народу» контактує з новим Прем'єром через його помічників. Відносини з новим урядом дійсно відрізняються, підтвердила заступник голови фракції монобільшості Є. Кравчук. За її словами, у Кабінеті Міністрів О. Гончарука було п'ятеро міністрів, які пройшли у Верховну Раду за списком «Слуги народу». Тоді як багатьох міністрів, призначених у новий уряд, депутати не знали, зазначила Є. Кравчук. «У виправдання новому Кабміну можна сказати, що вони були призначені напередодні коронакризи і карантину. У тому числі через це трохи погіршилося спілкування народних депутатів та представників уряду. Імовірно, я не єдина, хто скаже, що деякі міністри місяцями не приходять на засідання профільних комітетів. Думаю, зараз, коли закінчуються карантинні заходи, це співробітництво буде покращено», – зазначила Є. Кравчук (URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/teni-zelenskogo-rabotaet-kabmin-denisa-shmygalya-1591601137.html>. 2020. 9.06).

Ще один народний депутат від фракції «Слуга народу» О. Качура зазначив, що про багато рішень Кабміну у фракції дізнаються з телеграм-каналів опозиційних депутатів. І цим браком комунікації в «Слuzі народу» незадоволені.

Щоб уряд отримав річну недоторканність, передбачену законом, за цю програму має проголосувати більшість народних депутатів. Але навіть у президентській фракції не приховують свого обурення запропонованим їм документом. За словами Є. Кравчук, у фракції одразу ж попередили уряд, що в початковому вигляді програма не влаштовує парламентські комітети, її доведеться доопрацювати з урахуванням їхніх зауважень.

«Суть програми – за все хороше і проти всього поганого», – зазначив О. Качура. За його словами, Кабмін підійшов до написання цієї програми як до формальності, вважаючи, що парламент проголосує за що завгодно. «Це просто набір гасел і декларацій на кілька сторінок без конкретних шляхів реалізації, економічних показників і результатів, без конкретного переліку законопроектів, які треба ухвалити. Як парламент зможе потім на основі декларацій контролювати діяльність уряду? Ми не готові ставитися до цього як до формальності та нести за це відповідальність», – зазначив депутат.

У «Слuzі народу» не виключають відставки Кабінету Міністрів перед місцевими виборами в жовтні. Такий сценарій можливий, якщо впаде рівень довіри до уряду, а економіка буде в складному стані (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/vidstavka-kabminu-mozhliva-vzhe-voseni-pazvana-umova-novini-ukrajini-50093012.html>. 2020. 9.06).

Однак голова фракції «Слуги народу» Д. Арахамія заспокоює: відставки Д. Шмигаль чекати не варто. «Шмигаль працює, зараз кризова ситуація», – заявив народний депутат.

Незадоволені діяльністю уряду і в інших фракціях, зокрема «Європейська солідарність» вимагає негайної відставки діючого Кабінету Міністрів України. Представники цієї фракції звернулися до колег із фракцій партій «Голос» і «Батьківщина», депутатських груп «За майбутнє» та «Довіра» із закликом долучитися до збору підписів і спільного висловлення недовіри нинішньому складу уряду під керівництвом Прем'єр-міністра Д. Шмигала.

У зверненні зазначено, що «критична ситуація в державі, помножена на повну нездатність уряду та монобільшості протистояти сьогоденним викликам, потребують невідкладної консолідації опозиційних сил». Також у партії заявляють, що три місяці діяльності нинішнього складу уряду лише посилили кризу, «яку породив перший уряд В. Зеленського» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/667736.html>. 2020. 9.06).

У партії «Європейська солідарність» вважають, що уряд не розуміє, що завершення карантину не завершить економічної кризи в Україні, бо криза викликана не коронавірусом, а некомпетентністю влади. «Щоб протидіяти наближенню катастрофи, у Верховній Раді ініційовано процедуру відставки уряду. Чим швидше цей Кабмін піде у відставку, тим меншої шкоди він завдасть вітчизняній економіці й тим менш руйнівними будуть наслідки їхньої діяльності!» – ідеться у зверненні.

Проте, як зазначають експерти, навряд чи найближчим часом зауваження від депутатів спричинять зміни в Кабміні. Але уряд можуть попросити піти у відставку перед місцевими виборами в жовтні. Такий сценарій можливий, якщо рівень довіри до уряду знову почне падати, а економіка не оговтається від кризи. Остаточне рішення буде за Президентом України. У нинішній конфігурації влади глава держави замкнув на собі всі сфери, починаючи від питань комунальних тарифів і закінчуючи боротьбою з епідемією коронавірусу.

На думку експертів, уряд приречено на роль тіньового громовідводу, покликаного втілювати прикладні ініціативи Президента. Але, як тільки він перестане ефективно справлятися з відведеною роллю, В. Зеленський може попрощатися з ним точно так само, як зробив це і з Кабміном О. Гончарука.

О. Ворошилов, ст. науч. сотр. «СІАЗ» НБУВ

Визит украинской делегации в Берлин в оценках политиков и экспертов

Обозреватели СМИ констатируют, что Минский процесс зашел в очередной тупик. Попытки Украины изменить комплекс мер по исполнению Минских договоренностей не нашли поддержки со стороны Российской Федерации. Пока в онлайн-режиме минского формата стороны не могут прийти к общему знаменателю и обвиняют друг друга в срыве переговоров – в альтернативную площадку дипломатической коммуникации превратился Берлин.

После неожиданного визита заместителя руководителя администрации Президента РФ Д. Козака в Германию состоялся визит украинской делегации в составе главы МИД Д. Кулебы, министра реинтеграции А. Резникова, главы Офиса Президента А. Ермака и его заместителя И. Жовквы, министра обороны А. Тарана и советника Президента Р. Демченко в Берлин 2 июня.

В данном контексте стоит отметить, что впервые за время развязанной Россией войны на Востоке Украины сразу четверо высокопоставленных украинских чиновников посещают ключевого посредника в урегулировании конфликта на Донбассе – Германию.

Директор Фонда общественной дипломатии А. Найчук в этой связи подчеркивает, что в Германии обеспокоены возможностью окончательного провала Минских договоренностей и выхода сторон из переговорного процесса. А. Меркель выступала одним из вдохновителей плана примирения и обеспечения мира, а значит, ее провал может негативно отобразиться на рейтингах канцлера внутри страны. Кроме того, это последняя каденция А. Меркель – и она стремится выйти победителем из украинского кейса, оставив после себя хорошее наследие. Тем более с июля и до конца года Германия будет председательствовать в ЕС и выработка новых модальностей прагматических отношений с Российской Федерацией в экономической сфере, на ближневосточном векторе и в гуманитарных вопросах входит в сферу интересов официального Берлина.

Кроме того, немецкая сторона ожидает от Украины конкретизации «формулы Зеленского». По всей видимости, считает А. Найчук, ни в Киеве, ни в Берлине нет структурированного понимания относительно того, как убедить Российскую Федерацию пойти на уступки и внести предложенные украинской стороной коррективы в Минские договоренности. Сначала граница, потом выборы – несомненно, такой сценарий понятен и выгоден национальным интересам Украины, но механизмы его реализации до сих пор непонятны (URL: <http://civildiplomat.com/ru/publications/minskij-process-v-berline-o-chem-budut-govorit-kuleba-i-ermak-s-nemeckimi-partnerami>).

Что же касается Украины, то, по словам А. Ермака, ее «категорически не устраивает медлительность продвижения вперед в минском формате», что процесс обмена удерживаемыми людьми затормозился, что на Донбассе продолжают гибнуть люди: с 19 декабря 2019 г. по 29 мая 2020 г. зафиксировано более 1,5 тыс. обстрелов со стороны боевиков, погибли 33 украинских военных, 235 были ранены.

В ходе визита стороны обсудили прекращение огня на Донбассе, разминирование территорий на востоке страны и открытие новых пунктов пропуска на линии разграничения. Германия также заявила о том, что поддерживает Украину в стремлении интенсифицировать Минский процесс для прекращения боевых действий и ждет продолжения переговоров в нормандском формате.

В ходе состоявшейся в Берлине пресс-конференции глав дипломатий Украины и Германии стоит выделить следующие моменты:

1. Донбасс

По урегулированию конфликта на Донбассе – это главный вопрос визита – было договорено ускорить реализацию того, что было согласовано в Париже в декабре лидерами «нормандской четверки».

Немецкий министр подчеркнул важность режима тишины, то есть прекращение обстрелов на Донбассе. Это одно из ключевых требований Украины к России и поддерживаемых ею боевиков. Д. Кулеба сказал, что Украина хочет мира на Донбассе, но чтобы такой мир не привел «к пересечению красных линий». «Украина готова к компромиссам, но не пойдет на пересечение “красных линий”», – отметил украинский министр, пояснив, что такими «красными линиями» является национальная безопасность, суверенитет и территориальная целостность Украины.

2. Крым

Обычно тема Крыма в публичном пространстве украинских визитов не занимает значительного места. Но в Берлине о Крыме говорили не меньше, чем о Донбассе. Это тренд последнего времени – чтобы Крым был виднее на внешнеполитических радарх. «Крым должен оставаться в повестке дня», – сказал Д. Кулеба.

Также по итогам визита Д. Кулеба отметил, что захваченный в 2014 г. армией России Крым «возвращен в повестку дня переговоров».

3. ЕС и НАТО

Что касается ЕС, то время визита в Берлин переоценить трудно – как раз с 1 июля Германия начинает председательствовать в совете ЕС и будет председательствовать целое второе полугодие.

Что касается НАТО, то после встречи с министром обороны Германии А. Крамп-Карренбауэр Д. Кулеба сказал, что обсудили тему предоставления Украине статуса участника Программы расширенных возможностей НАТО. «Я поднял вопрос участия Украины в Программе расширенных возможностей НАТО. Мы рассчитываем на поддержку Германии в этом вопросе. Это очень важно не только для Украины, но мы убеждены также, что это важно и для укрепления способности Альянса в целом», – отметил Д. Кулеба. Он добавил, что такого же мнения придерживается большинство стран-членов НАТО. «Мы работаем над тем, чтобы достичь консенсуса, потому что решение об участии Украины в Программе расширенных возможностей НАТО является консенсусным», – пояснил дипломат ([URL: https://www.radiosvoboda.org/a/30648611.html](https://www.radiosvoboda.org/a/30648611.html)).

О первых результатах визита украинской делегации в столицу Германии информировал глава МИД Д. Кулеба. «Мы подтвердили ключевые позиции о недопустимости прямого диалога с представителями «ДНР» и «ЛНР». Мы в ТКГ разговариваем с Россией. Рассказали о нашем видении по границе и, знаете, на картах конкретно пальцем показали, где и что происходит, чтобы наши коллеги понимали, что с той стороны нам противостоят российские командиры, а не так называемые донецкие или луганские», – отметил министр.

Союзникам также рассказали, как РФ отправляет на минские встречи «представителей ДНР/ЛНР» с российскими паспортами. По словам главы МИД, 99 % времени разговор шел о Донбассе (URL: <https://news.liga.net/politics/news/kuleba-o-vizite-v-berlin-paltsem-na-karte-pokazali-chto-proishodit-na-donbasse>).

Касательно цели визита Д. Кулеба написал в соцсети: на повестке дня деокупация ОРДЛО и Крыма; предоставление Украине статуса участника Программы расширенных возможностей НАТО, европейская интеграция Украины во время председательства Германии в Совете ЕС во втором полугодии 2020 г. ...То есть первый и ключевой позитив: речь не только о «Минске». Очень важно, что в терминах «деокупации» упомянут и Крым, и вместе с ОРДЛО – это то, чего раньше Украина на таком уровне никогда не заявляла.

«Программу расширенных возможностей НАТО еще называют “членством в Альянсе без членства”, то есть это уже о полной совместимости стандартов и подходов. Кстати, здесь речь идет о получении Украиной статуса в НАТО, который уже имеет, например, Грузия (тоже постсоветская, тоже с оккупированными Россией территориями). Почему не для Украины? И еще важно, что эта тема обсуждалась в пакете с тем же исполнением Минских договоренностей, то есть это весомая демонстрация намерений как для Украины, так и для Германии» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3038187-peremovini-v-berlini-anturaz-nadihae-podrobici-zalastunkami.html>).

По словам Д. Кулебы, самое ценное, что дал визит в Берлин украинской делегации, так это личный контакт и откровенный разговор о позиции сторон. «Как неоднократно отмечали немецкие собеседники, мы были первой иностранной делегацией, которую приняли в Берлине после начала пандемии коронавируса. Это мощный сигнал со стороны Германии», – написал он.

Дипломат отметил, что визита «такого уровня» между Украиной и Германией давно не было. «Самое ценное, что он дал – это личный контакт и откровенный, подробный разговор о позиции сторон. Критически важно максимально точно понимать друг друга, прежде чем вступать в переговоры с россиянами», – заявил Д. Кулеба. По его словам, во время встречи в Берлине украинская сторона смогла «четко донести немецким партнерам нашу позицию» (URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-pershi-v-berlini-pislja-pochatku-pandemiji-kuleba-prokomentuvav-vizit-ukrajinskoji-delegatsiji-ufn-1502817.html>).

П. Климкин, дипломат, министр иностранных дел Украины в 2014–2019 гг. со своей стороны отмечает: «Две принципиальные задачи визита украинского “десанта” в Берлин – восстановление доверия и общая координация.

Во-первых, этот визит запоздалый. Его нужно было сделать минимум в сентябре – октябре прошлого года. По возможности таким же составом.

Во-вторых, этот состав я бы не называл делегацией или командой. Это – своеобразный десант. Есть разное отношение среди наших партнеров к должностным лицам, которые занимаются проблематикой Донбасса. И то, что они поехали в Берлин вместе, это важно.

В-третьих, на сегодня нет прорывных результатов этого визита. Он был рабочий.

Что касается атмосферы переговоров министров иностранных дел – нормально. Обсуждалось разное: и Донбасс, и взаимодействие с Германией в контексте их полугодового председательства в ЕС, и взаимодействие с НАТО, и т. д. Общий контекст всего этого увидим в ближайшее время. Есть определенные отзывы наших немецких партнеров. И эти отзывы – смешанные» (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html>).

«С точки зрения переговоров, которые у нас были раньше по Нормандии, это, действительно, беспрецедентно. Обычно, ранее происходили контакты между представителями лидеров стран, например, в формате четырех, где согласовывали документы, повестку дня и т. п. Но чтобы такие визиты...» – комментирует политолог В. Фесенко. Ничего подобного он вспомнить не может. Ни во времена П. Порошенко, ни сейчас.

«На мой взгляд, это положительная тенденция. И очень хорошо, что глава ОПУ А. Ермак учитывает критику, которая неоднократно звучала в его адрес, что он, мол, не приобщает к переговорам профессиональных дипломатов, монополизировал переговорный процесс, переведя его в закрытый режим. – говорит В. Фесенко. – И такой подход к переговорам – более содержательный и более мощный. И по любому вопросу. К примеру, разведение войск и прекращение огня – пожалуйста, министр обороны, расскажите нашим немецким друзьям в чем проблема. Или есть проблема с тем, что в Минске мы что-то предлагаем, но нас не хотят слушать – вот, господин Резников, проинформируйте, что там и как». По мнению политолога, это усиливает статус делегации не только в официальном плане, но и в содержательном.

Но есть и другой важный момент. Такая серьезная делегация едет в Берлин для того, чтобы обсуждать дальнейшие сценарии. «Процесс, как видим, зашел в очередной тупик. Но Президент Зеленский не хочет с этим мириться. По некоторой информации, немцы хотят получить от Украины понимание того, какими могут быть альтернативные варианты, если не удастся договориться в ближайшие месяцы о реализации “Минска” в классическом варианте», – отмечает эксперт.

Что касается прогнозов, то, говорит В. Фесенко, он не питал и не питает чрезмерных надежд услышать по факту берлинского визита каких-то сенсационных идей и выводов. «Их не будет. Даже если о чем-то и договорятся, то вряд ли это выдадут на публику», – убеждает он. И подчеркивает, что главная цель этого визита – подготовка к возможному

Берлинскому саммиту лидеров «нормандской четверки», который, скорее всего, состоится не раньше осени.

«Как прогнозировалось, ничего сенсационного. Впрочем, несколько моментов все же отмечу. Во-первых, украинская сторона должна детально объяснить немцам (с конкретными фактами, цифрами, материалами), почему не удастся выполнять “парижские договоренности”. А, во-вторых, обсудить сценарий дальнейших действий. Безусловно, никто раскрывать сейчас подробности сценария не захочет. Здесь, как правило, ведется кулуарная работа. И только после этого можно заявлять о каких-то решениях», – утверждает В. Фесенко.

В общем, говорит политолог, речь идет о политических сигналах. Мол, над проведением саммита «нормандской четверки» в Берлине работают, никто от него не отказывается. «В этом заинтересована и Германия, так как они будут хозяевами. И для них важно, чтобы все прошло результативно, – отмечает эксперт. – Но подтвердилось и ожидания, что в ближайшее время саммит вряд ли произойдет. Формально – из-за эпидемии коронавируса. Сейчас, как правило, все подобные форумы откладывают на осень. Пока без даты, но в течение ближайших месяцев все же попытаются частично выйти на определенное выполнение “Парижа”. Удастся или нет – увидим». По мнению В. Фесенко, для Германии важно провести этот саммит в 2020 г. еще и потому, что она будет председательствовать в Евросоюзе во второй половине года. Ей нужны результаты. И прекращение войны на Востоке Украины – один из приоритетов (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3038187-peremovini-v-berlini-anturaz-nadihae-podrobici-zalastunkami.html>).

Визит украинской делегации в Германию был своевременным по нескольким причинам, считает политолог В. Мартынюк, руководитель международных программ Центра глобалистики «Стратегия XXI». «Во-первых, период карантина привел к паузе во внешнеполитических контактах, а визит в Берлин стал сигналом немецкому руководству о намерениях Украины развивать украинско-немецкое сотрудничество. Во-вторых, необходимо было “нейтрализовать” визит Козака в ФРГ: донести украинскую позицию; отреагировать на то, что Козак наговорил в Берлине; подтвердить готовность к продолжению переговоров по прекращению войны; закрепить поддержку немецкой стороны. В-третьих, во второй половине этого года Германия будет председательствовать в Совете ЕС. Этот этап важен для Украины, учитывая определение будущего функционирования “Восточного партнерства” после 2020 г., информирование немецкого руководства о ходе процесса европейской интеграции Украины, и опять же получение поддержки Берлина в этом измерении. Совместная поездка Кулебы и Ермака должна была продемонстрировать согласованные действия президентской и правительственной ветвей власти. Участие в визите вице-премьер-министра, министра по вопросам реинтеграции временно оккупированных территорий

Резникова и министра обороны Тарана указало, что ключевым была безопасность Украины, прекращение российской агрессии и укрепление украинской обороноспособности.

Из негатива стоит отметить невысокий информационный уровень внимания немецкой стороны к этому визиту. Например, на сайте Министерства обороны ФРГ не было сообщения о нем, хотя госпожа министр встречалась с украинской делегацией» ([URL: https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html](https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html)).

М. Золкина, политический аналитик Фонда «Демократические инициативы» им. И. Кучерива добавляет, что, хотя этот визит не касался исключительно российско-украинских отношений и Донбасса, тем не менее, «это была принципиально важная цель: прозондировать почву и понять, что наше предложение по реформе ТКГ находит поддержку у немцев. Потому что в такой ситуации можно, во-первых, лоббировать эту идею, а во-вторых, показать и надеяться, что западный мир поймет: Украина готова идти на здоровые компромиссы. Это было очень важно!

Что еще важно... Из средне- и долгосрочных целей – это, конечно, вопрос Крыма, за последние несколько лет практически сведенный на нет. И в информационном, и в дипломатическом полях. Да, церемониально иногда об этом упоминали на международных площадках, но чтобы предметно – нет. Поэтому то, что министр иностранных дел Украины поднял этот вопрос, более того, предложил искать возможности какого-либо формата для обсуждения деокупации полуострова – это важный сигнал Берлину. Понятно, что РФ будет сопротивляться и еще очень долго не будет воспринимать эту инициативу, но чем чаще мы будем выходить с предложениями что-то сделать, тем легче это будет организовать.

Наконец, следует отметить, что сейчас украинский МИД набрал политический вес. Кто причастен к этой “кухне” – те видят это и понимают. МИД, как и положено, выполняет координационную роль и “нормандского”, и “минского” треков. В общем, наша позиция сегодня выглядит более понятной, более сформированной и более адекватной. И это хорошо!» ([URL: https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html](https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html)).

Политолог И. Рейтерович акцентирует внимание на том, что «продолжается политика на усиление дипломатической составляющей, политика на расширение как количественного, так и качественного состава делегации, что должно подтвердить один простой тезис: Украина к переговорам готова, но есть одна страна, которая постоянно их срывает, которая нивелирует все те усилия, которые мы делаем в контексте “Минска”, и эта страна – Российская Федерация. Но насколько долго удастся играть в такую игру – вопрос. Однако здесь, повторюсь, больше позитива, чем негатива. По крайней мере, это не нас обвиняют в срыве каких-то договоренностей. Кроме, конечно, РФ, на которую мы особо не обращаем

внимания. Важнее для нас позиция тандема «Париж – Берлин»» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3038187-peremovini-v-berlini-anturaz-nadihae-podrobici-za-lastunkami.html>).

Впрочем, политолог О. Жданов отмечает, что при существующих раскладах на переговорных площадках рассчитывать на продвижение не стоит. «Я не думаю, что господин Ермак может гарантировать, что нормандский саммит точно состоится. Д. Трамп не может собрать G7. Но, какие бы вопросы не поднимались на саммите, они не решат ситуации. В таких условиях, которые существуют, мы не сможем достичь компромисса ни по одному вопросу. Единственный вопрос, который как-то движется, – это обмен незаконно удерживаемых граждан. Но и там не могут согласовать окончательную формулу. Каждый раз мы видим “всех на всех” и это повторяется», – отметил О. Жданов.

Он добавил, что страны «нормандской четверки» могут сдвинуться с мертвой точки только в вопросе обмена пленными. «Это происходит потому, что Россия в этом формате выступает миротворцем, а не стороной конфликта, который происходит в Украине. Для того чтобы изменить это понимание, надо сделать официальное обращение в ООН о том, что у нас вооруженный конфликт с РФ. Можно, кстати, и с помощью обращения Верховной Рады, чтобы было более весомей. Нужно признать факт войны официально», – пояснил эксперт (URL: <https://ru.slovoidilo.ua/2020/06/05/mnenie/politika/normandskij-sammit-kakoe-domashnee-zadanie-dolzhna-vpolnit-ukraina>).

В свою очередь политолог М. Басараб, сокоординатор «Движения сопротивления капитуляции» отмечает: «К сожалению, действующая украинская власть продолжает двигаться в парадигме буквального выполнения “Минска”. Это системная и базовая проблема украинских переговорщиков. Как сегодняшних, так и при Порошенко. Реализация тупиковых Минских договоренностей не представляется возможной. Потому что приведет к масштабным потрясениям на территории всей Украины, эхо которых почувствует также и вся Европа. Минские договоренности – это путь не к миру, а к еще большей войне, потому что они противоречат национальным интересам, здравому смыслу и настроениям абсолютного большинства украинцев» (URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-polytics/3039805-posle-berlina-kakovy-sejcas-na-samom-dele-pozicia-i-perspektivy-ukrainy.html>).

В целом же визит украинской делегации в Берлин оценивается положительно, хотя и обращается внимание на тот факт, что каких-либо внятных пояснений, каковы же итоги переговоров, озвучено не было. На итоговой пресс-конференции глав МИД Германии и Украины Х. Мааса и Д. Кулебы прозвучали лишь общие дежурные фразы о необходимости выполнения того, о чем договорились в декабре в Париже.

Некоторые эксперты высказывают предположение, что «ходоки» пытались уговорить А. Меркель организовать новую встречу в нормандском

формате – это было бы весьма кстати для В. Зеленского в преддверии осенних местных выборов.

После визита в Берлин Д. Кулеба и А. Ермак планировали совместный визит в Париж. Однако глава Министерства иностранных дел Украины во Францию не поехал. Д. Кулеба объяснил это отсутствием в Париже министра иностранных дел Франции Ж.-И. Ле Дриана и призвал сторонников всякого рода конспирологических измышлений сохранять здравый смысл ([URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/06/16/7111159](https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/06/16/7111159)).

В пресс-службе Офиса Президента Украины сообщили, что глава офиса А. Ермак на встрече с внешнеполитическим советником президента Франции Э. Бонном в Париже рассказал об усилиях Украины по интенсификации Минского переговорного процесса. «Украина делает все возможное для полной имплементации парижских соглашений, которое открыло бы возможность для проведения саммита лидеров государств “нормандской четверки” в Берлине. Мы высоко ценим усилия по посредничеству Франции и Германии как наших партнеров в нормандском формате. Сегодня усиление нашей координации является очень важным», – заявил А. Ермак.

Кроме того, А. Ермак и Э. Бонн подробно обсудили состояние выполнения договоренностей декабрьского парижского саммита в нормандском формате в контексте подготовки к следующей встрече в Берлине и согласились с необходимостью скорейшего ее проведения. Стороны также обсудили возможность встречи внешнеполитических советников лидеров стран «нормандской четверки» в ближайшие недели, а также подготовку предстоящего визита президента Франции Э. Макрона в Украину, который может состояться до конца этого года.

Таким образом, можно отметить, что работа на внешнеполитическом поле продолжается. Не совсем внятные, по мнению некоторых наблюдателей, результаты визитов украинской делегации в Берлин и Париж объясняются сложностью проблемы, которая, как показывает история подобных ситуаций, не имеет простых решений.

Ю. Якименко, мл. науч. сотр. ФПУ НБУВ

Пандемия коронавируса и особенности смягчения карантинных ограничений в различных странах мира

Несмотря на то что в течение нескольких последних недель в мировых масс-медиа тема распространения нового коронавируса постепенно уступала свое главенствующее место другим резонансным событиям, проблема пандемии и борьбы с ее последствиями продолжит сохранять свою актуальность.

По данным Университета Джонса Хопкинса, сегодня по всему миру насчитывается почти 7,8 млн инфицированных. Более чем для 430 тыс.

человек заболевание имело летальный исход, и это число продолжает возрастать.

Наиболее пострадавшими от пандемии странами Европы стали Великобритания, Италия, Франция и Испания. Третье место в мире по количеству заболевших занимает Россия. В Южной и Центральной Америке в самой сложной ситуации оказались Бразилия и Мексика, в Африке – ЮАР, Египет и Нигерия, в Азии – Индия и Иран.

Лидером по масштабам эпидемии остаются США, где количество инфицированных составило более 2 млн человек. Президент США в начале июня призывал губернаторов к постепенному сворачиванию карантинных мероприятий и возобновлению экономической активности с тем, чтобы противодействовать ухудшению ситуации в экономике и социальной сфере, а дальнейшие политические события поставили перед властями новые вызовы, отодвинув тему пандемии на второй план. При этом в некоторых штатах (в частности, Нью-Йорке) в последнее время наблюдалось снижение числа новых случаев инфицирования, тогда как в ряде других (в том числе Техасе, Аризоне, Арканзасе и Калифорнии) заболеваемость возрастала. На прошлой неделе новые рекордные показатели по госпитализации инфицированных COVID-19 в течение нескольких дней подряд отмечались в Техасе и Флориде. Сообщается, что по всей стране выявляется от 20 до 50 тыс. новых случаев в день, около 1 тыс. человек в день умирают. Некоторые специалисты считают, что пик пандемии в США еще не пройден, а официальные данные не отражают реальных потерь.

Сложной остается ситуация в России, где, по данным на 13 июня, было выявлено 8 тыс. 835 новых больных. Наибольший прирост наблюдался в Москве и Подмосковье, а также Санкт-Петербурге. Общее количество случаев инфицирования с начала пандемии приближается к 530 тыс., зарегистрированных в 85 регионах. При этом в Москве с 9 июня был отменен режим самоизоляции и пропусков, возобновлен каршеринг и открылись салоны красоты. С 16 июня открываются для посещения музеи, стоматологические клиники и зоопарки, а неделей позже – фитнес-центры. Наблюдатели отмечают, что согласно новым данным Росстата, в апреле количество смертей, связанных с коронавирусом, оказалось почти в 2,5 раза выше ранее объявлявшихся, поскольку принцип их подсчета был изменен. Ожидается, что показатели за май после пересчета также покажут рост, поскольку в середине прошлого месяца ежедневное количество регистрируемых новых случаев заболевания достигло пика.

По данным Минздрава Беларуси, на 14 июня в стране было зарегистрировано 53 тыс. 973 случая инфицирования, суточный прирост составил 732.

В Китае максимальное с апреля число новых заражений (57 случаев) было зарегистрировано 13 июня. Вспышка произошла в г. Баодин, расположенном в соседней с Пекином провинции Хэбэй. Власти города, насчитывающего 11 млн жителей и связанного со столицей тесным грузовым

и пассажирским сообщением, заявили о введении военного положения и запуске «механизма военного времени для недопущения распространения эпидемии».

На четвертое место в мире по количеству заболевших вышла Индия, где также в последние дни наблюдался рекордный (более 10 тыс.) прирост новых случаев. СМИ сообщают, что больницы страны не справляются с притоком пациентов; многие больные умирают, не получив необходимого лечения. По официальным прогнозам, в столице Индии к концу июля может насчитываться более 500 тыс. случаев заражения коронавирусом. В Мумбаи число инфицированных уже превышает общее число инфицированных COVID-19 в китайском Ухане. При этом, несмотря на резкий рост заболеваемости, в стране также началось смягчение карантинных мер. В стране открываются магазины, рестораны и храмы. Использование масок в то же время остается для жителей страны обязательным. Сторонники строгих мер предосторожности даже рекомендуют сделать их элементом школьной формы.

О рекордном числе новых заболевших за 14 июня сообщают в Чили, Перу, Аргентине и Бразилии. Последняя уже в течение нескольких дней занимает второе место после США по числу смертей от нового вируса. Общее число подтвержденных случаев составило здесь более 800 тыс., но, по всей вероятности, реальное количество заболевших намного выше, поскольку массового тестирования в стране не проводится. По предположениям специалистов, пика заболеваемости страна пока не достигла.

В Украине с 15 июня начался очередной этап смягчения карантинных мер, который также, как и во множестве других стран, проходит на фоне роста заболеваемости. По данным Минздрава, число заболевших в стране приближается к 32 тыс. Руководство министерства признает, что, по состоянию на 15 июня, Киев и еще 10 областей Украины к ослаблению карантина не готовы. В частности, не готовы к ослаблению карантина Киев, Винницкая, Волынская, Житомирская, Закарпатская, Киевская, Львовская, Ровненская, Тернопольская и Черновицкая области. Невозможность переходить на следующий этап снятия карантина в этих областях объясняется высокой инцидентностью (общее количество новых случаев COVID-19 за последние семь дней на 100 тыс. населения), большой загруженностью криватных мест в медучреждениях и низким уровнем охвата тестирования на коронавирус.

Главный санитарный врач Украины В. Ляшко 13 июня заявил, что необходимости возвращения к нормам жесткого карантина в Украине нет. В то же время, по словам генерального директора Центра общественного здоровья Минздрава Украины И. Кузина, если уровень заболеваемости не снизится до безопасного, есть смысл продлевать карантин после 22 июня (по информации на сегодняшний день, адаптивный карантин продлен до 31 июля. – Прим. ред.).

При этом, подчеркивает глава Минздрава М. Степанов, ослабление карантина не означает его отмену, каждый регион будет отслеживать уровень заражения коронавирусной инфекцией и принимать решения относительно дальнейших ослаблений карантинных мер.

На внеочередном заседании правительства 12 июня было принято решение о внесении изменений в постановление, которое регулирует карантинные нормы в Украине. Как сообщил М. Степанов, в частности, было отменено проведение пробного ВНО, запланированного на 15 июня, также было решено не открывать кинотеатры. Кроме того, по его словам, согласно решению правительства, иностранцы не могут пересекать государственную границу без имеющегося полиса страхования расходов на лечение COVID-19. Установлены требования обязательной обсервации только для лиц, которые пересекают границу и прибывают из стран со значительным ухудшением ситуации с COVID-19, отменяется обсервация для тех, кто прибывает из ОРДЛО.

Тем временем о постепенном выходе из карантина и открытии границ сообщают в странах Европы.

С 15 июня в соответствии с планами ЕС Бельгия, Франция и Греция снимают ограничения на передвижение между странами. При этом внутри Евросоюза сроки открытия границ разнятся: Италия, Болгария и Венгрия уже открыли свои границы, но ограничили въезд из тех стран, где уровень заболеваемости еще высок, например из Британии и Швеции.

Испания планирует открыть границу для других стран Евросоюза 21 июня. Исключение будет сделано для Португалии, граница с которой откроется 1 июля. Португалия свою совместную с Испанией границу откроет в этот же день.

В Германии, как и в США, решение о смягчении карантинных мер каждый регион принимает самостоятельно. В частности, в земле Баден-Вюртемберг разрешили все массовые мероприятия, посещаемостью до 100 человек, а в Тюрингии отменили запрет на социальные контакты. В Берлине бары и рестораны смогут работать после 23:00. В Бремене с 12 июня заработают театры, концертные залы и кинотеатры. Сообщается, что в связи с открытием границ внутри ЕС немецкий железнодорожный концерн Deutsche Bahn возобновляет движение пассажирских поездов в другие страны Европы, в частности Швейцарию, Австрию, Италию, Чехию, Францию, Бельгию, Нидерланды, Данию и Польшу. При этом сообщается, что за 13 июня в стране выявлено 247 новых заражений SARS-CoV-2, общее число зарегистрированных с начала эпидемии заражений составило более 186 тыс.

Ко второму этапу снятия карантина приступили во Франции. Государственный совет страны снял запрет на проведение массовых акций. Сообщается, что запрет на проведение демонстраций не является обоснованным при нынешней эпидемиологической ситуации и соблюдении мер предосторожности. Однако Франция просит власти других стран

придерживаться зеркальных мер, что, в частности, относится к Великобритании, где введен 14-дневный карантин для всех прибывающих из-за границы, чтобы не допустить второй волны эпидемии после ослабления карантина внутри страны. Рынки и часть магазинов возобновили здесь свою работу еще 1 июня. В Англии 15 июня открываются магазины, торгующие предметами не первой необходимости. При этом Великобритания оставалась одним из немногих европейских государств, не ограничивавших въезд на свою территорию. По данным Минздрава Великобритании, количество случаев инфицирования коронавирусом в стране превысило 286 тыс.

Что касается возобновления авиасообщения Украины с другими странами, то, как сообщает Государственная авиационная служба Украины, отечественные и иностранные авиакомпании с 15 июня заявили о готовности начать международные рейсы из Украины в Австрию, Израиль, Латвию, Нидерланды, Германию, Швейцарию, Польшу, Венгрию, Португалию, Данию, Грецию, Литву, Словакию, Эстонию и Великобританию. «В то же время заявка на выполнение полета не гарантирует выполнение рейса. Перечень стран, с которыми будет восстановлено международное авиасообщение, будет зависеть от снятия ограничений на выполнение полетов другими странами мира», – говорится в сообщении службы.

«Если мы говорим о полетах из Украины в ЕС, то в Европе рассматривают разные даты возобновления полетов. Решение по Украине, скорее всего, будет приниматься дополнительно, на основании данных о распространении коронавируса. Как мы видим, страны Европы не доверяют данным, которые публикуют в Восточной Европе. Это еще объясняется и тем, что аэропорты в Киеве и Черновцах отнесены к аэропортам с повышенным риском распространения коронавируса. Эти факторы будут учитываться при принятии решения», – комментирует ситуацию авиаэксперт Б. Долинце.

По словам главного санитарного врача Украины В. Ляшко, страны ЕС восстановят авиасообщение с другими государствами с 1 июля при условии, что страна, из которой прилетает пассажир, будет соответствовать эпидемиологическим критериям. Основными критериями для открытия границы будут: число новых инфекций на 100 тыс. населения; тенденция к росту заболеваемости; общая работа страны с COVID-19 с учетом информации о тестировании, наблюдении за больными, отслеживании контактов, сдерживании вируса, лечении и отчетности.

Украинский Минздрав тем временем составил список стран «красной» и «зеленой» зоны, в которые в зависимости от уровня распространения коронавируса условия въезда будут различаться. Странами «красной» зоны считаются государства, в которых количество активных случаев заболевания составляет более 40 человек на 100 тыс. населения. Среди них – США, Великобритания, Швеция, Армения, Бельгия, Беларусь, Нидерланды, Россия, ОАЭ, Испания, Молдова, Франция, Канада и Италия. Украину министерство отнесло к «зеленой» зоне (37 случаев на 100 тыс. населения). По прибытию

из «красной зоны», пассажиры будут отправляться на обсервацию на 14 дней после пересечения границы. Для прибывающих из зеленой зоны, где показатель заболеваемости менее 40 случаев на 100 тыс. населения, обсервация не потребуется. В то же время, если человек является гражданином страны «красной зоны», но имеет подтверждающие документы, что в течение последних 14 дней он находился в стране «зеленой зоны», изоляция ему также не потребуются. Обязательным условием для всех прибывших иностранцев будет наличие полиса медицинского страхования.

Таким образом, несмотря на обнадеживающие результаты карантинных мероприятий в странах Европы, говорить о завершении пандемии в мире в целом еще рано. Страны, в которых эпидемия началась раньше ожидаемо, раньше выходят на позитивные показатели. Если подобная тенденция сохранится в ближайшее время, можно ожидать улучшение ситуации и в Украине, и в соседних странах.

І. Рудь, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Протестний рух у США: політичне підґрунтя та наслідки для майбутніх президентських виборів

У США не припиняються бурхливі протести, зокрема проти расової дискримінації, насильства за останні роки. Приводом стала смерть беззбройного афроамериканця, якого намагався заарештувати білий поліцейський.

Д. Флойд помер після того, як поліцейський у Міннеаполісі майже дев'ять хвилин притискав його шию коліном, коли той лежав обличчям вниз на асфальті. Д. Флойд, якого затримали за підозрою в спробі розплатитися фальшивою 20-доларовою купюрою, кілька разів говорив поліцейським, що не може дихати.

Перехожі записали на відео страждання Д. Флойда. Ролики стрімко поширилися в соцмережах і спровокували перші протести в Міннеаполісі. Однак гнів швидко охопив усю країну, протести відбулися в понад 140 містах. В окремих випадках вони призвели до спалахів насильства й мародерства, у деякі міста було введено війська Національної гвардії (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52885941>. 2020. 2.06).

Як відомо, афроамериканці вже десятки років скаржаться на несправедливе ставлення з боку правоохоронних органів, у тому числі на расове профілювання, що полягає в тому, що людину затримують на підставі кольору його шкіри, національності, релігії або статі. Афроамериканці становлять близько 13 % населення США, при цьому їх частка серед ув'язнених сягає 60 %. Крім того, імовірність бути вбитими поліцією, кажуть, для них є вищою, ніж для білих.

За даними газети «Вашингтон Пост» (Washington Post), темношкірі становлять 26 % від загальної кількості вбитих поліцією, що вдвічі

перевищує їх відсоток у населенні США. Серед убитих поліцією беззбройних людей, за цими ж даними, темношкірі становлять третину.

Р. Девіс, колишній поліцейський і директор відділу Міністерства юстиції зі співробітництва поліції з населенням (COPS), наголошував у Конгресі, що така кількість убитих поліцією темношкірих, імовірно, не випадкова. «Я не можу не замислитися над питанням, чи не пов'язане подібне застосування зброї – незалежно від того, було воно законним чи ні – із прихованим стереотипом, що існує в нашому суспільстві, зі страхом перед темношкірими, з расизмом або поєднанням того й іншого», – наголосив Р. Девіс.

Білі поліцейські неодноразово визнавалися невинними у вбивстві або надмірному застосуванні сили щодо темношкірих, навіть коли були відеосвідчення, що говорять про зворотне. Це призвело до того, що серед афроамериканців поширилася думка про несправедливість американської системи правосуддя.

«Частота подібних вбивств і відсутність покарання причетних до них – це сигнал афроамериканському населенню: життя чорношкірих нічого не варте», – заявив член палати представників від Демократичної партії Д. Надлер (Нью-Йорк) на відкритті слухань щодо поліцейських практик у Конгресі США. Таким чином він процитував назву руху, що виник у 2013 р. після того, як патрульного-добровольця у Флориді визнали невинним у вбивстві 17-річного чорношкірого підлітка.

Т. Мартін був беззбройний, проте 28-річний Д. Циммерман застрелив його, мотивувавши це необхідністю самооборони. Винесення виправдувального вироку Д. Циммерману призвело до створення руху «Життя чорношкірих мають значення», який зіграв помітну роль в організації протестів проти вбивств поліцейськими та у вимозі змінити діючу поліцейську практику.

У 2014–2016 рр. убивства беззбройних чорношкірих американськими поліцейськими кілька разів призводили до масових демонстрацій, які іноді закінчувалися спалахами насильства. Деякі вбивства, як і у випадку з Д. Флордом, було записано на відео та мали великий резонанс.

А. Вітале, професор соціології й координатор проєкту «Поліція та соціальна справедливість» у Бруклінському коледжі, зазначає, що рівень насильства в сутичках із правоохоронними органами на сьогодні вищий, ніж під час бунтів 2010-х років. Відповідальність за це він покладає на владу, яка не дотрималася обіцянки поліпшити роботу поліції.

Американське правосуддя залишається більш суворим щодо афроамериканців, яких заарештовують за дрібні правопорушення, хоча «в цьому немає жодної необхідності», заявив А. Вітале в інтерв'ю радіо «Свобода». «Мені здається, гнів пояснюється тим, що людям п'ять років говорили: “Не хвилюйтеся, ми все виправимо, ми проведемо тренінги та зустрічі поліції з населенням”, але при цьому нічого не покращилося. Кількість скоєних поліцейськими вбивств не знизилася, кількість арештів за

дрібні правопорушення залишилися на тому ж рівні», – пояснив він (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2020/06/1/7110588>. 2020. 1.06).

Пандемія COVID-19, безумовно, ускладнила життя афроамериканського населення. Згідно з офіційною статистикою, темношкірі хворіють і вмирають частіше, ніж білі. Р. Рей, співробітник Бруклінського інституту у Вашингтоні, пише в своєму звіті, що корінь цієї проблеми полягає в структурних відмінностях, таких як більша щільність населення в афроамериканських районах і менша доступність медичної допомоги. Темношкірі частіше зайняті роботою, яку не можна зробити віддалено, що робить їх більш вразливими, пояснює він.

На думку А. Вітале, ще рано робити висновки про те, чи вплинула пандемія на зростання протестних настроїв. Він вважає, що суть проблеми – у соціальній нерівності, на яку не звертають уваги лідери на обох полюсах політичного спектра. «Ми женемо в суди та в'язниці мільйони людей, чия головна проблема – бідність. Вони не хочуть, щоб їх вважали злочинцями, і чинять опір. Е. Гарнер чинив опір, Флойд теж. Це не випадковість. Поліція ж при чиненні опору одразу застосовує силу», – наголошує А. Вітале.

Експрезидент США Б. Обама, перший афроамериканець на цій посаді, написав у статті, що вийшла 1 червня, що протести – вираз «щирого та закономірного відчаю» з приводу невдач у реформуванні поліції та кримінального правосуддя. Однак, вважає Б. Обама, бунтам і мародерству немає виправдання чи прощення. «Якщо ми хочемо, щоб наша система кримінального правосуддя чи американське суспільство в цілому слідували більш високим етичним стандартам, ми повинні самі визначити ці стандарти», – написав він. Утім, вважає Б. Обама, основний тягар роботи з реформування поліції та кримінального правосуддя лежить на обраних співробітниках адміністрації на рівні штатів і муніципалітетів, таких як мери та окружні прокурори (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/usa-protesty-george-floyd/30650412.html>. 2020. 14.06).

Масштабні протести та проблеми в комунікації між владою й суспільством уперше так гостро постали напередодні чергових президентських виборів, які мають відбутися в листопаді поточного року. Нинішні події однозначно вплинуть на перебіг передвиборної кампанії. Проте досі залишається багато запитань: чи було ці акції спровоковано навмисно, чи «запуск» болісної для американського суспільства проблеми міжрасового протистояння на соціально-економічному підґрунті таки спрацював в один з найбільш важких для США періодів історії.

У будь-якому разі президентські вибори в США відбуватимуться на тлі глибоких тектонічних викликів, з якими доведеться мати справу американському суспільству. Понад 21 млн осіб, починаючи з травня поточного року, втратили роботу та звернулися за соцдопомогою. За попередніми даними економістів, це лише близько половини кількості безробітних.

Тож у США загострилася соціальна ситуація, а питання бідності, нерівності та доступу до благ актуалізувалися з новою силою. Тривалий час більшість американців вказують на те, що доступ до ключових послуг – освіти та медицини – занадто дорого коштує для пересічного громадянина США. Така ситуація виникла не сьогодні. Американці тривалий час беруть кредити не лише на житло, а й на освіту, які потім доводиться виплачувати десятки років. Тим же, хто втратив роботу, важко оплачувати власну медичну страховку. Отже, отримати якісне медичне обслуговування можуть зовсім не всі американці.

Коронавірус та економічна криза лише поглибили соціальні суперечності в країні. Тож нинішній вибух протестів – потужний привід для подальших змін у політичному житті США. Упродовж останнього тижня вимоги протестувальників у США стали більш політично структурованими. Передусім ідеться про вимогу до президента США розпустити поліцію або принаймні взятися за її докорінне реформування.

Д. Трамп є фаворитом республіканців, а серед демократів запекла боротьба триватиме до липня, коли стане відомий суперник діючого Президента США.

Політична реакція Д. Трампа та його адміністрації наразі дуже нагадує історію з перебігом акцій протестів в Україні у 2013–2014 рр. Глава держави погрожує застосувати силу, якщо протести та погроми не припиняться, проте наводити лад «сильною рукою» не поспішає. Подейкують, що стратеги діючого президента США переконують його в тому, що наразі застосування сили може не лише розбурхати населення ще більше, але і вплинути на його підтримку в ключових штатах. З іншого боку, у Білому домі дедалі частіше з'являється спокуса втримати ситуацію під контролем військ, аби в подальшому піти на безпрецедентні кроки в історії США, наприклад відкласти вибори на час оголошення надзвичайної ситуації. Дедалі частіше лунають думки з приводу більшої концентрації влади в руках очільника уряду, що, згідно з Конституцією США, очолює Президент країни.

Водночас противники Д. Трампа також використовують нинішній порядок денний з іншою метою: якомога сильніше розхитати ситуацію та продемонструвати неспроможність Білого дому контролювати ситуацію. Щоправда, ці процеси відбуваються на інституціональному рівні. Партія демократів, яка традиційно має більшу підтримку в США, населених афроамериканцями, напряду не підтримує протести, проте намагається будь-що продемонструвати альтернативу діям нинішньої влади. Зокрема, лідери Демократичної партії США вшанували пам'ять про насильницьку смерть Д. Флойда, простоявши на колінах дев'ять хвилин. Також демократи почали активно просувати ідею щодо реформування правоохоронної системи та запропонували на розгляд у Конгресі відповідний законопроект, у якому йдеться про протидію насильству в поліції (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/06/12/kolonka/aleksandr-radchuk/svit/syла-protestiv-choho-ochikuvaty-prezydentskyx-vyboriv-ssha>. 2020. 12.06).

Ринки не очікують впливу протестного руху та масових заворушень на американську економіку. Видання зазначає, що американські фондові ринки зазвичай реагують на хорошу статистику від компаній, позитивні звіти, зростання споживчого попиту. Ще одним фактором є очікування поживлення економіки після COVID-19.

«Протести поки що не викликають занепокоєння в інвесторів, не позначаються на економіці в довгостроковій перспективі. Але ряд експертів вважає, що ці протести можуть викликати куди серйознішу ситуацію, ніж раніше, коли ринки особливо не реагували на протести», – зазначає видання, додаючи, що станом на вечір 2 червня американські індекси були в плюсі.

Варто також зауважити, що американські фондові індекси підвищилися за підсумками торгів 2 червня, водночас індикатор S&P 500 досяг максимальної позначки за останні 12 тижнів (URL: <https://thepage.ua/ua/news/sho-koyitsya-v-ssha-pislya-smerti-dzhordzha-floyda>. 2020. 3.06).

Однак американський президент Д. Трамп може програти на виборах восени 2020 р. Про це свідчить прогноз аналітиків «Оксфорд Економікс» (Oxford Economics), передає «Зе Індепендент» (The Independent). Згідно з повідомленням, аналітики «Оксфорд Економікс» вважають, що Д. Трамп зазнає історичної поразки на виборах через несприятливу економічну ситуацію в країні. Обидві моделі, за якими вони прогнозують підсумки виборів, показують перемогу кандидата від Демократичної партії. Зокрема, за першою моделлю, до виборів безробіття в США перевищить 13 %, а доходи населення знизяться на 6 %, порівняно з 2019 р. Таким чином, економіка США перебуватиме в гіршому із часів Великої депресії ХХ ст. стані.

Друга модель передбачає, що сім штатів, де раніше вели активну боротьбу Республіканська та Демократична партії, перейдуть на бік демократів. Аналітики прогнозують, що Айова, Вісконсин, Мічиган, Пенсильванія, Огайо, Міссурі та Північна Кароліна особливо постраждають від економічного спаду й безробіття.

Як зазначили в «Оксфорд Економікс», перша модель допомогла передбачити підсумки багатьох виборів у США, починаючи з 1948 р. Винятком стали лише вибори 1968 і 1976 р. (URL: https://zik.ua/news/world/trampu_prohnozuiut_prohrash_na_vyborakh_u_ssha_analityky_969296. 2020. 21.05).

Отже, смерть афроамериканця Д. Флойда спричинила численні протестні акції в США на расовому ґрунті. На тлі розвитку всесвітньої пандемії ці протести змусили Президента США Д. Трампа вдатися до рішучих заходів щодо придушення акцій. Цим скористалися його прямі конкуренти – демократи, а також кандидат від них на виборах Президента США Д. Байден. Наразі в останніх президентських рейтингах він став випереджати Д. Трампа. До виборів залишилося ще багато часу, однак уже можна робити висновки, що діючому Президенту США буде важко втримати свою посаду.

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Криза на світовому нафтовому ринку та її вірогідні наслідки для глобальної та української економіки

(Закінчення. Початок у № 10)

2. Аналіз вірогідних наслідків кризи на світовому нафтовому ринку для глобальної та української економіки

Виокремити в, так би мовити, чистому вигляді вплив кризи світового нафтового ринку на розвиток глобальної та української економік практично неможливо через поєднання цієї кризи з глобальною економічною кризою, обумовленою пандемією COVID-19. Тим більше що саме перспективи розвитку пандемії COVID-19, які на сьогодні вельми невизначені, обумовлюватимуть основний тренд розвитку світової економіки в 2020–2021 рр., а отже, і перспективи розвитку світового нафтового ринку. Останній, зі свого боку, так чи так впливатиме на розвиток глобальної та української економік. Тобто багато в чому складається ситуація, коли в соціально-економічній системі причини та наслідки, так би мовити, періодично міняються місцями. Загалом, у сучасних умовах динаміка цін та обсяги пропозиції нафти на світовому ринку можуть посилювати або послаблювати ті чи ті наслідки впливу глобальної економічної кризи, обумовленої пандемією COVID-19. Тобто динаміка кон'юнктури світового нафтового ринку має «підпорядкований» характер щодо економіко-пандемічної кризи.

За таких обставин варто розглядати різні (принаймні два) варіанти перебігу подій: а) якщо пандемія COVID-19 повториться в осінньо-зимовий період 2020/2021 рр.; б) якщо вона не повториться в цей же період. У підприємницькій практиці варіантний підхід до прогнозування та побудови ймовірних сценаріїв перебігу подій на ринках та в регіоні чи країні ведення бізнесу є звичною практикою. Вище згадувалося, що такий підхід до прогнозу цін на нафту застосовується, наприклад, у російській компанії «Газпром нефть» (за словами її генерального директора О. Дюкова). Утім, у нашому випадку проблемним моментом у реалізації варіантного підходу до прогнозування вірогідних наслідків криза на світовому нафтовому ринку для глобальної та української економік є пошук відповідних варіантів прогнозів у відкритих джерелах інформації.

Ідеться про те, що, наприклад, іноді ЗМІ, прагнучи сенсаційності, не завжди коректно, а тим більше, у повному обсязі подають інформацію про певні об'єкти та події. Вище ми вже зупинялися на питанні недостатньо коректної подачі інформації в ЗМІ на прикладі різної природи цін на

ф'ючерсні контракти на продаж нафти та цін у контрактах на продаж фізичної (реальної) нафти. Підміна одних цін іншими при аналізі ситуації на конкретних ринках нерідко може призвести до некоректного прогнозу її подальшого розвитку. Що ж стосується повноти подачі інформації, то в ЗМІ, на жаль, не завжди відображено варіативний характер тієї чи тієї економічної ситуації та економічні прогнози не завжди подаються на підставі критерію їх об'єктивності, а іноді ті чи ті прогнози представлені в ЗМІ через їхні, так би мовити, яскравість чи неординарність. Ці недоліки наявної джерельної бази ми спробуємо подолати в процесі аналітико-синтетичної обробки інформаційних матеріалів з проблеми, яка досліджується. Зауважимо також, що криза на світовому нафтовому ринку справлятиме на глобальну та українську економіку як прямий, так і опосередкований вплив. Причому наслідки першого значно легше визначити, ніж наслідки другого.

Є вагомі підстави вважати, що основними каналами трансмісії впливу кризи на світовому нафтовому ринку на глобальну та українську економіку будуть механізми цін та попиту. Причому для української економіки вплив кризи на світовому нафтовому ринку ще буде опосередкований впливом змін кон'юнктури в різних сегментах світового ринку, крім нафтового. Також варто враховувати й систему прямих і зворотних зв'язків між змінами кон'юнктури світового нафтового ринку та інших сегментів цього ж ринку.

Отже, проведений вище аналіз дає доволі вагомі підстави припускати, що у 2020–2021 рр. світовий нафтовий ринок буде так званим ринком покупця. Тобто за умов, коли потенційні можливості пропозиції нафти значно перевищуватимуть наявний попит, то ціну нафти, по суті, визначатиме саме поведінка її покупців.

До того ж багато продавців за першої ліпшої нагоди прагнутимуть наростити виробництво за рахунок введення в експлуатацію законсервованих раніше свердловин. Адже зупинка роботи нафтових свердловин при використанні традиційних технологій видобутку нафти, наприклад у Росії, зауважує аналітик Goldman Sachs М. Каррі, «загрожує їх незворотною втратою: відновити видобуток після довгого припинення на виснажених і полярних родовищах може бути або технічно неможливо, або дуже дорого. Насамперед під загрозою – старі радянські родовища. Запустити їх знову буде вже неможливо». Причому колишній віцепрезидент «Славнефти» Д. Перевалов сумнівається, що Росія в повному обсязі виконає свої зобов'язання в рамках останньої угоди ОПЕК+ щодо скорочення обсягів власного нафтовидобутку. Свій погляд він обґрунтовує російською практикою виконання попередньої угоди ОПЕК+ ([URL: https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/proverit-nas-nikto-ne-smozhet-rossiyu-zapodozrili-v-blefe-na-peregovorakh-opek+-1029082957](https://www.finanz.ru/novosti/birzhevyye-tovary/proverit-nas-nikto-ne-smozhet-rossiyu-zapodozrili-v-blefe-na-peregovorakh-opek+-1029082957)).

Заради об'єктивності зазначимо, що до опортуністичної поведінки в рамках останньої угоди ОПЕК+ схильний цілий ряд учасників зазначеної міждержавної угоди країн-експортерів нафти. Подібна опортуністична поведінка тих чи інших учасників останньої угоди ОПЕК+ у разі її реалізації

сприятиме посиленню ефекту «ринку покупця» на світовому нафтовому ринку, обмежуючи таким чином зростання міжнародних цін на нафту.

Щоправда, на початку червня у ЗМІ з'явилося повідомлення, що «ОПЕК, Росія та інші великі нафтовидобувні країни домовилися продовжити рекордне скорочення видобутку нафти до кінця липня. У травні-червні постачання нафти було знижено на 9,7 млн бар. на день, у липні цей показник зменшиться, але тільки на 100 тис. бар. – до 9,6 млн за рахунок Мексики. Раніше передбачалося, що з липня скорочення видобутку повинно було зменшитися до 7,7 млн бар. на день». Водночас «ОПЕК+ також зажадав від таких країн, як Нігерія та Ірак, які перевищили квоти в травні й червні, компенсувати це великим зниженням видобутку в період з липня по вересень. Проект декларації ОПЕК+ також передбачає, що об'єднаний моніторинговий комітет тепер зустрічатиметься щомісяця до грудня, щоб розглядати ситуацію на ринку і рекомендувати рівні зниження видобутку» (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/economics/opek-prodovzhili-rekordne-skorochennya-vidobutku-nafti-do-kincyua-lipnya-ostanni-novini-50092739.html>).

Проте є підстави для збереження певних сумнівів щодо повного дотримання цієї угоди всіма її учасниками. Наприклад, у тому ж Іраку не погодилися скоротити видобуток нафти іноземні компанії, що експлуатують нафтові родовища на підставі угоди про розподіл продукції. І однією з них є російська нафтова компанія «Лукойл». До того ж сама Росія, за інформацією російських ЗМІ, у травні видобувала нафти приблизно на 100 тис. бар./добу більше, ніж це узгоджено в рамках виконання квот на видобуток нафти згідно з останньою угодою ОПЕК+.

Загалом, найочевиднішим результатом нинішньої кризи світового нафтового ринку є здешевлення нафти та нафтопродуктів у глобальних масштабах. Тому цілком закономірно постає питання: «Хто буде кінцевими вигодонабувачами в такій ситуації?». Оглядачі деяких ЗМІ вважають, що «насамперед від дешевої нафти може виграти сектор нафтопереробки» (URL: https://ukr.lb.ua/world/2020/04/22/455933_nizhche_nul_shcho_oznachaie_svitu_i.html). І хоча нафтопереробна промисловість тепер дійсно отримує дешевшу сировину, ніж раніше, однак це твердження видається недостатньо коректним, адже нафтопереробна промисловість є лише проміжною ланкою техніко-економічного ланцюжка, що тягнеться від нафтової свердловини до кінцевого споживача тих чи тих нафтопродуктів. І прибутки нафтопереробної галузі залежать не лише від ціни на нафту, а й від обсягів споживання вироблених нею нафтопродуктів. До того ж нафтопереробна промисловість вирізняється високою фондоємністю – лише підтримання в робочому стані її засобів виробництва (підприємств) потребує доволі значних витрат. Тобто тільки для забезпечення беззбиткового функціонування нафтопереробних підприємств необхідні певні обсяги збуту нафтопродуктів. І тільки після цього зі збільшенням обсягів збуту нафтопродуктів нафтопереробне підприємство стає прибутковим.

Однак основну вигоду від здешевлення нафти отримують кінцеві споживачі нафтопродуктів. Насамперед ідеться про транспортні підприємства й домогосподарства (населення), що використовують автомобільний та авіаційний транспорт, власників / користувачів житлової та нежитлової нерухомості, які використовують топковий мазут для обігріву зазначених приміщень в осінньо-зимовий період. Загалом від зниження цін на нафту, а отже, і нафтопродуктів, так чи так виграють усі підприємства, у собівартості товарів і послуг яких прямо чи опосередковано закладено транспортні й комунальні витрати, пов'язані з використанням якихось нафтопродуктів. І величина цієї вигоди буде прямо пропорційна частці вартості нафтопродуктів або їхніх похідних як, наприклад, тепло або електроенергія (звичайно, якщо вони подешевшають).

Отже, чисельність вигодонабувачів від здешевлення нафти та нафтопродуктів у масштабах як глобальної, так й української економіки, як і їх економічний потенціал, надзвичайно велика. Тому вірогідні наслідки кризи на світовому нафтовому ринку треба оцінювати стосовно їх впливу як на перспективи розвитку глобальної та української економік загалом, так і їхніх окремих сегментів. При цьому наслідки нинішньої кризи на світовому нафтовому ринку для світової та української економік ми аналізуватимемо, як зазначалось вище, у контексті вірогідних варіантів розвитку пандемії COVID-19.

Причому вплив пандемії COVID-19 на розвиток світової економіки враховано в підготовленому Міжнародним валютним фондом (МВФ) огляді «Світовий економічний прогноз, квітень 2020 р.: Великий спад» (World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown). У цьому документі прогнозується, що нинішнього року світова економіка зменшиться на 3 %. При цьому МВФ прогнозує, що сукупний валовий внутрішній продукт європейських країн зменшиться в 2020 р. на 6,6 %. Зокрема, спад ВВП Італії очікується на рівні 9,1 %, Іспанії – 8 %, Франції – 7,2 %, Німеччини – 7 %, Великої Британії – 6,5 %, США – 5,9 %, Японії – 5,2 %, Росії – 5,5 %, Польщі – 4,6 %, Білорусі – 6 %. Хоча, за оцінкою МВФ, ВВП Китаю цього року зросте на 1,2 %, а Індії – на 1,9 %. Щодо нашої держави, то в цьому ж документі МВФ прогнозує спад ВВП України в поточному році на 7,7 % і зростання в наступному році на 3,6 %. Причому, згідно із зазначеним оглядом МВФ, уже в 2021 р. прогнозується зростання світової економіки на 5,8 %. Відповідно, МВФ очікував на зростання економіки як розвинутих країн, так і країн, що розвиваються.

Однак перебіг пандемії COVID-19, очевидно, змусив експертів МВФ поставити під сумнів свої ж попередні прогнози – останнім часом епіцентром пандемії стали Північна та Південна Америка. Тому, як заявила в середині травня під час онлайн-дискусії, організованої виданням Politico, директор-розпорядник МВФ К. Георгієва, світова економіка вийде на докризовий рівень у 2023 р. Часткове ж відновлення світової економіки МВФ прогнозує вже в 2021 р., хоча К. Георгієва припускає, що реальна ситуація може виявитись

гіршою, ніж та, що визначена в згаданому вище квітневому прогнозі МВФ, оскільки пандемію COVID-19 ще не подолано.

Тому цілком закономірно, що нинішні оцінки її європейських колег видаються доволі песимістичними. Приміром, як заявила голова Європейського центрального банку (ЄЦБ) К. Лагард під час онлайн-виступу на заході для молоді, організованому Європейським парламентом, економіка єврозони може скоротитися в поточному році на 8–12 % на тлі негативного впливу пандемії коронавірусної інфекції COVID-19. За її словами, нинішня «раптова зупинка економічної активності» спровокує рецесію, яка буде вдвічі глибшою, ніж після фінансової кризи 2008 р. Причому раніше ЄЦБ розглядав три сценарії прогнозу розвитку економіки єврозони в 2020 р.: «м'який», згідно з яким скорочення ВВП єврозони становитиме 5 %; «середній», що передбачав на 8–12 % спад ВВП на 8 %; «жорсткий», у разі реалізації якого ВВП єврозони знизиться на 12 %. Проте К. Лагард зауважила, що «м'який» сценарій, на її думку, вже застарів. Тому економіка єврозони, скоріше, завершить цей рік «десь між “середнім” і “жорстким” сценаріями» (URL: https://dt.ua/ECONOMICS/lagard-sprognozuvala-padinnya-vvp-yevrozoni-v-2020-roci-do-12-349058_.html).

Світовий банк (СБ) у доповіді «Перспективи світової економіки. Червень 2020» зазначає, що цього року на світову економіку під впливом пандемії Covid-19 очікує спад на рівні 5,2 %. При цьому фахівці СБ зазначають, що країни-імпортери нафти можуть отримати певну вигоду від зниження світових цін на неї. Водночас вони наголошують, що падіння доходів країн-експортерів нафти цього року робитиме помітний внесок у скорочення обсягів світової торгівлі. Що ж стосується галузевого аспекту, то, як зазначено в доповіді Світового банку, поки нижчі ціни на нафту, як очікується, знизять інвестиції в нафтову промисловість. І це буде стимулом до збільшення споживання та енергоносіїв у секторах транспорту, сільське господарство та інших сферах економіки, які споживають нафтопродукти.

Про перспективи цього року економічного спаду в США свідчать також оцінки Бюджетного управління Конгресу США (СВО). «Прогноз для економіки США на 2020–2030 рр., оприлюднений СВО в травні 2020 р., передбачає, що обсяг ВВП у реальному вираженні за цей період буде на 3 %, або 7,9 трлн дол. нижче, ніж очікувалося в січні поточного року. У номінальному вираженні ВВП буде нижче на 5,3 %, або 15,7 трлн дол.», – зазначають у СВО. Причому «згідно з доповіддю, обсяг ВВП США не досягне рівнів, що прогнозувалися СВО в січні, раніше четвертого кварталу 2029 р.» (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/svitova-ekonomichna-kriza-ekonomika-ssha-vidnovitsya-tilki-cherez-10-rokiv-ostanni-novini-50091808.html>).

Загалом наведені вище оцінки МВФ, ЄЦБ, СБ і СВО означають, що попит на нафту і нафтопродукти у світі, й особливо у Європі, протягом найближчого періоду найвірогідніше не повернеться до рівня, що був до

початку економічної кризи внаслідок пандемії COVID-19 та кризи надвиробництва на світовому нафтовому ринку.

Щоправда, в осінньо-зимовий період 2020/2021 рр. зросте попит на нафтопродукти для обігріву об'єктів житлової та нежитлової нерухомості. Але це – суто сезонний чинник збільшення попиту на нафтопродукти (отже, і нафту), який згодом зникне так само як і з'явився. До того ж останнім часом у розвинутих країнах, особливо європейських, усе більша частка електроенергії виробляється з поновних джерел енергії. Наприклад, у Німеччині в I кварталі 2020 р. на поновні джерела енергії припадало 51,2 % від сукупного обсягу електроенергії, виробленої в цій країні (URL: <https://www.dw.com/uk>). Подібні структурні зрушення відбуваються в електроенергетиці й інших європейських країнах. Такі структурні зміни в електроенергетиці зменшують потребу у використанні нафтопродуктів (зокрема, мазуту) для виробництва електроенергії та тепла для обігріву приміщень. Це так само обмежує зростання попиту на сиру нафту й підвищення цін на неї.

Проте останнім часом у ЗМІ почали з'являтися повідомлення про дуже обережне відновлення міжнародного туризму у Європі, на Близькому Сході та деяких інших регіонах світу. Як відомо, саме функціонування туристичної галузі формує дуже великі обсяги попиту на нафтопродукти, насамперед завдяки значним за обсягом пасажирським перевезенням авіаційним, автомобільним і морським транспортом. Приміром, Туреччина обіцяє створити необхідні умови для безпечного відпочинку українців улітку. Про це в інтерв'ю Радіо НВ розповів директор Центру розвитку туризму України В. Царук. Відновлювати пасажирське авіасполучення з іншими країнами Туреччина почне з 10 червня, запустивши рейси до Бахрейну, Болгарії, Катару та Греції. В останню чергу Туреччина відновить авіасполучення зі Сполученими Штатами – з 1 вересня. При цьому турецькі готельєри заявляють, що вони дотримуватимуться правил безпеки, гігієни тощо, і заселятимуть туристів не заповнюючи готелі на 100 %. Цього літа європейські туристи навряд чи потраплять до Туреччини раніше, ніж 5 липня. Тому, вважає В. Царук, Туреччина не буде переповнена європейськими туристами.

За інформацією ЗМІ, «у середині червня внутрішні кордони у Європі нарешті зможуть відкритися після послаблення карантинних обмежень. Однак відбудеться це не скрізь і не для всіх». Очікується, що насамперед буде знято обмеження на пересування громадян у межах Шенгенської зони для її країн-учасниць. Але поки що плани європейських країн щодо відкриття кордонів та заходів з гігієни є різними. Урядовці деяких з країн Шенгенської зони рекомендують своїм співгромадянам відпочивати на батьківщині, як наприклад у Франції. Австрія та Швейцарія не поспішають відкривати кордон з Італією. Для громадян країн, що не є учасниками Шенгенської зони, країни Шенгенської зони взагалі поки залишаються закритими для туристичних подорожей.

Причому навіть за поступового відновлення туристичної галузі у світі під впливом пандемії COVID-19 посилилася тенденція до зниження мобільності туристів, яким часто пропонують відпочивати на обмежених територіях. Міністр транспорту ФРН А. Шойєр визнав, що пандемія сильно вдарила по підприємствах автобусного туризму і запевнив, що федеральна влада готова «терміново» виділити підприємствам цієї сфери в цілому 170 млн євро. Крім того, цьогоріч не варто очікувати на масштабну діяльність такого потужного споживача нафтопродуктів, як круїзний туризм. Нещодавній досвід показав, що великі круїзні лайнери швидко перетворювались на потужні осередки коронавірусної епідемії, якщо починав хворіти хтось із туристів або ж персоналу.

Таким чином, функціонування туристичної галузі в умовах пандемії COVID-19 у світі пов'язано зі зменшенням кількості туристів і зниженням їхньої транспортної мобільності під час туристичних подорожей. При цьому також треба враховувати мультиплікаційний ефект зниження ділової активності у сферах світової економіки, які прямо чи опосередковано пов'язані із функціонуванням туристичного бізнесу. Відповідно зменшується й попит на нафтопродукти, необхідні для функціонування туристичної галузі й пов'язаних з нею секторів економіки у світі в 2020 р.

Також зазначимо, що під впливом пандемії COVID-19 частина традиційних ділових і політичних зустрічей із режиму безпосереднього фізичного спілкування перейшла в режим дистанційного спілкування через відеоконференції та інші онлайн-засоби. Є доволі вагомими підстави вважати, що навіть із закінченням пандемії COVID-19 масштаби ділового й політичного дистанційного спілкування в режимі онлайн у світі будуть більшими, ніж у допандемічний період. Це також негативно впливатиме на попит на транспортні послуги, отже, і на попит на нафту у світі.

Загалом, згідно з експертними оцінками, попит на нафту у світі нинішнього року буде меншим не лише порівняно з попередніми прогнозами на 2020 р., а й меншим проти минулого року. Тому, згідно з квітневою оцінкою Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), світове споживання нафти за підсумками 2020 р. буде на 9,3 млн бар./добу меншим, ніж за 2019 р. загалом. Причому в червні 2020 р. цей попит буде меншим на 15 млн бар./добу, у липні – на 7 млн бар./добу, у серпні – на 5 млн бар./добу, а в грудні – уже на 2,7 млн бар./добу, ніж в аналогічні періоди 2019 р. Щоправда, уже у своєму травневому прогнозі МЕА дещо відкоригувало свої квітневі оцінки, але не істотно – світове споживання нафти за підсумками 2020 р. тепер очікується на 8,6 млн бар./добу меншим, ніж за 2019 р. загалом.

Зазначена динаміка світового попиту на нафту стримує зростання цін на неї. Ці ціни хоча й зростають, однак, згідно з прогнозами більшості експертів, їх повернення до минулорічних рівнів близько 60 дол./бар. у найближчому майбутньому не очікується. Так, фахівці МВФ вважають, що в наступні роки ціна на нафту зростатиме до 45 дол./бар., проте

залишатиметься нижчою середнього рівня 2019 р. Аналогічні тенденції динаміки світових цін на нафту проглядаються і в прогнозах інших експертів.

Загалом відносно нижчі ціни на нафту є доволі потужним чинником пом'якшення негативного впливу пандемії COVID-19 на розвиток світової економіки через зменшення витрат приватних і державних підприємств та організацій і домогосподарств на нафтопродукти. Насамперед це стосується економіки європейських країн, які є нетто-імпортерами нафти та нафтопродуктів. Хоча, звичайно, таке зменшення витрат на нафтопродукти аж ніяк не компенсує всіх збитків, яких зазнає світова економіка внаслідок пандемії COVID-19. Разом з тим, економіки країн, які є великими нетто-експортерами нафти та нафтопродуктів, унаслідок нинішньої кризи на світовому нафтовому ринку зазнають збитків, а це лише посилить негативний вплив пандемії COVID-19 на їх розвиток.

Водночас варто пригадати, що, згідно з прогнозами різних організацій та експертів Світового банку, Європейського банку реконструкції та розвитку, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, VofA Global Research, МВФ) цього року реальний валовий внутрішній продукт (ВВП) України під впливом світової економічної кризи, обумовленої пандемією COVID-19, скоротиться на 3,5–8,2 % проти попереднього року. Причому на початку червня МВФ дещо погіршив прогноз динаміки ВВП України в 2020 р.: –8,2 %, замість –7,7 %, які прогнозувались у згадуваному вище огляді «Світовий економічний прогноз, квітень 2020 р.: Великий спад».

У цій ситуації зниження світових цін на нафту радше буде на користь Україні. Оскільки Україна є нетто-імпортером нафти та нафтопродуктів, то в нашої держави найвірогідніше є шанс отримати більше вигоди від здешевлення нафти на світовому ринку, ніж зазнати збитків від цього. Звичайно, зазначене твердження стосується української економіки загалом, тоді як деякі суб'єкти господарювання в Україні можуть зазнати збитків від зниження цін на нафту й нафтопродукти. Зокрема директор Науково-технічного центру «Псіхея», член Громадської ради при Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України, кандидат технічних наук С. Сапегін вважає: «хоча від падіння цін на нафту завжди виграють країни-споживачі, проте в умовах наближення світової економічної кризи дестабілізація ринку нафти тільки посилює негативні тенденції в національних економіках. Тому, з одного боку, в Україні є можливість знизити ціни на нафтопродукти для кінцевого споживача, оскільки більша їхня частка імпортується. З іншого – українська нафтовидобувна галузь стоїть перед серйозними викликами рентабельності роботи в зв'язку з низькими світовими цінами на нафту та відносно високою собівартістю видобутку вуглеводнів в Україні» (URL: https://dt.ua/energy_market/nafta-zabezcin-345342_.html).

На думку члена ради Національного банку України В. Шапрана, «поки ціни на нафту тримаються на низькому рівні – а це наш основний сировинний енергетичний імпорт – ситуація розвивається на користь

України. Але так буде не завжди» (URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/currency/2020-05-25/padeniya-ne-izbejat-hto-budet-s-dollarom-do-kontsa-leta/32961>). Водночас, як зазначив в останню декаду квітня заступник голови НБУ Д. Сологуб, ціни на паливо в Україні за рік вже знизилися більш ніж на 10 %. Це було викликано як падінням ціни на нафту, так і впливом курсу гривні до долара. При цьому НБУ прогнозує, що падіння цін на бензин цього року продовжиться і зниження цін буде доволі значними (URL: <http://oilreview.kiev.ua/2020/04/23/nbu-dal-prognoz-mirovux-cen-neft-i-cen-na-benzin-v-ukraine>).

Проте вже згадуваний вище С. Сапегін підкреслює, що на ціну нафти припадає лише певна частка витрат при продажу нафтопродуктів. Більша частина ціни нафтопродуктів – це акцизний податок, податок на додану вартість та витрати на логістику й накладні витрати автозаправних станцій (АЗС). «Водночас за падаючого попиту дедалі критичнішим стає питання оптимізації паливної інфраструктури в масштабах країни. Точніше кажучи, зайвих АЗС. За оцінками Центру “Псіхея”, в Україні кількість АЗС у п’ять разів перевищує потреби ринку. Витрати на їхнє утримання закладаються в ціну палива й лягають на плечі кінцевого споживача. Ситуацію, коли АЗС стоять на мінімальній відстані одна від одної, а часом і зі спільним парканом, важко назвати нормальною.

З одного боку, завдання уряду України – забезпечити ринок якісним паливом, що відповідає вимогам технічного регламенту. З іншого – ціна має враховувати реальну купівельну спроможність споживача, а не тільки витрати АЗС. Як інфраструктурний товар, дешеві нафтопродукти можуть стати найважливішою умовою підйому національної економіки. І обов’язок уряду – забезпечити такі умови» (URL: https://dt.ua/energy_market/nafta-zabezcin-345342_.html).

Так само нинішня криза на світовому нафтовому ринку, завдяки зниженню цін на нафту та загостренню конкуренції між її виробниками, створює нові можливості для розвитку нафтотранспортної та нафтопереробної галузей України. Наприклад, на початку червня компанія АТ «Укртранснафта» повідомила, що вона вперше розпочала прийом до нафтотранспортної системи «легкої техаської» нафти – West Texas Intermediate (WTI) для подальшого її транспортування на потужності Кременчуцького нафтопереробного заводу (НПЗ). WTI завантажено в нафтопровід «Одеса – Кременчук». «Крім перекачування нафти з українських родовищ, “Укртранснафта” має досвід транспортування вже п’яти сортів імпортової нафти: Urals, Azeri Light, Bakken, El Sharara та WTI», – зазначили в компанії (URL: <https://nv.ua/ukr/biz/markets/ukrtransnafta-v-ukrajini-vpershe-perekachali-amerikansku-naftu-sortu-wti-novini-ukrajini-50092998.html>).

При цьому варто зазначити, що нинішня світова нафтова криза справляє дещо суперечливий вплив на функціонування вітчизняної

нафтотранспортної системи. Так, транзит нафти через територію України трубопровідним транспортом у травні 2020 р. зріс проти аналогічного періоду минулого року на 115 % – до 952 тис. т. Зокрема, понад 859 тис. т нафти «Укртранснафта» транспортувала для потреб НПЗ Чехії, Словаччини та Угорщини й понад 91 тис. т – для потреб Мозирського НПЗ (Білорусь). Раніше повідомлялося, що в березні – квітні цього року Білоруська нафтова компанія ввезла через термінал у Південному понад 350 тис. т азербайджанської та російської нафти, яка по нафтопроводах «Одеса – Броди» і «Броди – Мозир» була спрямована на Мозирський НПЗ.

Як бачимо, транзит нафти територією України нині є вельми диверсифікованим за напрямками, чого не було до будівництва нафтопроводу «Одеса – Броди». Однак, як повідомила «Укртранснафта», «рівень транспортування нафти для потреб європейських НПЗ залишається на доволі низькому рівні порівняно з очікуваними показниками та показниками I кварталу 2020 р. (транзит нафти для європейських НПЗ територією України в січні 2020 р. становив 1,1 млн т, у лютому – 995 тис. т, у березні – 1,1 млн т, у квітні – 751 тис. т)». При цьому сукупний обсяг нафти, що транспортується за результатами січня – травня 2020 р. становив 6,2 млн т (на 12 % більше проти аналогічного періоду 2019 р.). Обсяг транспортування нафти для НПЗ України становить 1,1 млн т (на 23 % більше, ніж у січні – травні 2019 р.), а транзит – 5,1 млн т (збільшення на 10 % проти аналогічного періоду 2019 р.) (URL: <https://www.minprom.ua/news/261678.html>).

Наведені дані показують, що при загостренні світової нафтової кризи транзит нафти територією України скоротився. З досягненням угоди в рамках ОПЕК+ та початку стабілізації ситуації на світовому нафтовому ринку в травні потроху починає потроху зростати й транзит нафти територією України. Водночас відносно вищі темпи зростання транспортування нафти на українські НПЗ порівняно з темпами зростання транзиту відображають активізацію роботи вітчизняної нафтопереробної галузі, яка, вочевидь, прагне скористатися нинішньою сприятливою для неї кон'юнктурою світового нафтового ринку.

Одним з наслідків такої ситуації є диверсифікація продуктової структури виробництва на вітчизняних НПЗ. Наприклад, Кременчуцький НПЗ у кінці травня перейшов на виробництво авіаційного палива марки Jet A-1, про що повідомили в «Укртатнафті», яка є оператором цього підприємства. Раніше завод випускав авіагас марки РТ. Основним споживачем цієї продукції є аеропорт «Бориспіль».

Водночас експерти звертають увагу на те, що попит на дизпаливо та скрапленний газ в Україні протягом останніх років щороку збільшується. Це робить український ринок надзвичайно привабливим для іноземних постачальників. До того ж, як зазначає С. Поважнюк, заступник директора ДП «Укрпромзовнішекспертиза», «аналіз українського ринку нафтопродуктів свідчить ...про наявність нездорових тенденцій, які несуть загрози як окремим групам споживачів, так і економіці України в цілому». Зокрема, в

структурі покриття попиту на дизельне паливо в Україні домінує імпорт із часткою 88–89 %. І в структурі покриття попиту на скраплений газ (СГ) також домінує імпорт, частка якого зросла з 64,3 % у 2015 р. до 78,4 % – у 2019 р.». При цьому він наголошує, що найбільшим постачальником дизпалива і СГ в Україну є Росія.

«Росія протягом 2015–2018 рр. удвічі наростила поставки дизпалива в Україну, збільшивши свою частку на ринку за цей час із 24,5 до 41,2 %. У 2019 р. обсяг поставок з РФ дещо скоротився, але її частка на ринку все одно залишається значною – 35,8 %. Згідно з Енергетичною стратегією України, це перевищує допустиме значення – 30 % поставок енергоресурсів з одного джерела... За результатами 2019 р., частка Росії на ринку СГ (33,8 %) також перевищує критичний показник у 3 %». До того ж через заміщення скрапленого газу обсяги споживання бензину в Україні знизилися з 2,2 млн т у 2015 р. до 1,8 млн т у 2019 р.

При цьому заступник директора ДП «Укрпромзовнішекспертиза» зазначає, що «російські виробники за нагоди використовують здобуту ринкову владу для отримання надприбутків. Так, після збільшення частки Росії на ринку СГ 2016 р. до 56,5 % уряд РФ у травні – червні 2017 р. різко обмежив його експорт в Україну. Це викликало поточний дефіцит на ринку і, відповідно, значне зростання ціни, що дало змогу російським нафтовим компаніям одержати надприбутки» (URL: https://dt.ua/energy_market/deformaciya-348532_.html). І хоча нинішнього року поставки скрапленого газу в Україну, крім Росії, здійснювалися з Алжиру, Білорусі, Казахстану, Польщі, Хорватії та деяких інших країн, питання зменшення частки поставок з Росії не втратило своєї актуальності.

За словами С. Поважнюка, «в Україні дизпаливо згідно із стандартом ЄВРО-5 виробляють “Укртатнафта” і “Укргазвидобування”, але через високу конкуренцію з боку імпорту їхні потужності сумарно завантажені на 35–40 %. Скраплений газ (СГ) виробляє більша кількість компаній (основний виробник – “Укргазвидобування” з часткою близько 70 % у виробництві), однак і в цьому сегменті сумарні потужності також завантажені десь на 50 %. Низький рівень завантаженості потужностей збільшує обсяг постійних витрат на одиницю виробленої продукції, що негативно впливає на економіку національних виробників і не дає змогу їм надалі розвиватися.

При виробництві 1 т нафтопродуктів підприємства-виробники сплачують приблизно 100 дол. податків і зборів. Тобто, імпортувавши в 2019 р. 7,8 млн т дизпалива і СГ, українські споживачі заплатили до бюджетів країн-постачальників 780 млн дол. податків. Якби ці нафтопродукти були вироблені в Україні, ці податки отримав би український бюджет. Домінування імпорту на українському ринку нафтопродуктів значною мірою зумовлене відсутністю ввізного мита, на відміну від інших країн. Наприклад, у країнах ЄС ввізне мито на нафту становить 0 %, тоді як на нафтопродукти – 3,5–4,7 %. Україна щороку витрачає на імпорт нафтопродуктів 5–6 млрд дол., а це одна з найбільших статей у платіжному

балансі країни. За показником частки імпорту в покритті попиту на нафтопродукти Україна не має аналогів у Європі. Так, інші країни основну потребу покривають за рахунок внутрішнього виробництва, імпортуючи нафту замість нафтопродуктів» (URL: https://dt.ua/energy_market/deformaciya-348532_.html).

Водночас, на думку згаданого вище директора Науково-технічного центру «Псіхея», члена Громадської ради при Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України С. Сапегіна, «кон'юнктура цін на нафту й нафтопродукти наших основних постачальників вуглеводнів створює сприятливі передумови для створення державного запасу нафти та нафтопродуктів. Однак для цього треба вирішити ряд проблем, починаючи з прийняття Верховною Радою закону про мінімальні запаси нафти та нафтопродуктів і закінчуючи пошуком коштів для закупівлі й зберігання таких запасів» (URL: https://dt.ua/energy_market/nafta-za-bezcin-345342_.html). Така пропозиція є вельми актуальною й слушною для нашої держави, що перебуває в стані гібридної війни з Росією, яка, як було показано вище, є потужним постачальником нафтопродуктів в Україну.

Проте нинішня світова нафтова криза створює певні проблеми не лише для вітчизняної нафтовидобувної промисловості. Як пише, наприклад, у своїй колонці для «Дзеркала тижня» А. Ярмач, експерт Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, «дешева нафта є негативним фактором для українського агробізнесу, хоча пально-мастильні матеріали – це суттєва витратна частина для аграрія. Зниження ціни на нафту призводить до різкого зменшення імпорту країнами, які буквально купалися в нафтодоларах. А такі країни є серед ключових імпортерів українських продуктів харчування. І навіть якщо ми офіційно до РФ нічого не постачаємо, то неофіційно українські продукти туди продовжують потрапляти через реекспорт...». Він також вважає, що «більшість людей і компаній у світі стануть біднішими, і не лише в нафтових країнах. Тому попит на дорогі й не обов'язкові продукти, які легко замінити в споживанні, може різко впасти, тоді як попит на більш базові, незамінні продовольчі товари може навіть зрости. Дешева нафта та коронакриза вдарять по галузях сільського господарства, які безпосередньо пов'язані з цінами на енергоносії: по виробництву біоетанолу, де головними джерелами сировини є цукрова тростина і кукурудза, а також біодизелю, де використовується переважно ріпак» (URL: https://dt.ua/ariculture/nagoduvati-vsih-i-samim-z-golodu-nevmerti-345547_.html).

Однак А. Ярмач, вибудовуючи свою аргументацію на основі формально-логічних схем, не підтверджує її жодними посиланнями на відповідні статистичні дані щодо міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією та продовольством і конкретними розрахунками. При цьому він сам визнає можливість альтернативного використання частини української сільськогосподарської продукції. Так,

кукурудза може використовуватись як для виробництва біоетанолу, так і на корм свійським тваринам.

Тому без використання відповідних статистичних показників проводити порівняння вигоди і збитків у конкретних економічних ситуаціях некоректно. Проте, враховуючи доволі високий динамізм нинішньої світової нафтової кризи надвиробництва, оцінювати в грошовому еквіваленті баланс збитків і вигоди конкретної національної економіки як такої, без відповідного економіко-математичного моделювання, по суті, неможливо. Без подібного моделювання можна, хіба що оцінювати відносно ймовірність тих чи тих сценаріїв перебігу подій у конкретних національних економіках. Тим більше, що, як зазначалося вище, у «чистому вигляді» вплив на українську економіку світової нафтової кризи відокремити від аналогічного впливу світової економічної кризи, обумовленої пандемією COVID-19, практично неможливо. Загалом же оцінка вигоди економіки України від зниження світових цін на нафту в грошовому еквіваленті, як і оцінка відповідних втрат, у масштабах усієї української економіки вельми складна й потребує спеціальних досліджень.

Поки ж можна висловити припущення, що сукупна вигода, яку отримає економіка України загалом від зниження світових цін на нафту й суміжні з нею енергоносії (газовий конденсат, природний газ) більша, ніж пов'язані з цим збитки.

Водночас фахівці з багатьох країн вважають, що в осінньо-зимовий період 2020/2021 рр. треба очікувати на другу хвилю пандемії COVID-19 у світі. Це знову спричинить значне зниження рівня ділової активності з відповідним зменшенням попиту на нафту проти осінньо-зимових періодів у ті роки, коли пандемії COVID-19 не було. Якщо ж у період поки що гіпотетичної другої хвилі пандемії COVID-19 пропозиція нафти та попит на неї у світі загалом вже будуть збалансовані, то й міжнародні ціни на нафту в цей період найвірогідніше будуть сталими. Причому, судячи з проведеного раніше аналізу експертних оцінок перспективної кон'юнктури світового нафтового ринку, міжнародні ціни на нафту в осінньо-зимовий період 2020/2021 рр. будуть нижчими, ніж в осінньо-зимовий період 2019/2020 рр. Однак якщо пропозиція нафти знову перевищить світовий попит на неї, то й ціни на нафту знижуватимуться. Вірогідність реалізації такого сценарію відкидати не можна.

Однак існування монобільшості у Верховній Раді, у разі наявності відповідної політичної волі, може значно полегшити економіко-правові умови досягнення згаданих вище цілей зміцнення енергетичної безпеки України за нинішньої світової нафтової кризи. Єдина партійна належність законодавчої та виконавчої влади в Україні також дає змогу оперативно реагувати на виклики для української економіки загалом, які формує розвиток ситуації на світовому нафтовому ринку ***(При підготовці роботи було використано такі джерела інформації: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Агентство***

нефтегазової інформації (<http://www.angi.ru>). – 2020. – 24.04; 13.05; *Аностроф* (<http://apostrophe.com.ua>). – 2020. – 5, 25.05; *Ведомости* (<http://www.vedomosti.ru>) – 2020. – 30.04; *Голос Америки* (https://ukrainian.voanews.com/a/Economichny-vplyv-covid/5422588.html?fbclid=IwAR0FqF7hz8Nzx02lh1CIVzMPYX7I0PRIo1Vahn аМуPbbmhwJcnMHJzB_64I); *Деловая столица* (<http://www.dsnews.ua>). – 2020. – 9.05; *Дзеркало тижня* (<http://dt.ua>). – 2020. – 26.03; 10, 14, 21–23, 27.04; 15, 22, 25, 27.05; 6.06; *Информационное агентство Cursorinfo.co.il* (<https://cursorinfo.co.il>). – 2020. – 28, 29.04; *Коммерсантъ* (<http://www.kommersant.ru>). – 2020. – 9.03; 13, 14.04; *Корреспондент.net* (<http://ua.korrespondent.net>) – 2020. – 14, 15, 17.04; 7, 11.05; *Левый берег* (<http://lb.ua>). – 2020. – 18.03; 14, 22.04; 13, 20.05; *Liga.net* (<https://liga.net>). – 2020. – 21, 28, 30.04; *Минпром* (<http://minprom.ua>). – 2020. – 10.04; 29.05; *Новое время* (<http://nv.ua>). – 2020. – 2, 26, 30.04; 6, 16, 30.05; 1, 5, 9.06; *Польське радіо*. – (<http://www.polradio.pl>). – 2020. – 24.04; *РБК* (<https://www.rbc.ru>). – 2020. – 19.03; *РБК Украина* (<https://rbc.ua>). – 2020. – 14.04; *Терминал* (<http://oilreview.kiev.ua>). – 2020. – 23, 30.04; *Цензор.НЕТ* (<http://censor.net.ua>). – 2020. – 5.05; *Argus Media* (<https://www.argusmedia.com>). – 2020. – 18.03; 16, 18, 21–25, 27–30.04; 6.05; 1–4, 6, 9, 11.06; *Deutsche Welle* (<http://dw.com>). – 2020. – 1, 11, 12, 14, 18, 21, 22.04; 11, 29, 30.05; 3.06; *Finanz.ru* (<https://www.finanz.ru>). – 2020. – 10.04; 7, 12.05; *Global Economic Prospects* (<https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33748>). – 2020. – June; *Global Energy Review 2020* (<https://www.iea.org/reports/global-energy-review-2020/oil#abstract>); *Reuters* (<http://ru.reuters.com>) – 2020. – 20.05; *World Economic Outlook, April 2020: The Great Lockdown* (<https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2020/04/14/weo-april-2020>).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Як, на думку українських учених, розвиватиметься пандемія коронавірусної інфекції в Україні загалом та окремих її регіонах? Чи пройдено вже пік захворюваності та чи варто очікувати на її зменшення з підвищенням температури повітря? Яких заходів безпеки доведеться дотримуватися й надалі і як довго? Про це в інтерв'ю інтернет-сайту «Obozrevatel.com» (публікація за 6 червня 2020 р.) розповів віцепрезидент Національної академії наук України академік А. Загородній.

За словами вченого, те, як послаблення карантинних обмежень впливає на епідеміологічну ситуацію в Україні, стане зрозуміліше ближче до середини червня: «...Не хотів би нікого лякати й бути песимістом. Люди мають дбати про свою безпеку – носити маски, дотримуватись соціального дистанціювання й особистої гігієни. Від цього значною мірою і залежить швидкість поширення вірусу, а відтак і розвиток епідемії. Наразі можемо говорити, що середня кількість активних хворих зменшується, епідемія повільно спадає і поки що це не вихід на другу хвилю, – говорить академік А. Загородній. – Середня кількість захворювань і нових активних хворих свідчить про те, що пік пройдено. Він припав на першу декаду травня, потім було помітне зменшення й невелике зростання. ...Ми прогнозуємо зменшення або вихід на плато. Якби карантин не пом'якшували, епідемія загасала б. Навіть якщо приріст вийде на рівень [захворюваності] “плюс” 10 %, буде щось схоже на плато з невеликою кількістю нових активних хворих. Це теж не так погано. <...> Через тиждень – днів 10 після чергового пом'якшення карантину можемо говорити, яка тенденція простежується. Якщо не буде критичного збільшення інфікувань, адаптивний варіант обмежень триватиме. Регіони вирішуватимуть, що пом'якшувати, а що ні. А ось маски носитимуть ще довго. <...> Очевидно, що поки людство остаточно не подолає інфекцію, відмовлятися від них і соціальних дистанцій було б неправильно».

З повним текстом інтерв'ю можна ознайомитися за посиланням: <https://www.obozrevatel.com/ukr/society/epidemiya-koronavirusu-jde-na-spad-prote-nastupni-des-10-dniv-virishalni-akademik-nan.htm> (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 11.06).

Про досягнення українських науковців, зокрема розроблення вітчизняних ПЛР-тестів для виявлення коронавірусу Інститутом молекулярної біології і генетики НАН України, мізерне фінансування академії та необхідність зміни ставлення держави до науки в ефірі телеканалу «Інтер» розповів генеральний директор Науково-технологічного комплексу «Інститут монокристалів» НАН України, голова Північно-Східного наукового центру НАН України і МОН України, член Президії НАН України академік В. Семиноженко.

Під час розмови академік В. Семиноженко розповів, що високу планку українські науковці тримали в багатьох галузях ще за радянських часів. Чого варті лише здобутки Інституту електрозварювання ім. Є. О. Патона. Українська «Мрія» – неперевершений ніким зразок авіаційної техніки.

Сьогодні в десятках наукових інститутів учені продовжують робити відкриття, наголошує В. Семиноженко. Щоправда, фінансування Національної академії наук України – мізерне. Тож людей у лабораторіях дедалі меншає. Після отримання освіти молоді науковці легко знаходять себе

у лабораторіях закордоном, де не економлять грошей на науку. Ті, хто лишається тут, працюють усупереч безгрошів'ю.

«Пандемія має змінити ставлення вітчизняних посадовців до науки як до другорядної галузі. І що швидше це станеться, то краще, адже в нас ще є сильна школа вчених, ще не пізно зберегти спадковість знань та вмінь», – зазначає В. Семиноженко. – Так, Україна ще зможе стати науковим центром Європи» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 9.06).

На сайті інтернет-видання «Українська правда» 21 травня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту молекулярної біології та генетики НАН України академіка М. Тукало.

Завдяки коронавірусній кризі, зазначає академік М. Тукало, в Україні стали більше слухати науковців. Але ще не стали їх чути. Науку, зокрема й ті її напрями, які завтра стануть головними для біобезпеки країни, держава майже не фінансує. М. Тукало розмірковує про те, чи довго лютуватиме коронавірус та чому складно розробити вакцину проти нього, а також розповідає про небезпечні генетичні експерименти, які не в силах зупинити світова спільнота і які легко перетворити на біологічну зброю.

Учений пояснює чому інститут досі не отримав держзамовлення: «МОЗ начебто вважає, що інститут не може впоратися з великим обсягом замовлення. Хоча від березня ми могли б виготовити значно більше, ніж 200 тис. тестів. (...) Ми виготовили певну кількість тестів і останні півтора місяця перебуваємо, так би мовити, на низькому старті. Провели підготовку деяких складових тест-систем, а відносно реактивів маємо домовленості з фірмами-постачальниками. Якщо кошти надійдуть, то за два дні ми вже будемо готові до виробництва. Від початку епідемії до нас зверталися мери міст, серйозні приватні компанії, зокрема й закордонні, які хотіли укласти договори на постачання ПЛР-тестів. Маємо 15 заявок. Але ми не можемо відповісти на ці пропозиції через те, що зв'язані зобов'язанням перед державою. Якщо держзамовлення не буде, укладемо угоди з фірмами, які співпрацюють з інститутом, проконсультуємо їх щодо налагодження виробництва, залучимо до купівлі реактивів, урешті-решт продамо ліцензію».

М. Тукало також пояснює наскільки складно розробити ПЛР-тест: «З наукової точки зору, це справа нескладна. Створення тесту включає віднайдіння правильних праймерів (тобто шматочків ДНК) для того вірусу, який ви хочете виявити. З вірусу ви повинні виокремити найбільш специфічний для цього штаму шматочок і синтезувати відповідну комплементарну ДНК. Теоретичну частину такого завдання виконують наші студенти на практичних заняттях. Але не все так елементарно, як може здатися. Німецькі та китайські вчені першими зробили тест-системи для виявлення коронавірусу, вони поспішали і трохи помилилися. На той час існував лише один штам коронавірусу, тож вони проаналізували дуже мало

послідовностей. Перші німецькі та китайські системи сьогодні працюють не дуже якісно – дають багато фальш-позитивних результатів. Коли наприкінці січня вчені нашого інституту працювали над власною ПЛР-системою, існувало вже 18 штамів коронавірусу. Ми ж обрали стратегію, відмінну від тієї, якою пішла більшість країн. Вони використовують технологію ТагМан – флюоросцентно мітять праймер. Ми не мітимо флюорисцентно сам праймер, у нашому тесті флюорисцентна мітка потрапляє в ампліфікований продукт, тобто в ДНК, яка нарощується. Розроблена в ІМБіГ НАН України двокрокова система дозволяє виділити ДНК і її додатково аналізувати, тоді як за тагманівської однокрокової технології її не можна виділити. Першого хворого на коронавірус в Україні виявили завдяки нашій ПЛР-системі. Нам передали ДНК хворого. І наші вчені вирішили перевірити: а це точно вірус, що спричинює COVID-19, а не якийсь інший? Отож ми відсеквенували, тобто визначили послідовність нуклеотидів у цьому вірусі – і переконалися: так, це саме вірус SARS CoV-2. Учені, які працюють за тагманівськими методиками, зробити цього не можуть».

Молекулярний біолог розповів про різні штами COVID-19, його походження та перспективи людства (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 22.05).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

На сайті інформаційного агентства Факти 21 травня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю етнолог, старшого наукового співробітника Інституту народознавства НАН України кандидата історичних наук О. Косміної.

Етнолог розповіла про те, як зародилася традиція вишивати сорочки на українських теренах та чи вкладали українці якісь смисли, оздоблюючи одяг: «Вишивка на теренах України зародилася достатньо давно. Ще за часів Київської Русі могла існувати традиція вишивати речі. Досить довго до таких речей мали доступ лише багаті люди. Їм привозили з Візантії візерунчаті тканини, ткани стрічки. У XVI ст. є згадки про сорочки, пошиті з тонкого полотна іноземного виробництва, вишиті шовковими чорними та зеленими нитками...

Вишивальна культура оздоблення одягу потрохи витіснила ткацтво. Це сталося тоді, коли з'явилися доступні матеріали та інструменти для вишивки в сільському побуті. До речі, поява доступних матеріалів та їх різноманіття диктували також розвиток орнаментів та колористики. Це була престижна та модна річ. В одязі ці чинники ніколи не зникали. Нове та незвичне було привабливим. Селяни бачили розкішні речі на панянках. Їм хотілося до цього дотягнутися, тому вони намагалися це повторювати. Про певний сакральний та символічний сенс зараз говорити досить складно, бо ми не маємо про це достатньої інформації...

Звичайно, символіка орнаментів у світовому контексті була і залишається. Наприклад, троянди чи лілеї. Але не думаю, що жінки на той час знали про неї. Геометричні мотиви були популярними, бо вишивка прийшла після ткацтва. Саме для ткацтва характерне оздоблення геометричними фігурами. Воно перейшло і на вишивку і закріпилося надовго. На Поліссі, наприклад, геометрія була домінантною досить довго. Пізніше з'являлися квіти, вони набули масового поширення на початку ХХ ст. По-перше, квіти люблять усі, жіноцтво особливо, тому рослинні орнаменти почали переважати над геометрією. По-друге, могли бути впливи західних сусідів. Наприклад, поляки активно вишивали квіти на своєму одязі. (...) Також є старі сорочки, де вишиті стилізовані мушки, бджілки. Я думаю, це пов'язано з доступністю до схем. Коли з'явилася відповідна література, вони могли повторювати схеми цих вишивок на своїх сорочках. Що стосується інших тварин, то вони не досить популярні на українських вишиванках. Хоча є геральдичні тварини, наприклад лев чи двоголовий орел. Леви фігурують на вишитих сорочках у чоловіків на Гуцульщині, на Чернігівщині є стилізовані двоголові орли. Є якісь зайчики, рибки, але вони не дуже популярні. До речі, на українських сорочках навіть велосипеди вишивали. Коли дізналися, що є такий транспортний засіб, вирішили вишити його. Тому є навіть такий орнамент».

Учена також розповіла про символіку кольорів, якими нитками вишивали сорочки, чим відрізнялися орнаменти для чоловічих, жіночих і дитячих сорочок.

Наостанок О. Косміна дала поради як обирати вишиванку у наш час (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 21.05*).

На сторінках газети «Урядовий кур'єр» 19 травня 2020 р. було опубліковано інтерв'ю завідувачки відділу грошово-кредитних відносин Інституту економіки та прогнозування НАН України доктора економічних наук професора Н. Шелудько.

У розмові з журналістами вчена-економіст розповіла про те, як карантинні обмеження через COVID-19 позначилися на функціонуванні банківського сектору, чи переживуть середні та малі банки України фінансово-економічну кризу, спричинену пандемією коронавірусу в нашій країні, що станеться з великими банками, особливо державними. Експерт також дала поради потенційним і нинішнім клієнтам банків щодо збереження заощаджень.

Увагу в інтерв'ю приділено й питанням того, якою в подальшому може бути співпраця України з міжнародними фінансовими організаціями та якою на цьому етапі має бути політика уряду, Нацбанку щодо нівелювання ризиків, спричинених пандемією коронавірусу (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 21.05*).

На сайті інформаційної платформи «Громадське» 19 травня 2020 р. було опубліковано запис інтерв'ю з провідним науковим співробітником відділу Історії державного терору радянської доби Інституту історії України НАН України кандидатом історичних наук О. Бажаном, у якому він розповів про політичні репресії в історії Радянського Союзу.

Учений зазначив: «Серед істориків є солідарна думка, що репресії – це є переслідування тих чи інших осіб за політичні погляди. Репресії мали різний характер: арешти, депортацію, навіть поміщення у психлікарні. В українській історіографії існує усталена думка про те, що політичні репресії супроводжували всю історію Радянського Союзу. Тобто без масових політичних репресій, без терору цей більшовицький режим просто не міг існувати. Тому це, по суті, був інструмент становлення більшовицької влади і її функціонування. Коли в часи Горбачовської перебудови припинили переслідувати за погляди і думки – Радянський Союз розвалився в 1991 р. Червоний терор мав місце на території України з 1918 по 1921 р. Не існує точної статистики, скільки людей стало жертвами становлення більшовицького режиму. Приблизні дані – близько 1 млн осіб. Піком репресивної політики радянської влади є період розкуркулення і колективізації (кінець 20-х – початок 30-х років). Півмільйона осіб було вивезено з України до Казахстану, на Південний Схід. Треба говорити, що пік масових політичних репресій припав на період 1937–1938 рр. і ввійшов в історію під назвою “Великий терор”. Саме цей період статистика показує, що на теренах УРСР було репресовано близько 260 тис. осіб. Близько 100 тис. осіб було розстріляно. Політичний терор з боку держави – репресії на Західній Україні, перший процес советизації в 1939–1941 рр. Якщо ми опираємось на архівні документи, можна говорити, що в цей період часу було депортовано понад 300 тис. осіб вглиб Радянського Союзу. І заарештовано в цей період часу тих, хто противилися радянській дійсності – це майже 130 тис. Коли ми говоримо про початок нацистської навали, про нацистсько-радянську війну, то влітку 1941 р. було розстріляно в тюрмах Західної України близько 24 тис. осіб. Це ті особи, яких чекісти не могли евакуювати вглиб країни, бо наступав ворог, і, відповідно, вирішили цих людей просто ліквідувати. Це теж питання, яке тривалий час замовчувалося. І яке потребує сьогодні вивчення. Друга світова війна – це не тільки питання перемоги, це і про страждання цивільного населення. Не тільки тому, що вони перебували під гнітом нацистів. Але це і сталінські репресії. Депортації 1941 р., коли почали виселяти з теренів України представників “5 колони”, так званих ворожих націй (німців, греків, італійців з території Донецької, Луганської, Дніпропетровської областей, АР Крим). Це і, звичайно, депортація кримських татар. 18 травня 1944 р. з території Криму було депортовано близько 180 тис. кримських татар, яких було звинувачено в колабораціонізмі з нацистами, що, звичайно, не відповідає дійсності. Також репресії на

західних землях 1944–1950 рр., боротьба з УПА. У другій половині 1940-х років було заарештовано 134 тис. І сталінський режим обрав депортації членів сімей ОУН-УПА. Було депортовано понад 200 тис. осіб. Після смерті Сталіна таких масових політичних репресій не було, але все ж таки не треба забувати про те, що в 1960-х, 1970-х роках відбувалися репресії проти дисидентів і тих, хто був не згодний з радянським режимом. Вони страждали або в психічних лікарнях, або в таборах. Таких людей нараховують до 1 тис. осіб» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 20.05*).

Про те, як визначати достовірність будь-якої інформації (наукової і не тільки) та яким її джерелам варто довіряти, у своїй лекції в рамках Лекторію Павлівського скверу (сезон 2019 р.) розповіла молода вчена-генетикня та популяризаторка науки, дописувачка науково-популярного порталу «Моя наука», молодший науковий співробітник відділу нервово-м'язової фізіології Інституту фізіології ім. О. О. Богомольця НАН України К. Гулак. Пропонуємо вашій увазі найцікавіше з її виступу.

«...Нові дані поділяються на дві категорії – суб'єктивну інформацію, джерелом якої є сам суб'єкт сприйняття, та фактологічну, що надходить із зовнішніх джерел (від інших людей, засобів масової інформації тощо). До другої категорії належать, зокрема, і результати наукових досліджень.

Нині існує велике різноманіття джерел інформації – електронні (інтернет-сайти), друковані (книги, газети, журнали тощо), телебачення та радіо, інші люди. Особливої ваги останнім часом набувають соціальні мережі. Помилково вважати, що, наприклад, усе написане в книзі є правдою, а опубліковане в соцмережі – ні, тож кожен конкретний випадок треба розглядати окремо.

Для виявлення потенційно неякісних джерел, контент (уміст) яких викликає сумніви, користуються спеціальним алгоритмом. Звичайно, він має обмеження та не завжди дає правильний на 100 % результат, але цей інструмент доволі простий і доступний будь-якому споживачеві інформації.

По-перше, визначте призначення джерела. Якщо джерело ставить собі за мету розважити користувача, то навряд чи воно має достатньо ресурсів (фінансів, персоналу, часу), щоб дозволити собі регулярно спілкуватися з експертами. Наприклад, якщо популярний блогер публікує по кількасот новин на день, поділіть його приблизний робочий час на кількість оприлюднених повідомлень і отримаєте середнє значення часу, витраченого на підготовку одного повідомлення, та зрозумієте, чи фізично можливо перевірити достовірність кожного з них. Інша річ, якщо на блогера працює штат фактчекерів (перевірятьників інформації), які й виконуватимуть цю роботу: у такому разі якість інформації буде, скоріш, значно вищою. На жаль, журналісти, які звертаються за коментарем до науковців, зазвичай вкрай

обмежені у часі. Я, звісно, навіть за 15 хв намагатимусь пояснити, чому, скажімо, ГМО корисні чи шкідливі, але журналіст, який не має змоги приділити більше часу складній темі, навряд чи зможе адекватно її сприйняти, а потім ще й донести до своєї аудиторії.

По-друге, шукайте першоджерело інформації. Наприклад, повідомлення про результати наукових досліджень має містити посилання на відповідну наукову публікацію, а новина про висловлювання політика – посилання на його інтерв'ю чи на офіційну інформацію від його пресслужби. На жаль, українські ЗМІ часто нехтують цим принципом.

По-третє, звертайте увагу на профіль джерела інформації. Як свідчить практика, задля розширення аудиторії, а отже, і збільшення прибутків від розміщення реклами, чимало джерел оприлюднюють повідомлення, які виходять за межі їхньої тематичної спеціалізації, зокрема й дані, що претендують на пояснення світу, його наукових основ і принципів функціонування.

По-четверте, стиль викладення матеріалу не є надійним критерієм його якості. У соцмережах, наприклад, існують деякі групи, що позиціонуються як науково-популярні, наповнюються наукоподібним контентом (зокрема, з використанням “серйозної” термінології), проте на підтвердження своїх повідомлень не посилаються на першоджерела.

По-п'яте, необхідно звертати увагу й на те, чи не приховує та чи інша інформація конфлікту інтересів. Конфліктом інтересів називається ситуація, у якій людина може отримати особисту вигоду від своїх дій або рішень в офіційному статусі. Типовими прикладами конфлікту інтересів є непотизм і політична заангажованість. Скажімо, не варто беззастережно довіряти повідомленням медіа, які стосуються його власника (власників), адже в цьому випадку воно є зацікавленою і залежною стороною.

Звичайно, потрібно розуміти, що навіть якісні джерела можуть припускатися помилок, а в неякісних теж вряди-годи з'являється правдива інформація. Тому один прикрий випадок – іще не привід змінювати свою думку про те чи інше джерело. Якщо певне джерело зарекомендувало себе неякісним і не вартим довіри – відмовтеся від споживання поширюваної ним інформації. Так ви допоможете зупинити розповсюдження фейків, чимало з яких, імовірно, не зможете розпізнати самотужки, бо вони, наприклад, потребують спеціального розслідування.

Як поширюються фейки? По-перше, шляхом масових повторів. Особливо легко це відбувається в соціальних мережах, користувачі яких споживають інформацію, перебуваючи в так званих соціальних бульбашках (або ж ехо-кімнатах).

По-друге, сприйнятливність користувачів соцмереж до неправдивої інформації пояснюється їхніми “аналітичними лінощами”. Річ у тім, що стрічка оновлень користувача соцмережі дуже неоднорідна за вмістом: у ній нові публікації від родичів, друзів, знайомих, колег чергуються з постами розважальних і новинних пабліків та рекламою. За умов, коли інформація,

яка потребує серйозного осмислення, з'являється поруч із постами, на які просто приємно подивитися, людині буває непросто задіяти критичне мислення. Аби бодай частково знівелювати цей ефект, фейсбук, наприклад, автоматично додає до публікацій-посилань опцію, що дає можливість більше дізнатися про сторінку, лінк на яку поширює джерело, та його її історію, зокрема про те, чи змінювала вона назву і чи об'єднувалася з іншими інтернет-ресурсами (важливість відстеження історії зумовлена тим, що після досягнення певної кількості підписників деякі джерела різко змінювали заявлену тематику своїх публікацій). З'явилися також інструктажі, які допомагають розпізнати бота. А зовсім нещодавно у цій соцмережі було запроваджено алгоритм, спрямований проти фейковмісних постів-посилань.

По-третє, фейки, як уже зазначалося, часто прикидаються правдивими новинами, наслідуючи їхній стиль. Їм у цьому неабияк допомагає відповідний візуальний супровід – графіки, схеми, діаграми, фотографії, які отримані за допомогою наукового й медичного обладнання та у великій кількості розміщені у вільному інтернет-доступі.

Треба зауважити, що існує й цілеспрямоване поширення фейків. Ним займаються численні групи користувачів соцмереж – так звані боти. У 2018 р. було здійснено дослідження, яке мало на меті встановити ознаки постів (дописів), що містять неправдиву інформацію, у профілях ботів. Дослідники дійшли висновку, що однією з головних ознак фейкового допису є його кардинальна відмінність від попередніх і наступних дописів за наповненням, стилем, емоційним забарвленням. Зазвичай в акаунті бота нейтрально-позитивні повідомлення чергуються з дезінформацією, доповненою виявами негативних емоцій – обурення, гніву тощо, завдяки чому саме дезінформація привертає основну увагу.

Якими відомими якісними джерелами можна користуватися? Якщо вас цікавить достовірна інформація про світ навколо, його наукова картина, то по неї треба звертатися передусім до наукових видань. Найактуальніша наукова інформація представлена на сьогодні здебільшого англійською мовою як міжнародною мовою науки. Серед величезної кількості джерел за всіма темами досліджень вас зорієнтують у першу чергу пошукові системи Google Academy та ScienceDirect, з-поміж наукових робіт біомедичного спрямування – ресурс PubMed, за фізичною тематикою – сайт arXiv.org. Наукові статті вважаються золотим стандартом якісної інформації завдяки своєрідному попередньому “іспитові” у процесі рецензування (peer review). Коротко поясню, як це відбувається. Наукові журнали дуже часто є настільки вузькоспеціалізованими, що навіть редактор може не бути фахівцем з тем усіх досліджень, які претендують на опублікування. Тож, уперше отримуючи ту чи іншу статтю, редактор шукає двох-трьох (як правило) рецензентів, які спеціалізуються саме на тій галузі, якої вона стосується. Перевіряючи правильність описаних у статті досліджень та їхніх результатів, рецензенти на умовах анонімності влаштовують авторам випробування, подібне до екзаменаційного (часом їх навіть можна порівняти з прокурорами на суді):

наприклад, докладно й прискіпливо цікавляться, як проводився експеримент і які засоби в ньому задіявалися, а іноді й просять його повторити – частково чи повністю. Тому процес рецензування може тривати кілька місяців, а іноді – рік і довше. Але наукова стаття публікується тільки тоді, коли всі рецензенти дадуть на це свою згоду.

За принципами, що віддалено нагадують рецензування наукових статей, формуються статті найпопулярнішої у світі інтернет-енциклопедії “Вікіпедія”. Хоча, треба сказати, вона дещо краща, ніж користувачі зазвичай очікують, але значно гірша, ніж могла би бути. І ось чому. З одного боку, “Вікіпедія” містить відкриту інформацію, тобто кожен зареєстрований користувач (і ви ніколи не дізнаєтеся, ким він є, а дуже часто це не фахівці) може редагувати її, як заманеться, у тому числі й спеціально публікувати неправду (такі дії отримали назву віківандалізму). З іншого боку, у будь-якому з мовних розділів “Вікіпедії” є власні адміністратори та редактори, які намагаються відстежувати всі нові правки, внесені до статей, і видаляти фейки. Хай там як, але, користуючись “Вікіпедією”, завжди можна убезпечитися від дезінформації завдяки обов’язковій вимозі додавати до статей лінки-підтвердження, тобто якщо сама стаття не викликає довіри – завжди можна за посиланням ознайомитися з першоджерелом. Але існує і виняток із цього загального правила: “Вікіпедія” містить один надзвичайно якісно зроблений розділ – англomовний медичний проєкт, у якому задіяні фактчекери на зарплатні. За надійністю цей розділ не поступається визнаним медичним енциклопедіям та іншим популярним довідковим виданням.

При пошуку достовірних новин у соціальних мережах “Фейсбук» і ”Твітер” допоможуть кілька важливих інструментів. Передусім офіційно підтверджені сторінки осіб та інтернет-представництв організацій. Їх можна впізнати за спеціальною позначкою – білою “галочкою” на тлі блакитного (або синього) кружечка.

Якісні джерела інформації цінують свою репутацію і не публікують повідомлень із “крикливими”, або так званими клікбейтними заголовками – “клік-наживки”, які спонукають якомога більшу кількість користувачів натиснути на посилання, адже це невигідно у довгостроковій перспективі. “Клік-наживками” зловживають видання, прибутки яких прямо залежать від кількості переглядів сторінки і, відповідно, розміщеної на ній реклами. Наприклад, у квітні 2019 р. один із українських сайтів із посиланням на сайт загальнонаціонального друкованого видання поширив новину із “сенсаційним” заголовком “Вчені довели, що кішки здатні розуміти людську мову”. У результаті нетривалого пошуку вдалося виявити першоджерело – наукову статтю в “Scientific Reports” (журнал видавничої групи “Nature”), назва якої відрізнялась і за формою, і за суттю “Домашні коти здатні відрізнити власне ім’я від інших слів”. Тобто автори цієї публікації досліджували поведінку не всіх, а лише домашніх котів, і дійшли висновку, що вони розпізнають звучання найчастіше повторюваного слово серед решти слів людської мови, а не здатні розуміти людську мову загалом. Отже, якщо

ви натрапили на інформацію, яка викликає сумнів, – шукайте її підтвердження в інших джерелах.

Останнім часом особливе занепокоєння експертного середовища викликає поява так званих глибинних фейків (deep fakes) – цілком штучно створених відеозаписів, змонтованих на основі комп'ютерного аналізу реальних фотографій та відеозаписів за участі певної людини та додавання зімітованого голосового супроводу. Один із доступних для кожного способів розпізнавання фейків (але виключно створених за допомогою фотографій): фальшивий мовець не кліпає очима, а також у нього відсутні очевидні ознаки дихання. Загалом же, звичайним глядачам і слухачам практично неможливо ідентифікувати таку підробку – це до снаги тільки фахівцям.

Отже, засоби фальшування інформації постійно розвиваються й урізноманітнюються, проте вдосконалюються і засоби боротьби з неправдивою інформацією, у тому числі розроблені завдяки науковим дослідженням» **(Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 27.05).**

На якому рівні фінансується діяльність Національної академії наук України? Чому наукові дослідження не можуть перейти на самоокупність і навіщо державі утримувати науку? Як українські вчені співпрацюють із виробничим сектором? Чим академія допомагає долати пандемію коронавірусної інфекції? На ці й інші запитання віцепрезидент НАН України, директор Інституту теоретичної фізики ім. М. М. Боголюбова НАН України академік А. Загородній відповів в інтерв'ю щоденній всеукраїнській газеті «День» (№ 107, 11 червня 2020 р.).

«Якщо Україна хоче увійти до клубу заможних держав, то має всіляко підтримувати науку. Особливо ті напрями, які забезпечують високотехнологічні галузі виробництва. Без варіантів, це наш єдиний шлях. Для багатьох людей, у тому числі й у високих кабінетах, ці речі, на жаль, не є самозрозумілими. Мабуть, варто пояснити на нашому “національному ґрунті”, як ці прописні істини “працюють” у реальному житті. В Україні понад 50 % електроенергії генерують атомні електростанції. А ефективність і безпечність атомної енергетики підтримують власні фундаментальні та прикладні дослідження з ядерної фізики. Рекордних врожаїв зернових не отримати без власної аграрної науки. Бо нові високопродуктивні сорти культурних рослин, пристосовані до ваших конкретних кліматичних умов, годі придбати за кордоном – це ваша унікальна потреба і питання національної продовольчої безпеки. Ефективну систему охорони здоров'я неможливо уявити без розвитку власної медичної науки і ряду фундаментальних галузей, які тісно з нею пов'язані, – молекулярної біології, біохімії, органічної та неорганічної хімії, біофізики, сучасних комп'ютерних технологій. Доведено пандемією коронавірусної хвороби. Уже не кажучи про те, що наука єдина здатна давати нові знання про природу та суспільство й

тому є основою якісної освіти. З якого боку не поглянь, а наука життєво необхідна будь-якій цивілізованій країні. І, навпаки, спільноти, які науку не розвивають, приречені на матеріальне й культурне убозтво. Отака пряма залежність», – стверджує академік А. Загородній.

Повний текст інтерв'ю доступний за посиланням: <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/vyzhyvannya-chy-rozvytok> (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 12.06).

Стаття завідувача відділу геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України академіка Я. Дідуха і старшого наукового співробітника відділу фітогормонології цієї ж наукової установи кандидата біологічних наук О. Футорної (газета «Світ», № 13–14 2020 р.).

Як зазначають автори публікації, на початку ХХІ ст. біологія отримала у своє розпорядження унікальний за точністю та зручністю інструмент – ДНК-штрихкод, який дає змогу ідентифікувати види на основі окремих фрагментів організму, його біологічних рідин, а також стадій життєвого циклу з недостатньою кількістю морфологічних ознак.

Там, де фахівці систематики не в змозі ідентифікувати вид через механічні пошкодження, втрату морфологічних ознак чи на початкових стадіях розвитку (яйця, личинки, насінини або проростки), на допомогу приходить штрихкування ДНК. Застосування такої технології дає змогу науці використовувати колосальний обсяг раніше недоступної інформації.

Сьогодні ДНК-штрихкування широко застосовується дослідниками у сфері теоретичної біології, захисту зникаючих видів, карантинними, моніторинговими й митними службами, криміналістами та епідеміологами для вирішення прикладних завдань.

Для систематизації, зберігання та аналізу даних створено Глобальний банк ДНК-штрихкодів, який активно поповнюється завдяки зусиллям міжнародного наукового співтовариства.

В основі концепції ДНК-штрихкування лежить уявлення про те, що кожен біологічний вид на планеті може бути ідентифіковано за ДНК. Однак, щоб цей підхід було застосовано в реальному житті, потрібно, щоб ідентифікація проходила не на основі аналізу всього геному або його довільної ділянки, а за якоюсь короткою й універсальною послідовністю ДНК. Ця послідовність має бути ідентичною у всіх представників виду (навіть з різних популяцій), а також відрізнятися від такої ж послідовності ДНК інших видів.

Після довгих пошуків такі ділянки геному було знайдено практично для всіх царств живих організмів (поки виключаючи протистів) (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 29.05).

Найвідомішим текстовим маніпуляціям в історії європейської літератури від Античності до сьогодення присвячувалися дві науково-популярні лекції, які вчена-літературознавиця й популяризаторка науки, керівниця Центру з дослідження літератури фентезі (ЦДЛФ) при Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України доктор філологічних наук Т. Рязанцева прочитала під час весняних (25 травня) й осінніх (9 листопада) Днів науки-2019. Пропонуємо вашій увазі найцікавіші моменти її лекцій.

За словами Т. Рязанцевої, причиною літературних маніпуляцій різного штибу служила можливість вільно поводитися з текстами: «Зараз під автором ми маємо на увазі передусім митця, творця, тобто людину, яка створює певний інтелектуальний (художній, науковий тощо) продукт. А первісно це слово латинського походження – auctor – вживалося на позначення особи, котра щось створила чи накоїла. Тобто йшлося як про зв'язок зі своїм витвором, так і про відповідальність за вчинок. До речі, у Середні віки автором уже називали людину, яку треба поважати й до думки якої треба дослухатися, тобто того, кого ми сьогодні могли б назвати авторитетом у певній сфері.

Плагіат же за античної доби тлумачили в широкому розумінні не лише як літературний феномен. Латинське слово *plagium* означало будь-яку крадіжку (викрадення), проте давньоримські письменники доволі швидко встановили зв'язок між поняттям плагіату (викраденого) та літературним хижацтвом.

Історія знає і приклади написання одного тексту двома авторами, причому так, що перший не знав про існування другого. Один із найяскравіших прикладів у французькому Високому Середньовіччі та середньовічній літературі загалом – “Роман про Троянду”.

Окремий пласт літературних маніпуляцій становлять творіння рук “привидів” (їх ще називають літературними рабами або літературними наймитами) – письменників, які пишуть тексти за інших осіб. Скажімо, під маркою А. Дюма-батька працювала літературна фабрика, проте найвідомішим його “привидом” був О. Маке (1813–1888), який долучився до створення 18 романів, зокрема “Три мушкетери”, “Графиня де Монсоро”, “Граф Монте-Крісто”, “Сорок п'ять”. За однією з версій, у Маке неодноразово ставалися конфлікти з роботодавцем, який незмінно відповідав, що “народжував” ідеї саме він, а Маке просто допомагав їх оформити, відігравав роль повитухи. Це – приклад комерційної співпраці. Але в історії літератури відомі й випадки, коли люди перетворювалися на письменників-привидів через добре ставлення до них, замість кого вони творили, скажімо, з любові. Наприклад, лише 2018 р. впливло на яв, що відома письменниця й дослідниця С. Зонтаг (1933–2008), будучи ще студенткою, написала своєму

коханому чоловікові, соціологу Ф. Ріфу, книгу “Фройд: розум мораліста”, з якої, власне, і розпочалася його блискуча наукова кар’єра».

Підсумовуючи, Т. Рязанцева наголосила, що авторське право треба поважати, робота з текстами потребує уважності й ретельності, маніпуляції з текстами завжди рано чи пізно розкриваються професіоналами та можуть мати доволі несподівані наслідки, тож академічну добросовісність необхідно всіляко плекати (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 26.05).

Аспекти миру та безпеки в діяльності НАН України

На сторінках свіжого випуску журналу «Вісник НАН України» (№ 5 2020 р.) було опубліковано статтю першого віцепрезидента НАН України академіка В. Горбуліна та доктора технічних наук, професора Ю. Даника.

У статті з позицій основних стратегічних питань національної безпеки держави розглянуто особливості пандемії COVID-19, яка розгортається в умовах глобалізації і високотехнологічного розвитку суспільства. Обговорено виникнення нових кіберсоціальних відносин і їхні можливі когнітивні й соціальні наслідки, оцінено вплив на суспільство сучасних інформаційних технологій, насамперед тих, що мають ознаки цілеспрямованих інформаційно-психологічних дій, пов’язаних з пандемією. Проаналізовано тенденції до посилення контролю за діями громадян у різних країнах світу. Сформульовано першочергові стратегічні завдання держави щодо виходу з кризи, спричиненої пандемією (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 28.05).

Наукові видання НАН України

Інститут історії України НАН України спільно з Галузевим державним архівом СБУ та Українським інститутом національної пам’яті видав чергову збірку документів радянських спецслужб, у яких віддзеркалено процес будівництва Чорнобильської АЕС та пошуки винуватців екологічної катастрофи, яка сталася 26 квітня 1986 р.

У книзі опубліковано документи з «архівів КГБ». Вони охоплюють період від початку будівництва ЧАЕС до введення в експлуатацію об’єкта «Укриття» («Саркофаг») після Чорнобильської катастрофи, тобто з 1970-х років до листопада 1986 р. Свідчення, зібрані у виданні, показують перебіг будівництва, розслідування причин аварії 26 квітня 1986 р. та перші місяці ліквідації її наслідків через призму діяльності радянських спецслужб. Відтак численні повідомлення про недоліки будівництва, можливі диверсії, донесення від агентів та інформування про інші можливі небезпеки на ЧАЕС стали наскрізною темою книги.

Книгу можна почитати в електронній версії (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 10.06).

Корпоративне співробітництво

Генеральний директор АТ «Турбоатом» В. Суботін і директор Інституту проблем машинобудування ім. А. М. Підгорного НАН України член-кореспондент НАН України А. Русанов 19 травня 2020 р. підписали Меморандум про співпрацю і партнерство при розробленні нової проточної частини ЦНТ парової турбіни АЕС потужністю 220 МВт.

За словами А. Русанова, Меморандум є продовженням Договору про стратегічне партнерство, який два роки тому підписали В. Суботін і президент Національної академії наук України академік Б. Патон. «Сьогодні підписано Меморандум про спільну розробку нового циліндра низького тиску для АЕС ПАКШ (Угорщина), де ми будемо застосовувати наші найбільш перспективні й новітні досягнення. Думаю, що за рівнем ефективності ця розробка перевищуватиме всі існуючі у світі, ми застосуємо нові підходи, які до нас ніхто ніколи не застосовував. Упевнений, що успіх буде великий», – заявив А. Русанов.

Як повідомив генеральний конструктор «Турбоатома» Є. Левченко, підписаний Меморандум свідчить про тісну плідну співпрацю наукової організації і виробничого підприємства. Така взаємодія науки і виробництва сьогодні дуже необхідна, оскільки продукція «Турбоатома» повинна бути конкурентоспроможна та відповідати найвищим технічним стандартам. «Ми взяли ініціативу в свої руки й одному з головних замовників – електростанції ПАКШ, де експлуатуються вісім наших турбін потужністю по 220 МВт, – запропонували нову розробку: ідеться про модернізацію існуючих турбін. І в мене немає сумнівів, що спільно з нашим партнером – науковим інститутом – ми виконаємо цю роботу. Що стосується терміну виконання, то, з огляду на зацікавленість замовника, нову продукцію ми зможемо запропонувати йому вже наступного року. Ця робота буде базовою для впровадження нових ідей і в інші наші проекти. Такі ж ідеї цих проточних частин можуть бути використані для турбін теплових електростанцій потужністю 200, 300 і 500 МВт», – підкреслив Є. Левченко.

За словами головного конструктора парових турбін «Турбоатома» В. Швецова, взаємодія з науковим інститутом у цьому проекті необхідна. «У результаті кількох етапів модернізації турбіни ми збільшили її номінальну потужність з 220 до 260 МВт. Щоб запропонувати замовнику щось нове, інноваційне й зробити технічний прорив, нам необхідна допомога Інституту проблем машинобудування. Упевнений, що разом нам це буде під силу», – зазначив В. Швецов (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 20.05).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

Членство України в Міжурядовій океанографічній комісії ЮНЕСКО (далі – МОК ЮНЕСКО) стратегічно орієнтовано на сприяння розширенню міжнародного співробітництва вітчизняних наукових та освітніх інституцій шляхом забезпечення їхньої участі в програмній діяльності організації.

Проголошене Десятиліття (2021–2030) Організації Об'єднаних Націй, присвячене науці про океан в інтересах сталого розвитку (далі – Десятиліття), допоможе перетворити наукові знання й наукове розуміння процесів, що відбуваються в морському середовищі, на ефективні заходи, які сприятимуть більш раціональному використанню ресурсів океану, поліпшенню його стану та сталому розвитку загалом.

На сьогодні МОК ЮНЕСКО завершує розроблення проєкту плану імплементації Десятиліття (далі – план), який висвітлюватиме бачення та цілі, що мають бути вирішені, а також наскрізні питання та ключові теми Десятиліття. За останній рік багато зацікавлених сторін брали активну участь у ряді семінарів, нарад та заходів у рамках підготовчого етапу до проведення Десятиліття. Зокрема, учені Державної установи «Науковий гідрофізичний центр Національної академії наук України» (далі – Гідрофізичний центр) за запрошенням МОК ЮНЕСКО взяли участь у двох вебінарах й опитуванні, які було організовано МОК ЮНЕСКО в березні та квітні поточного року й присвячено підготовці плану.

Невід'ємною складовою успішної імплементації плану є, безумовно, систематичне проведення морських наукових експедиційних досліджень з використанням науково-дослідних суден, функціонування яких регламентується відповідними положеннями Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року.

Наприкінці 2019 р. Гідрофізичним центром було видано наукове видання «Міжнародне морське право: правовий статус науково-дослідних суден», підготовлене авторським колективом у такому складі: член-кореспондент НАН України О. Щипцов (керівник авторського колективу), кандидат юридичних наук Г. Анцелевич, О. Гіренко, О. Моцик, Г. Стефанов, кандидат юридичних наук О. Щипцов.

Крім того, учені Гідрофізичного центру та Міжвідомчої координаційної ради з питань морських досліджень Міністерства освіти і науки України та Національної академії наук України підготували й представили керівництву наприкінці 2019 р. проєкти нормативно-правових актів.

Функції національного координатора з питань управління обміном океанографічними даними за програмою «Міжнародний обмін океанографічними даними та інформацією» МОК ЮНЕСКО протягом 2016–2019 рр. виконував член-кореспондент НАН України О. Щипцов (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 1.06).*

Загальна характеристика наукової і науково-технічної діяльності

Троє українських науковців у матеріалі, підготовленому журналістами інтернет-видання «The Village Україна», спробували просто й зрозуміло для всіх розповісти про свою роботу та показати її значення для кожного з нас.

«Люди звикли сприймати науку, як щось не надто просте та зрозуміле. Самі науковці часто нарікають на штампи та стереотипи навколо своєї роботи. Мовляв, в уявленні наука виглядає, як справа “ботанів”, яка стосується незначної кількості людей.

Але, насправді, сучасна наука – це в тому числі те, що ми їмо, дивимося і звикли вважати частиною свого побуту», – ідеться на початку публікації, яка днями з’явилася на сторінках видання «The Village Україна».

Журналісти цього інтернет-видання попросили трьох українських науковців, двоє з яких – представники Національної академії наук України, простими словами розповісти про свою роботу й те, як вона стосується кожного з нас.

Так, науковий співробітник Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена НАН України кандидат біологічних наук Н. Атамась, говорячи про себе та свою діяльність, зазначає: «Я науковець-зоолог, кострубатою бюрократичною мовою це називається “науковий співробітник науководослідного інституту”. Є різні зоологи – одні їздять на експедиції та багато працюють “у полі”, інші – більше досліджують у лабораторії. Я – “польовик”, вивчаю птахів, переважно тих, що пов’язані з водою, але не тільки.

Річ у тім, що жива природа, з одного боку, дуже складно побудована, а з іншого – людина весь час втручається в неї й переробляє під себе та свої потреби: осушує болота, вирубує ліси, перетворює річки на водосховища або канали. Моє завдання – дослідити, як така діяльність змінює населення птахів та їхні звички, які від цих змін можуть бути наслідки.

Природа – це щось типу складного конструктора леґо, тільки живого. Якщо висмикнеш одну деталь або декілька – може нічого не відбутися, а може завалитися пів споруди. Моя робота – розібратися, як ці деталі всередині складено до купи, як вони одне до одного чіпляються, чому саме так. І що буде, якщо якихось деталей не вистачатиме або додадуться зайві? І чи не буде після цього якоїсь біди природі, а також і людині. (...) Я завжди хотіла знати, як усе влаштовано. Немає нічого цікавішого за те, як побудовано наш світ».

Старший науковий співробітник Інституту молекулярної біології та генетики НАН України кандидат біологічних наук О. Півень у свою чергу розповідає: «Якщо говорити простими словами – я вивчаю серце. Це можна робити на різних рівнях, я це роблю на рівні генів. Навіть п’ятикласникам відомо, що тіло складається з клітин. А в кожній клітині є ядро, у якому

зберігається найбільш цінна інформація, інструкція до життя – ДНК. Вона визначає наш зовнішній вигляд, наше функціонування, тривалість життя. Ген є ділянкою молекули ДНК, у нас є дуже багато різних генів, учені нараховують від 20 тис. до 23 тис. – це лише ті, які ми наразі ідентифікували та вивчаємо. Але є й ті, які ми, можливо, ще не знаємо. За такої кількості все вивчати неможливо, тому я зосередилася на трьох генах, які важливі для серця.

Треба розуміти, що ДНК – а разом із нею й гени, які містяться на ДНК – з клітини не виходять і ніякої роботи в клітині не роблять. Це інертне сховище, яке свято оберігається, дуже точно копіюється, перевіряється, щоб усе було правильно. Усю роботу в клітині, відповідно, у нашому з вами організмі роблять білки, інформація про які записана в цих генах. Серед таких і наші будівельні компоненти, з них складається наша клітина.

Гени, які я вивчаю, кодують білки, що забезпечують сильну міжклітинну взаємодію. Вони, немов якір, прищеплюють клітини одну до одної. Їхня робота важлива для того, щоби серце функціонувало, могло витримувати навантаження тиску та об'єму. Уявіть серце – один із перших органів, який починає працювати в людини. Воно одне, дубліката немає, як і з нирками чи лівою-правою півкулею головного мозку, з лівим-правим оком, легенями. (...)

Дослідження, які я зараз проводжу, для простої людини, можливо, будуть актуальними років через 10–20 і можуть стати підґрунтям покращеної діагностики кожної людини. Це також може стати основою для розвитку сучасних методів терапії, які би базувалися на гені інженерії, на редагуванні геному, які могли б розроблятися персонально під кожного пацієнта. Це якщо говорити про перспективу 10–20 років» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 29.05).

На сайті інформаційного агентства Дзеркало тижня 18 травня 2020 р. було опубліковано статтю старшої наукової співробітниці Інституту проблем математичних машин і систем НАН України докторки фізико-математичних наук К. Терлецької, присвячену проблемі відсутності діалогу між суспільством і науковцями.

Учена зазначає: «У Дні науки звучало багато гарних слів про важливість наукових досліджень і значення науки для суспільства. За великим рахунком, учені в сучасному світі виконують своє призначення, і ми бачимо, як вони своїми відкриттями змінюють світ. Звісно, не без внутрішніх проблем – довіри до результатів, відтворюваності, плагіату, але це – внутрішня наукова кухня, а загалом наука все ж рухається вперед, стає більш прозорою, глобальною і відкриває нові обрії та можливості розвитку людства. Однак науковці страждають на синдром Кассандри, тобто здатність наперед знати про майбутні неприємності й неможливість при цьому стати їм на заваді. Вони часто повторюють горезвісне “А ми ж попереджали!”, бо їхні

застереження й передбачення суспільство вперто ігнорує. Тож напередодні Дня науки українські науковці зібралися онлайн на “марш тих, хто попереджав”. Оцих непочутих попереджень нагромадилося багато. Науковці попереджали, що кліматичні зміни набирають обертів, а коли систему виведено зі стану рівноваги, то важко передбачити наслідки. Що потепління – це не тільки позитив (теплі зими й ананаси в Херсоні,) а ще й урагани, повені та посухи, проблеми з питною водою і, звісно, нові захворювання та пандемії. Попереджали про забруднення світового океану, про наслідки втручання в екосистему і спалювання трави та сміття, про появу нових патогенів, про засилля плагіату й псевдонауки, про систематичне недофінансування української науки... Багато про що. Та чи почули науковців? Ні. І на це є різні причин. Одна з них – “різні мови” й “різні цілі” у вчених і в тих, хто приймає рішення. Наприклад, дуже важко знайти спільну мову між вченими та політиками з приводу питання зміни клімату. Інтереси окремих політиків лежать у межах конкретних регіонів і періоду їхніх каденцій. Їх не дуже турбує ймовірне майбутнє підвищення глобальної температури на кілька градусів у наступні століття або підйом рівня океану, до якого країна не має виходу, коли треба розв’язувати негайні болючі проблеми сьогодення. У цьому контексті для знаходження порозуміння між політиками і вченими було створено організацію ІРСС (Міжурядова група експертів з питань змін клімату, МГЕЗК), яка перекладала невтішні наукові прогнози вчених на мову, зрозумілу для політиків і суспільства. Але усвідомлення необхідності такого конструктивного порозуміння забирає десятиліття, а наслідки тривалої бездіяльності вже розгортаються щосили. В Україні ж проблема порозуміння між науковцями, політиками і суспільством загострюється ще й через брак коштів та низький соціальний статус учених. І не кажіть, що ми не попереджали».

К. Терлецька підсумовує: «Стратегічно важливі для держави питання не можна вирішувати на ентузіазмі, у вільний від основної роботи час. Вони потребують злагодженої праці багатьох колективів, постійної комунікації між ними, підтримки з боку державних органів та відповідного фінансування. Пріоритетні зараз напрями, такі як поширення епідемій, біомедицина, біологічна, екологічна (пам’ятаємо недавні пожежі, від яких потерпали кияни), кібернетична та інформаційна безпеки, реагування на техногенні катастрофи, для практичної реалізації потребують ефективної державної системи прийняття рішень із залученням провідних науковців та експертів. Упровадження обов’язкової експертної оцінки при прийнятті рішень у багатьох галузях могло б бути спробою відновлення довіри як до вчених, так і до політиків. У країні ще лишилися ентузіасти, і вкрай необхідно реформувати науку, аби підтримати їх. Реформа без ресурсу – це “постріл у голову”, і зараз науковці живуть очікуванням такого ресурсу: його дасть перший конкурс Національного фонду досліджень України. Він призначений підтримати саме ту невелику частину науковців, яка має потенціал»

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.05).

Діяльність науково-дослідних установ

Голова Західного наукового центру НАН України та МОН України академік З. Назарчук в інтерв'ю інформаційному порталу «Сторожари» розповів про діяльність установ Західного наукового центру, взаємини із зарубіжними науковими установами, академічні традиції та плани на майбутнє.

На початку розмови академік З. Назарчук поінформував про головну науково-популярну та просвітницьку подію року для академії – Всеукраїнський фестиваль науки, який кожного року відбувається в травневій дні. Цього року традиційному проведенню фестивалю завадили карантинні обмеження через пандемію COVID-19. Проте основні заходи «перенесено» в онлайн-режим.

Далі академік З. Назарчук окреслив основні наукові напрями досліджень установ Західного наукового центру, серед яких: регіональний розвиток та системи управління, транскордонне співробітництво; соціогуманітарні проблеми людини; створення і впровадження ресурсозберігаючих технологій енергетики, приладо- та машинобудування; раціональне використання й охорона природних ресурсів Карпат і басейнів рік Дністер, Західний Буг, Тиса; збереження та відтворення народних промислів, ремесел; дослідження мистецьких пам'яток регіону тощо.

Він також зазначив, що у 2021 р. Західний науковий центр готується до чергового «умовного рубежу» – відзначення 50-річчя своєї діяльності, а також представлення вченими Центру результатів наукових досліджень і їх упровадження в соціум.

Велику увагу під час інтерв'ю академік З. Назарчук також приділив питанню міжнародних зв'язків центру. Він розповів про двосторонні контакти з дослідними установами країн Європейського Союзу, США, Канади, Японії, Китаю, Південної Кореї, а також з ученими зі світовим ім'ям – вихідцями з України *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 19.05).*

Нагороди та відзнаки

Президент НАН України академік Б. Патон здобув особливо почесну нагороду 2020 IEEE Honorary Membership Award.

Нагорода присуджена «За прижиттєві досягнення в розвитку електрометалургії, матеріалознавства, електрозварювання металів та біологічних тканин у межах технічних галузей IEEE».

Інститут інженерів з електротехніки та електроніки (Institute of Electrical and Electronics Engineers, IEEE) – міжнародна некомерційна

асоціація фахівців у галузі техніки, світовий лідер з розроблення стандартів з радіоелектроніки та електротехніки. Штаб-квартира організації в м. Піскатавей (США, штат Нью-Джерсі). Організацію було створено у 1963 р. унаслідок злиття американських співтовариств IAEE (American Institute of Electrical Engineers) та IRE (Institute of Radio Engineers). Станом на 2018 р. це найбільша у світі асоціація технічних фахівців, яка налічує більше 400 тис. членів у понад 160 країнах світу. Метою інституту є освітній і технічний прогрес у галузі електроніки й електротехніки, телекомунікацій, обчислювальної техніки та суміжних дисциплінах.

Звання Почесного члена IEEE присуджується Радою директорів IEEE видатним особистостям, які своїми досягненнями протягом життя зробили вагомий внесок у розвиток людства у визначених IEEE технічних галузях.

Рішення про присудження президенту Національної академії наук України академіку Б. Патону 2020 IEEE Honorary Membership Award було схвалено в листопаді 2019 р. на зборах Ради директорів IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers).

Нагорода надана з таким формулюванням: «За прижиттєві досягнення у розвитку електрометалургії, матеріалознавства, електрозварювання металів та біологічних тканин у межах технічних галузей IEEE».

Звання почесного члена (Honorary Member) – це велика честь, адже IEEE присуджує його за вагомий внесок у розвиток людства у визначених IEEE технічних галузях. IEEE налічує більше 400 тис. членів по всьому світу, однак саме Honorary Members – не більше 50.

Першими отримувачами такої нагороди були Lord Kelvin (1892), Verner von Siemens (1892), Guglielmo Marconi (1917) та Thomas A. Edison (1928). Серед реципієнтів також John Bardeen (1981), Brian D. Josephson (1982) та ін.

За останні роки цю нагороду отримували Elon Musk (2015), Anton Zeilinger (2018), Telle Whitney (2019). Академік Б. Патон став першим українцем, який номінований на цю почесну нагороду (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 20.05*).

Здобутки української археології

Учені Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України повідомили про непересічні результати досліджень – уперше на західному Поділлі науковці зафіксували комплекс ранніх слов'ян I–II ст. н. е. До сьогодні вважалося, що тут вони з'явилися не раніше IV ст. н. е.

«Уперше на цих теренах виявлено пізньозарубинецькі об'єкти. Пам'ятки цього типу датуються I–II ст. н. е. і є принципово важливими для формування наступних археологічних культур у південно-східній Європі – черняхівської та київської. Сусідні території Волині, Південного Бугу вже були ними заселені на той час. Ця ж частина Поділля, яку в давньоруський

час називали Пониззям, на лівому березі середнього Дністра поки була terra incognita в історії слов'янських племен I–III ст. Відкриття нашою експедицією комплексу зарубинецької культури на Західному Поділлі, на пам'ятці Чаньків-1, свідчить про появу слов'янського населення на цих землях вже в I ст. н. е. Це важливо для майбутніх досліджень, зокрема, історії появи та розселення слов'янських племен у Європі», – розповів керівник Дунаєвецької археологічної експедиції Науково-дослідного центру «Рятівна археологічна служба» Інституту археології НАН України, завідувач відділу археології ранніх слов'ян Інституту археології НАН України кандидат історичних наук О. Петраускас.

Рятівні археологічні дослідження на багатощаровій пам'ятці Чаньків-1 тривали близько двох місяців. Вони передували будівництву об'їзної дороги м. Дунаївці. Загальна площа поселення за всі часи його існування – близько 30–35 га. Під знищення внаслідок її будівництва потрапляло близько 4 тис. кв. м, які й було досліджено.

Найдавніший виявлений археологами матеріал належить до культури лінійно-стрічкової кераміки, яка на цих теренах передувала трипільській і займала великі простори Центральної та Східної Європи. На сьогодні в Україні досліджено вкрай мало таких об'єктів цієї культури. На пам'ятці Чаньків-1 вдалося виявити й детально вивчити частину добре збереженої житлово-господарської споруди. Її вік – понад 7 тис. років.

«Ми виявили багато рухомих знахідок. Зокрема, фрагменти кам'яних тесел та вироби з кременю, серед яких фрагменти ножів та скребків. Що дуже цікаво, сировина для крем'яних виробів була як місцевою, так і з території сучасної Волинської та Рівненської областей, а це засвідчує мобільність населення у той час. Ми також виявили два види посуду: столовий та кухонний. Якщо кухонний був погано випалений, з домішками піску та органіки, то столовий – дуже якісний і, що важливо, з типовим для цієї культури так званім нотним орнаментом», – розповів молодший науковий співробітник НДЦ «Рятівна археологічна служба» ІА НАН України Б. Сало.

Крім уже згаданих матеріалів, на пам'ятці також виявлено матеріали трипільської культури етапу В I (V тис. до н. е.); доби бронзи (II тис. до н. е.); раннього залізного часу (VII–VI ст. до н. е.); черняхівської культури (III ст. н. е.) та давньоруського часу (XII–XIII ст.) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 1.06*).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

На сайті інформаційного агентства Апостроф 12 травня 2020 р. було опубліковано статтю завідуючої лабораторією прикладної кліматології Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС

України та НАН України кандидата фізико-математичних наук С. Краковської.

С. Краковська поінформувала про глобальне потепління, яке очікує Україну в найближчі десятиліття: «Посушливі явища, які відбуваються нині в Україні, тривають не перший рік. Останні значні опади в Україні були приблизно рік тому. Минулого року в нас зафіксували усі посухи, які могли бути. Адже є атмосферні, коли в повітрі низька вологість, є гідрологічні – коли маловоддя в річках, є агро-метеорологічні – коли бракує води у верхньому шарі ґрунту. І все це переростає в геологічну посуху, коли горизонт води знизився. Нині, наприклад, навіть на півночі України, яка завжди входила до зони перезволоження, ми маємо проблему з рівнем води в колодязях. Зони посушливості розширюються, а на півдні України з'являються нові місцевості, які характерні для напівпустель. Їх не було до початку 1990-х, але ми їх виявили, проаналізувавши період з 1991 р. Посушливість зросла в Херсонській, Миколаївській, Одеській, Запорізькій областях – це такий ніби пояс вздовж узбережжя Чорного, Азовського морів та Криму. Київська та Житомирська області з надмірно зволжених перейшли в категорію достатньо зволжених, за виключенням останніх років, коли дефіцит опадів був у всіх областях. Все це говорить про збільшення посушливості клімату в Україні. Навіть у Карпатах, хоч там і випадає сніг, але опадів загалом значно менше, ніж було. У приморських областях подальше збільшення посушливості також залежатиме від способу ведення сільського господарства. Там багато земель розорано, а характер підстильної поверхні сильно впливає на місцеві кліматичні умови. Продовження розорювання степів призведе до частіших пилових бур. Це буде лише погіршувати ситуацію та може призвести до опустелювання. (...) Але те що відбувається в Україні – це окремо взятий випадок. Причина глибша, і вона криється в зміні циркуляції атмосфери, яку спричиняє глобальна зміна клімату. А тому фраза “глобальне потепління” є дуже звуженим сприйняттям проблеми. Внаслідок цих процесів над Україною збільшується тривалість антициклональної погоди, для якої характерне більш ясне небо і менша кількість хмар, відповідно менше опадів. Хмари формуються локальні, дощі з них ідуть сильні і тому не так промочують ґрунт, як змивають його. Тривалі та не надто потужні дощі, як на початку цього травня, ми будемо бачити все менше, натомість опади можуть наносити все більше шкоди».

Учена-кліматолог повідомила про можливі сценарії розвитку кліматичних подій для країни: «Ми оцінили кілька сценаріїв для України щодо зміни клімату до середини століття. Є, наприклад, сценарій, який називається збалансованим. Він полягає у 50 % використання викопних і 50 % відновлюваних джерел енергії. Чесно сказати, він є жорстким для України. За ним передбачається перезволоження північно-західного регіону, збільшення зливових опадів у Карпатах, які будуть спричиняти повені, особливо в місцях вирубок лісу. Якщо говорити про Шацькі озера, розташовані на північному заході, вони будуть більшою мірою забезпечені

опадами, які є першоджерелом наповнення цих водоймищ, ніж решта території. На півдні навпаки – буде зменшення кількості опадів – просто повна їх відсутність, особливо влітку, навіть декілька років підряд. Зими в північних і північно-східних регіонах стануть значно теплішими, але це не виключає того, що можуть бути періоди дуже сильних морозів, які були минулого року в Канаді. Це пов'язано з тим, що раніше в нас погоду визначали повітряні потоки західного напрямку, а зараз – або з північного, або з південного напрямків – може долітати навіть пісок із Сахари. Тому в нас тепер такі значні температурні коливання.

За більш жорсткими сценаріями, які передбачають велику посуху декілька років підряд, соснові ліси практично зникнуть з території України і залишаться лише в Карпатах. Натомість клімат стане дуже сприятливим для акацій. Зараз ми оцінюємо інші сценарії для України, серед яких найжорсткіший має назву *business as usual*. Він реалізується, якщо ми будемо продовжувати розвиватися такими ж темпами, без уваги до довкілля. Це сценарій, за якого Україна, як територія, напевно, збережеться, бо вона знаходиться в дуже гарних кліматичних умовах. Чи виживуть українці на цій території – це ще питання. За цього сценарію збільшення річної температури прогнозується на 6–8 градусів. В окремі місяці температура може бути вищою від теперішньої на 10–15 градусів. Наприклад, на півдні середня денна температура влітку становить +23–+25 градусів. Тож і в окремі дні температура буде +45. На півночі це буде на 5 градусів менше. При цьому уявіть, що буде в жаркіших країнах? І куди мігруватимуть звідти люди? Не треба рятувати планету Земля – вона виживе. Чи виживуть на цій планеті люди – залежатиме від наших дій тепер» (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2020. – 18.05).*

Журнал «Вісник НАН України» (№ 5 2020 р.) опублікував статтю директора Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС України та НАН України члена-кореспондента НАН України В. Осадчого та старших наукових співробітників цієї ж установи кандидатів географічних наук М. Савенця й А. Орещенка.)

У статті обговорено зміни якості атмосферного повітря в Україні під впливом лісових пожеж на півночі України в квітні 2020 р. З використанням даних щодо вмісту монооксиду вуглецю, діоксиду азоту та показників аерозольного індексу супутника Sentinel-5P у поєднанні з моделлю HYSPLIT встановлено просторово-часову мінливість концентрації продуктів горіння та траєкторії їх поширення. За період з 4 по 21 квітня 2020 р. було два основні епізоди пожеж, що визначали якість атмосферного повітря в Україні. Залежно від напрямку вітру найбільшого впливу зазнали території в радіусі до 50 км від осередків пожеж, в окремі дні підвищений вміст оксиду вуглецю спостерігався на відстані до 300 км від основних джерел емісії. Між двома зазначеними епізодами пожеж сталася пилова буря, яка також призвела до

погіршення якості атмосферного повітря. Проведено аналіз швидкості та напрямку руху повітряних мас, що спричинили пилову бурю, та зміни вологовмісту за основними траєкторіями (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 28.05).

Нещодавно на сайті інформаційно-аналітичного ресурсу «GreenPost» було опубліковано інтерв'ю головного наукового співробітника відділу природних ресурсів Інституту телекомунікацій та глобального інформаційного простору НАН України доктора технічних наук Є. Яковлева.

У розмові з журналістами вчений-гідрогеолог розповів про ситуацію з водою, рішення Ради національної безпеки і оборони України, руйнівні наслідки меліорації та заходи негайного реагування на посуху, яка крокує Україною попри начебто ясні весняні дощі.

Як зазначає експерт, ситуація з водою дійсно загрозлива для національної безпеки. Останній рік за посушливістю не має аналогу за 120–140 років гідрометеоспостережень. «Не дивіться на калюжі, це ситуативна картинка. Україна – за міжнародними класифікаціями – є маловодною державою. Коли нас було 52 млн, середньорічне формування (відновлення) водних ресурсів за регіональними оцінками Гідрометслужби, Мінгеології та установ Національної академії наук України сягало 1 тис. куб. м на людину в рік ($\text{м}^3/\text{рік}\cdot\text{людина}$). Наукові підрозділи ООН називають достатньо водозабезпеченими ті країни, де цей показник дорівнює 3000–5000 м. куб/рік•людина і більше. У Європі ми в антирейтингу водозабезпеченості стоїмо лише вище Молдови, де дуже орієнтовно формується 600–800 м. куб/рік•людина.

Зазвичай у межах території країни формується 45–50 млрд м^3 (або ж 45–50 кубокілометрів) відновлюваних водних ресурсів. У тому числі підземних вод – 21 кубокілометр. З них, у свою чергу, десять км^3 (десь половина) зв'язано з поверхневим стоком річок і озер. Ці 10 кубокілометрів ґрунтового водоносного горизонту потихеньку поповнювали річки та озера. І, що важливо, це відбувалося переважно в маловодний літньо-осінній період (так званий межень).

У цьому році за даними Гідромету відновиться десь 23 млрд м^3 водних ресурсів, тобто – половина від середньостатистичного. Таку низьку водність маємо уперше за 120–140 років. Може і за більше, але не можемо це напевне сказати, бо регулярні спостереження ведемо саме 120 років. За оцінкою чехів, така посуха у них сталася вперше за останні 500 років – у них лінійка спостережень просто довша», – інформує Є. Яковлев.

За твердженням науковця, ситуація з водою, яка нині спостерігається в Україні, пов'язана зі збільшенням випаровування внаслідок потепління, нерівномірністю опадів, водною і вітровою ерозією ґрунтів, збільшенням частоти й висоти повеней та паводків. Аномальне зарегулювання стоку річок

водосховищами і ставками також призводить до руйнування системи підземного стоку і значного уповільнення течії.

«Ще один негативний фактор – аномально висока розораність території, до 60–65 %, що також у 2–3 рази вище показників розвинутих країн ЄС. Дощі поміняли форму – ідуть рідше, але сильніше. На розораних ділянках висушений через нові кліматичні умови ґрунт легше розмивається. Далі – активно розвивається водна і вітрова ерозія. Там, де збереглася степова, лучна рослинність, де ростуть полезахисні лісосмуги, ліс – там ерозія зупиняється. Недарма екологи говорять про необхідність зменшувати розораність, переводити частину орних земель у пасовиська, сінокоси, ліси де це можливо тощо.

Один із висновків: нові умови поверхневого стоку вимагають переоцінки водних ресурсів в умовах глобальних змін клімату. Треба оцінити не лише кількість, а й динаміку», – зазначає Є. Яковлев.

За словами вченого, золотим резервом України залишаються підземні води. На жаль, спостерігається суцільне погіршення якості поверхневих вод і часткове, до 15–20 %, підземних вод. Саме тому, як зауважує Є. Яковлев, рішення РНБО про інвентаризацію підземних вод питної якості, сучасну переоцінку запасів є вкрай актуальним.

«Треба розрізняти ґрунтові води і підземні артезіанські (напірні). Ґрунтові – це ті, що неглибоко під поверхнею, так звана “верховодка”. Саме ними користується сільське населення. Станом на 2000 р. у нас було два мільйони колодязів, які якраз наповнювалися ґрунтовими водами. Тепер дуже багато прикладів, коли вони просто виснажуються, “сохнуть”, як кажуть у народі. Але навіть там, де вони ще живі, треба шукати їм альтернативу. Адже оскільки якість ґрунтових вод дуже погіршилася, люди фактично п’ють отруту. (...) Ми випиваємо за рік 1 тис. л води. Тобто орієнтовно в дорослої людини за рік 20 разів відбувається обмін води, яка міститься в організмі. Це я до того, наскільки важливо пити якісну воду. І така вода лежить у підземних горизонтах. А от як саме ми її будемо використовувати, наскільки ощадливо, наскільки захистимо ці підземні горизонти у ході експлуатації, наскільки зуміємо забезпечити відновлення запасів – ось це хороше питання. Фахівці знають, як це робити, але треба, щоб їх почули ті, хто ухвалює рішення», – наголошує експерт.

Посуха відбивається й на стані головного водного хранителя нашої країни – Поліссі. Води не вистачає. Для того, щоб виправити ситуацію, на думку Є. Яковлева, потрібно максимально затримувати поверхневий сток і переводити у ґрунтовий, засипати хоча би частину меліоративних каналів, ставити шандори (ґрунтова дамба з глинистим ядром). Ефективним також є лісовідновлення. Необхідно зупинити розбійний бурштиновидобуток та встановити жорсткі науково обґрунтовані норми видобутку, а всі ділянки з покладами бурштину узяти на суворий облік.

Учений переконаний, що негативні наслідки матиме й будівництво мегаканалу «Балтика – Чорне море» (так званий проєкт E40), який нині має

пройти через усе Полісся. «Є ризик, що це підсадить додатково рівні ґрунтових вод. Там, де будуть побудовані шлюзи і місцеві підпори – буде якийсь підйом рівня води. Але загалом – по Полісся буде нанесено потужний удар, нищівний навіть, можна сказати. Відкриється більш активно ґрунтовий горизонт. Канал буде воду швидше проштовхувати на південь, працювати як мегадрена. Полісся просто всхоне внаслідок зменшення накопичення та утримання ґрунтових вод. І, відповідно, не зможе жити верхи річок, у тому числі приток Дніпра, з якого п'є воду половина України», – наголошує Є. Яковлєв (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 4.06).

У Науковому центрі аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України проаналізували вплив карантинних заходів на стан атмосферного повітря.

У Науковому центрі аерокосмічних досліджень Землі (ЦАКДЗ) ІГН НАН України провели дослідження, які показали, що введені в дію країнами світу крупномасштабні протипандемічні заходи сприяють зменшенню впливу парникового ефекту на клімат.

Глобальне потепління та негативні зміни клімату сьогодні можна назвати природною відповіддю – реакцією на непродуману споживацьку стратегію розвитку людства – суспільства споживання – «золотого мільярда». Це гучний сигнал, що вимагає адекватної оперативної реакції для повернення до стратегії «сталого розвитку» суспільства і природи.

Введення карантинних заходів по всьому світу суттєво зменшили інтенсивність промислового виробництва та переміщення транспорту, і, як наслідок, зменшили на 17 % викиди CO₂ в атмосферу. Такі зміни стану атмосферного повітря підтверджують визначальну роль антропогенного впливу на формування парникового ефекту та негативні кліматичні зміни.

Аналіз середньомісячних змін CO₂ в атмосфері та відповідних змін температури приземного повітря для території України підтверджує вказаний висновок.

Заміряні Київською геофізичною обсерваторією температури приземного повітря протягом 2019/2020 рр. показують, що їхнє середньомісячне значення за квітень та травень місяці відповідно 2019 та 2020 р. характеризують зменшення цих значень у 2020 р. проти 2019 р., що співпадає із введенням карантинних обмежень як в Україні, так і в інших країнах світу в лютому – березні 2020 р.

Різниця між роками ΔT становила: у квітні – «мінус» 0,7°C, а в травні – «мінус» 4,6°C.

Наведені залежності змін значень температури повітря та вмісту CO₂ в атмосфері над містом Києвом свідчать про високий ступінь їх корелятивного зв'язку ($R^2=0,86$) і можуть використовуватись для взаємного прогнозування

їх змін у часі і просторі, а також для розробки заходів по мінімізації негативного впливу сучасних змін клімату

Захисна реакція суспільства для протидії вказаним негараздам повинна включати оперативну реалізацію заходів, визначених у постановах ООН та в законодавстві України по забезпеченню сталого розвитку.

Ефективним засобом протидії зазначеним негативам є відродження природних лісових та болотних екосистем як ефективних поглиначів з атмосфери надмірностей CO₂, а раціональною технологією для реалізації цих проєктів – неодмінне залучення матеріалів багатоспектральних космічних зйомок у моніторинговому режимі та комп'ютерного моделювання процесів енергомасообміну в геосистемах. Саме на це спрямовані дослідження, що проводяться в Науковому центрі аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України (ЦАКДЗ). З результатами цих досліджень можна ознайомитись, зокрема, в статтях, опублікованих в електронному журналі «Український журнал дистанційного зондування Землі» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 9.06*).

Наука і влада

На сайті науково-популярного порталу «Граніт Науки» 4 червня 2020 р. було опубліковано статтю заслуженого діяча науки і техніки України, головного наукового співробітника Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України доктора економічних наук О. Поповича, темою якої стало реформування системи підготовки і атестації висококваліфікованих наукових кадрів в Україні.

Автор публікації аналізує постанову Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії». На думку вченого, зміни, передбачені цим документом – просто намагання відтворити в Україні чисто зовнішні ознаки тієї системи, яка прийнята в країнах Заходу. Насправді ж прийняття постанови сприятиме подальшому посиленню зарегульованості процесу присвоєння вчених ступенів і звань та аж ніяк не є кроком до його дерегуляції.

О. Попович зазначає: «Якщо вже намагатися брати приклад із країн Заходу, то треба було б звернути увагу на те, що там давно зрозуміли просту істину: безнадійно намагатися прослідкувати за кожною дисертацією – натомість треба, щоб заслуговували довіри ті, хто її оцінює й присвоює наукову ступінь чи вчене звання».

Учений також переконаний, що «саме рівень наукових досліджень, виконуваних у науковому інституті чи університеті, має бути основним критерієм при вирішенні питання про надання їм права присвоювати наукові

ступені й вчені звання. А оцінювати цей рівень можуть тільки вчені» (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 5.06).

В Україні має бути створений єдиний інформаційно-аналітичний центр із вивчення інфекційних хвороб та патогенів, які їх спричиняють. Таку заяву зробив секретар Ради національної безпеки і оборони України О. Данилов під час зустрічі з директором Інституту молекулярної біології та генетики НАН України академіком М. Тукалом. Про це повідомляє пресслужба РНБО.

Під час зустрічі було обговорено широке коло питань щодо перебігу коронавірусної хвороби у світі та в Україні, розрахунків прогнозу розвитку пандемії, а також заходів, що вживаються для протидії COVID-19.

Як повідомляє пресслужба РНБО, О. Данилов акцентував увагу на важливості проведення комплексних науково-дослідних робіт щодо вивчення інфекційних хвороб та патогенів, які їх спричиняють, у контексті забезпечення біологічної безпеки держави.

Секретар РНБО наголосив на необхідності координації обміну відповідною інформацією вітчизняними лабораторіями мікробіологічного профілю і створення єдиної інформаційної бази, до якої матимуть доступ такі лабораторії.

Директор Інституту молекулярної біології та генетики НАН України академік М. Тукало, зі свого боку, зазначив, що його співробітники вивчають поширення коронавірусної інфекції та світовий досвід боротьби з Covid-19. Він наголосив, що очолюваний ним інститут першим в Україні розробив вітчизняну тест-систему для проведення полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР) з виявлення коронавірусної інфекції.

Академік М. Тукало повідомив, що колектив інституту, проаналізувавши досвід застосування цих тест-систем, готовий розпочати розроблення нових комплексних тест-систем, які, за його словами, мають бути максимально простими у використанні.

Директор інституту також наголосив, що потрібно неодмінно відстежувати динаміку еволюції і мутацій коронавірусу SARS-CoV-2, аби вчасно модернізувати тест-системи для його виявлення.

Довідково. У січні 2020 р. відповідно до доручення секретаря РНБО України О. Данилова Інститут молекулярної біології і генетики НАН України розпочав роботу зі створення лабораторного варіанта вітчизняної тест-системи для діагностики коронавірусу SARS-CoV-2, що викликає захворювання на COVID-2019.

Указом Президента України № 87 від 13 березня 2020 р. уведено в дію рішення РНБО України від 13 березня 2020 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення національної безпеки в умовах спалаху гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2». Кабінету Міністрів України було доручено в установленому порядку вжити заходів

щодо невідкладного фінансування виготовлення Інститутом молекулярної біології і генетики НАН України не менше 200 тис. тестів для ПЛР-діагностики COVID-19 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 26.05).

До уваги держслужбовця

Ю. Фіх, зав. сектору інформаційно-пошукових систем НБУВ
А. Колесніченко, наук. співроб. НБУВ

Спадщина реабілітованого українського письменника В. Винниченка (1880–1951) (Закінчення. Початок у № 10)

«На той бік»

1. На той бік. – Прага ; Берлін : Нова Україна, друк. К. Г. Редера, т-ва з обмеж. порукою і Ляйпцігу, 1924. – 114 с.

Шифри НБУВ: 923 укр.

2. На той бік : повість = Across the line : novel / ред. і вступ. ст. Г. Костюка ; мистец. оформ. Я. Гніздовського ; Укр. Вільна АН у США, Коміс. для вивчення й охорони спадщини В. Винниченка. – Нью-Йорк, 1972. – 130, [2] с. : портр.

Шифри НБУВ: Ва622737; 11156 укр.

«Намисто : разок перший»

3. Намисто : разок перший. – Харків : Рух, 1930. – 261, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8107

4. Намисто. Разок перший : з дод. оповідань «Білесенька» та «Стелися, барвінку, низенько» = Necklace : (story). – Вінніпег : Тризуб, 1976. – 272 с. : іл., фот.

Шифри НБУВ: 1723 укр.; 3041 укр.

5. Намисто ; Мала проза / упоряд., передм. та прим. С. Гальченка ; НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ : Наук. думка, 2016. – 943 с. : портр. – Примітки: с. 922–940.

Шифри НБУВ: Ва807343

«Непотухший огонь»

6. Непотухший огонь // Украинская жизнь. – [1915]. – № 8–9. – С. 1–7.

Шифри НБУВ: Ву2/комп. № 8

«Нова заповідь»

7. Нова заповідь : роман. – [Новий Ульм] : Україна, 1950. – 503 с. : фот.
Шифри НБУВ: РЛ № 7961; 3872 укр.

8. Нова заповідь : роман / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; післямова Г. Сиваченко. – Київ : Знання, 2011. – 350, [2] с. – (Класна література).

Шифри НБУВ: Ва738779

«Обручение»

9. Обручение : повести и рассказы / вступ. ст. А. Речницкого. – Харьков : Укр. рабочий, 1927. – 323 с. – (Украинские писатели в русских переводах).

Шифри НБУВ: РЛ № 8110

«Ожидание»

10. Ожидание : рассказ. – М. ; Л. : Земля и фабрика, 1926. – 32 с. – (Робоче-крестьянская библиотека).

Шифри НБУВ: РЛ № 8140; Au3986

Оповідання

11. Оповідання / підгот. текст., упоряд. та крит.-біогр. нарис М. Мольнара. – Братіслава : Словац. пед. вид-во ; Пряшів : Від. укр. літ., 1968. – 302 с.

Зміст: Краса і сила; Раб краси; Кумедія з Костем; Студент; Записна книжка; Уміркований та щирий; Малорос-європеєць; Зіна; Момент; Промінь сонця; Темна сила; Талісман; Щось більше за нас; Таємність; Честь; Чудний епізод; Таїна.

Шифри НБУВ: 1462 укр.; 3525 укр.

12. Оповідання : для старш. шк. віку / ред. О. О. Барінова ; худож. ред. Л. П. Ішуткіна. – Одеса : Два слони, 1997. – 64 с. – (Бібліотечка школяра).

Шифри НБУВ: Ва574082

13. Оповідання. Слово за тобою, Сталіне! : роман; Чорна Пантера і Білий Медвідь : п'єса / ред. Н. М. Максименко. – Київ : Наук. думка, 1999. – 440 с. : мал., портр., автограф. – (Бібліотека школяра).

Шифри НБУВ: Ва592871

14. Оповідання. Слово за тобою, Сталіне! : роман; Чорна Пантера і Білий Медвідь : п'єса / ред. Н. М. Максименко. – Київ : Наук. думка, 2001. – 440 с. : мал., портр., автограф. – (Бібліотека школяра).

Шифри НБУВ: Ва614044

15. Оповідання : Народний діяч ; Краса і сила / передм. М. Жулинського ; упоряд., прим., комент. С. Гальченка, Т. Маслянчук ; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, НАН України, Укр. Вільна АН у США. – Київ : Сакцент Плюс, 2015. – 800 с. – Примітка : для оформл. обкл. використано автограф, автопортрет В. Винниченка та написану ним картину.

Шифри НБУВ: Ва797371

«Перед новим етапом»

16. Перед новим етапом. – Торонто : Накладом вид. т-ва «Вперед», 1988. – 62 с. : портр.

Шифри НБУВ: 5344 укр.

«Победитель»

17. Победитель : рассказы / пер. с укр. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1926. – 64 с. – (Универсальная библиотека).

Шифри НБУВ: РЛ № 7971; Au4235

Повісті й оповідання

18. Повісті й оповідання / В. Деде ; Накл. Укр.-рус. видавн. спілки. – Львів : Друк. НТШ, 1903. – 284, [4] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7959; Au2064

«Поклади золота»

19. Поклади золота : роман = Gold Deposits : a novel / ред. Г. Костюк. – Нью-Йорк : Укр. вільна АН у США, 1988. – 268 с.

Шифри НБУВ: Ва514056

20. Поклади золота : роман / відп. ред. Я. М. Орос ; худож. оформ. О. С. Лук'яненко. – Київ : Книга Роду, 2008. – 254, [2] с.

Шифри НБУВ: Ва698900

«Промінь сонця»

21. Промінь сонця. – Київ : Рух, 1927. – 14, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8116; Au5362

«Пророк та невидані оповідання»

22. Пророк та невидані оповідання = Unpublished works / Укр. Вільна АН у США, Коміс. для вивчення й охорони спадщини В. Винниченка ; редкол.: Г. Костюк, В. Маяковський, В. Чапленко. – Нью-Йорк : Academia Scientiarum Ucrainensis Libera, 1960. – 106 с. – (З нашого минулого ; ч. 1).
Шифри НБУВ: 3443 укр. ; 12290 укр.

«Раб краси»

23. Раб краси. – Харків : Укр. робітник, 1927. – 32 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 10).
Шифри НБУВ: РЛ № 8049; Au5333/10

24. Раб краси ; Хто ворог? / передм. А. Матяша. – Харків : Укр. робітник, 1929. – 95, [3] с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8050 ; УНД in № 201(1–3 комп.)

25. Раб краси ; Хто ворог? / передм. Ю. Лавриненка. – Харків : Укр. робітник, 1930. – 95 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 241–243).
Шифри НБУВ: РЛ № 8048; Ap1465

26. Раб краси : оповідання, повісті, щоден. записи : для старш. шк. віку / упоряд., передм. і приміт. В Панченка ; худож. оформ. О. Шанка. – Київ : Веселка, 1994. – 384 с. : портр., автограф, фот. – (Шкільна бібліотека).
Шифри НБУВ: Ва557891

«Радость»

27. Радость : рассказы / пер. с укр. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1926. – 94, [2] с. – (Универсальная библиотека ; № 159–160).
Шифри НБУВ: РЛ № 7973; Au4236

«Сліпий»

28. Сліпий. – Київ : Рух, 1927. – 25, [3] с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8010; Au4976

29. Сліпий : (оповідання). – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 31 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8009; РЛ № 8017

«Слово за тобою, Сталіне!»

30. «Слово за тобою, Сталіне!» : (політична концепція в образах) : роман = «Take The Floor, Stalin!» : (A Political Concept in images) : novel / ред. і вступ. ст. Г. Костюка ; мистец. оформл. Я. Гніздовського ; Укр. Вільн. АН у США, Коміс. для вивчення й охорони спадщини В. Винниченка. – Нью-Йорк, 1971. – 374 с. : портр., фот.

Шифри НБУВ: Ва628578; 11428 укр.

«Салдатики!»

31. «Салдатики!»: малюнок із селянських розрухів / В. Деде. – Чернівці : Друк. «Австрія», 1903. – 15 с. – (Бібліотека «Селянина»).

Шифри НБУВ: РЛ № 8139

32. «Салдатики!»: малюнок із селянських розрухів / В. Деде. – СПб. : Боротьба, 1906. – 18 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 525

33. «Салдатики!»: малюнок із селянських розрухів. – 2-ге вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 20 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8137; Во300148

34. «Салдатики!»: малюнок із селянських розрухів. – Харків. : Укр. робітник, 1929. – 16 с. : мал. на обкл. – (Дешева дитяча бібліотека).

Шифри НБУВ: РЛ № 8138

«Сонячна машина»

35. Солнечная машина : роман : [в 2 ч.] / предисл. Н. Демченка ; авториз. пер. с укр. Р. В. – [Харьков] : [Гос. изд-во Украины], [1926].

Ч. 2. – С. 243–622.

Шифри НБУВ: РЛ № 7966/2

36. Сонячна машина : [в 3 ч.]. – Харків : Держ. вид-во України, 1928.

Ч. 1. – 314, [2] с. : портр., автограф.

Ч. 2. – 235, [1] с.

Ч. 3. – 266, [4] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7963/1–3

37. Сонячна машина : [в 3 ч.]. – 2-ге вид. – Харків : Держ. вид-во України, 1929.

Ч. 1. – 312 с.

Ч. 2. – 235 с.

Ч. 3. – 266, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7964/1–3

38. Сонячна машина : [в 3 ч.]. – 4-те вид. – Нью-Йорк : Прометей, 1962.

Ч. 1. – 312 с.

Шифри НБУВ: В343630/1; 1461 укр.; 9967 укр.

39. Сонячна машина / редкол. : Є Гуцало, І. Дзюба, О. Дмитренко [та ін.] ; відп. ред. і авт. післямови П. М. Федченко. – Київ : Дніпро, 1989. – 622, [2] с. : на обкл. портр. – (Романи й повісті ; № 6).

Шифри НБУВ: Ва505361

40. Сонячна машина / передм. О. Гнідан. – Київ : Сакцент плюс, 2005. – 640 с. : автопортр. та картина В. Винниченка на обкл.

Шифри НБУВ: Ва669362

«Студент»

41. Студент. – [Харків] : Укр. робітник, [1928]. – 16 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8688

«Суд»

42. Суд. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 31,[1] с.– (Дешева бібліотека красного письменства ; № 110).

Шифри НБУВ: РЛ № 8155; РЛ № 7968; Au5333/110

43. Суд / передм. Т. Ганжулевича. – Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 38 с. – (Масова художня бібліотечка).

Шифри НБУВ: РЛ № 8145; Au8195/125

«Таємна пригода»

44. Таємна пригода. – Харків : Рух, [1927]. – 20 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8134; Au5428

45. Таємна пригода. – Харків : Укр. робітник, 1927. – 31 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 36).

Шифри НБУВ: РЛ № 8027

46. Таємна пригода. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 31 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 36).

Шифри НБУВ: РЛ № 8028; Au5333/36

«Тайна»

47. Тайна. – Харків : Рух, [1927]. – 31, [1] с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8130; Au5427

«Талісман»

48. Талісман : оповідання / передм. П. Горецького. – Київ : Всеукр. держ. вид-во, [1921]. – IX, 152 с. : портр. – (Універсальна бібліотека ; № 12).
Шифри НБУВ: РЛ № 8061; Au16640

49. Талісман. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 94, [2] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 54–56).
Шифри НБУВ: РЛ № 8063

50. Талісман. – Харків : Рух, 1928. – 40 с.
Шифри НБУВ : РЛ № 8071; Au5757

51. Талісман / пер. с укр., ред. Е. Приходченко. – М ; Л. : Гос. изд-во, 1929. – 291 с. – (Творчество народов СССР).
Шифри НБУВ : РЛ № 8069; Bu11910

52. Талісман. – Харків ; Київ : Держ. вид-во України, 1930. – 44 с. : мал.
Шифри НБУВ: РЛ № 8070; Bu14285

53. Талісман / передм. Т. Зікеєва. – Харків : Літ. і мистецтво, 1931. – 67 с. – (Масова художня бібліотека).
Шифри НБУВ: РЛ № 8068; Au8195/175

«Темна сила»

54. Темна сила : (з натури) / В. Деде ; Издком. Харьк. о-ва грамотности. – Харьков : Типо-литогр. И. А. Цедербаум, 1906. – 16 с. – (Комитет по изданию книг для народа Харьковского общества грамотности).
Шифри НБУВ: РЛ № 8031

55. Темна сила : оповідання. – Катеринослав : Друк. А. Хайтов с С-ми, 1919. – 18 с. : портр., без обкл. – (Культурно-просвітницький відділ при Губернальнім комісараті Катеринославщини ; № 16).
Шифри НБУВ: РЛ № 8035; Au17197

56. Темна сила. – Київ : Рух, 1927. – 15, [1] с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8109; Au4794

57. Темна сила ; Промінь сонця. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 32 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 95).

Шифри НБУВ: РЛ № 8030; Au5333/95

58. Темна сила. – Харків : Укр. робітник, 1930. – 28, [4] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 345).

Шифри НБУВ: РЛ № 8029

59. Темна сила ; Промінь сонця. – Харків : Літ. і мистецтво, 1932. – 28, [4] с. – (Масова художня бібліотечка).

Шифри НБУВ: РЛ № 8144

«Терень»

60. Терень. – Київ : Рух, 1928. – 34, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7951; Ai5758

61. Терень. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 54, [2] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 58–59).

Шифри НБУВ: РЛ № 7938

«Третя книжка»

62. Третя книжка оповідань. – Київ : [Укр. книгарня], 1910. – 179, [4] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8153; Vu17035

«У графському маєтку»

63. У графському маєтку. – Київ : Час, 1926. – 80 с. – (Універсальна бібліотека «Час» ; № 4).

Шифри НБУВ: РЛ № 8032

«Уміркований та щирий»

64. Уміркований та щирий. – Харків : Дзвін, тип. «Печатное дело», 1915. – 16 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8131

«Федько-Халамидник»

65. Федько-халамидник / мал. П. Ковжун. – Київ : Дзвін, друк. 2-ї Артїлі, 1913. – 32 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7997

66. Федько-халамидник. – 2-ге вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 32 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 7999
67. Федько-халамидник. – 3-те вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 32 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 7986; Au17780
68. Федько-халамидник. – 4-те вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 32 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 7987
69. Федько-халамидник. – 5-те вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 32 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8000; Au259
70. Федько-халамидник. – 6-те вид. – Київ ; Харків : Дзвін, 1917. – 32 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 7999; Au17198
71. Федько-халамидник. – Полтава, 1918. – 32 с. – (Педагогічне бюро Полтавського губернського земства ; вип. 15).
Шифри НБУВ: РЛ № 7979
72. Федько-халамидник. – Полтава, 1919. – 32 с. – (Педагогічне бюро Полтавського губернського земства ; вип. 15).
Шифри НБУВ: Ва549679
73. Федько-халамидник : оповідання. – Черкаси : Вид. кооперативу «Допомога Школі» Черкас. повітової вчит. спілки, 1920. – 24 с. – (Діти. Книжки для читання в школі ; кн. 9).
Шифри НБУВ: РЛ № 8018
74. Федько-халамидник. – Харків : Вид-во ЦК КСМУ, [1922]. – 40 с. : мал. – (Книгозбірня молодого комунара ; ч. 25).
Шифри НБУВ: РЛ № 7977
75. Федька-оборвыш. – М. ; Л. : Молодая гвардия, 1924. – 31, [1] с.
Шифри НБУВ: РЛ № 7998; Вu1580
76. Федько-халамидник та інші оповідання. – Київ : Держ. вид-во України, 1924. – 208 с. – (Бібліотека молодого ленінця).
Шифри НБУВ: РЛ № 7993; РЛ № 8754; Ар437
77. Федько-халамидник / пер. с укр. А. Алтаева. – М. ; Л. : Земля и фабрика, 1926. – 44, [3] с. – (Детская библиотека).
Шифри НБУВ: РЛ № 8001

78. Федько-халамидник : оповідання. – Харків : Книгоспілка, 1927. – 40 с. : мал.

Шифри НБУВ: РЛ № 8016

79. Федько-халамидник : оповідання. – 2-ге вид. – Харків : Книгоспілка, 1928. – 40 с.

Шифри НБУВ : РЛ № 8002; Au5995

80. Федько-халамидник / іл. П. Ляпина. – Київ : Рух, 1928. – 40 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7992

81. Федько-халамидник. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 60, [4] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 151–152).

Шифри НБУВ: РЛ № 8004; Au5333/151–152

82. Федька-халамидник : рассказ / рис. А. Щербакова. – М. ; Л. : Гос. изд-во, 1929. – 48 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8014

83. Федько-халамидник / іл.-дереворити О. Рубана. – Київ ; Харків : Держ. вид-во України, 1930. – 40 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7996

84. Федько-халамидник : оповідання / обкл. худож. Б. Фрідкіна. – 3-те вид. – Харків : Книгоспілка, 1930. – 38, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8003

85. Федько-халамидник : оповідання / худож. Л. І. Ільчинська. – Київ : Веселка, 1991. – 96 с. : іл.

Шифри НБУВ: 1991 В–48

86. Хведько-Халамидник. – Чернігів : Д. В. Ц., [б. р.]. – 24 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7995; Au17199

«Фельдфебельщина («Мнімий господін»)

87. Фельдфебельщина («Мнімий господін»). – Харків : Держ. вид-во України. Військовий сектор, 1926. – 39 с. : іл. – (Військова бібліотека «На варті». Красне письменство).

Шифри НБУВ: РЛ № 8092; Au4187

88. Фельдфебельщина («Мнімий господін»). – 2-ге вид. – Одеса : Держ. вид-во України. Юнацький сектор, 1927. – 39 с. : іл.

Шифри НБУВ: РЛ № 8093

89. Фельдфебельщина («Мнімий господін»). – Харків : Укр. робітник, 1928. – 62, [2] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 195–196).
Шифри НБУВ: РЛ № 8040

90. Фельдфебельщина («Мнімий господін»). – 3-тє вид. – Одеса : Держ. вид-во України, 1929. – 39, [1] с. : іл.
Шифри НБУВ: РЛ № 8102

«Хома Прядка»

91. Хома Прядка. Студент : оповідання / Накл. «Вістника Життя». – Фрайштадт : Друк. «Союза визволення України» у Фрайшдатському таборі, 1918. – 30 с. : автограф. – (Народна бібліотека ; ч. 6).
Шифри НБУВ: РЛ № 8135

«Хочу!»

92. Хочу!. – М. : Моск. книгоизд., 1916. – 258 с. : автограф. – Отд. отт. из сб. «Земля». 1916. № 18.
Шифри НБУВ: РЛ № 7982; В97182/18

«Хто ворог»

93. Хто ворог. – Київ : Держ. вид-во України, 1924. – 32 с. – (Бібліотека молодого ленінця).
Шифри НБУВ: РЛ № 8146; Ар413

94. Хто ворог. – Київ : Рух, 1927. – 20 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8147

«Чекання»

95. Чекання. – Київ : Рух, 1927. – 20 с.
Шифри НБУВ: РЛ № 8149; Аи5363

96. Чекання. – Харків : Укр. робітник, 1929. – 31, [1] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 197).
Шифри НБУВ : РЛ № 8045; Аи5333/197

97. Чекання / передм. Ф. Г. ; мал. худож. Ю. Кульповича. – Харків : Укр. робітник, 1930. – 31 с. – (Дешева дитяча бібліотека).
Шифри НБУВ: РЛ № 8148

«Честность с собой»

98. Честность с собой. – М. : Моск. книгоизд., 1911. – 254 с. : автограф. – Отд. отт. из сб. «Земля». 1911. № 5.

Шифри НБУВ: РЛ № 7984; В97182/5

99. Честность с собой : (повесть) = Vynnychenko Volodymyr. Ehrlich zu sich selbst. – Мюнхень ; Лейпцигъ : Изд. Г. Мюллера, 1914. – 349 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8099

100. Честность с собой ; Записки курносого Мефистофеля / пер. с укр., сост., подгот. текста и вступ. ст. Ю. Барабаша. – М. : Худож. лит, 1991. – 464 с.

Шифри НБУВ: Ва541799

«Честь»

101. Честь. – Київ : Рух, 1927. – 16 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8007

102. Честь. – [Харків] : Укр. робітник, [1928]. – 32 с. : портр. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 157).

Шифри НБУВ: РЛ № 7976

103. Честь. – Київ ; Харків : Літ. і мистецтво, 1932. – 18, [2] с. – (Масова художня бібліотечка).

Шифри НБУВ: РЛ № 8008; Au8195/277

«Чудний епізод»

104. Чудний епізод. – Харків : Укр. робітник, 1928. – 30, [2] с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 34).

Шифри НБУВ: РЛ № 7975; Au5333/34

«Щось більше за нас»

105. Щось більше за нас. – Харків : Укр. робітник, 1927. – 32 с. – (Дешева бібліотека красного письменства ; № 2).

Шифри НБУВ: РЛ № 7967

106. Щось більше за нас. Зіна. – Харків : Літ. і мистецтво, 1932. – 56 с. – (Масова художня бібліотечка).

Шифри НБУВ: РЛ № 8006

Драматургія

107. Вибрані п'єси / упоряд.: М. Г. Жулинський, В. А. Бурбела ; вступ. ст. М. Г. Жулинського ; прим. В. А. Бурбелі. – Київ : Мистецтво, 1991. – 608 с. : 8 л. іл., портр., фот.

Зміст: МЕМЕНТО; Базар; Брехня; Співочі товариства; Чорна пантера і білий медвідь; Дочка жандарма; Молода кров; Пригвождені; Гріх; Закон.

Шифри НБУВ: Ва530672

108. Вибрані п'єси : [у 2 т.] / вступ. ст. М. Жулинського ; худож. оформ. П. Беркута. – Київ : Мистецтво, 2008.

Т. 1. – 336 с. – Прим.: с. 329–334 : портр.

Зміст.: Моменто; Базар; Брехня; Співочі товариства; Чорна Пантера і Білий Медвідь.

Т. 2. – 288 с. – Прим.: с. 284–286 : портр.

Зміст: Дочка жандарма; Молода кров; Пригвождені; Гріх; Закон.

Шифри НБУВ: В351089/1–2

109. Драми / Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, НАН України, Укр. вільна АН у США ; упоряд., передм. та прим. С. Гальченка. – Київ : Сакцент плюс, 2012. – 352 с.

Зміст: Чорна Пантера і Білий Ведмідь; Дочка жандарма; Натусь; Молода кров; Пригвождені; Панна Мара.

Шифри НБУВ: Ва761231

«Базар»

110. Базар : п'єса на 4 розд. – Київ : Дзвін, 1918. – 55, [1] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7944; Вu7660

111. Базар : п'єса на 4 розд. – Вінніпег, Ман : Накл. «Укр. робітничих вістей», 1920, на обкл. 1921 р. – 94 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8100

«Брехня»

112. Брехня : п'єса на 3 дії. – Харків : Дзвін, друк. «Печатник», 1915. – 80 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8152; Вu17031

113. Брехня : п'єса на 3 дії : (репертуар Театра ім. Т. Шевченка) / склад.: Д. Чупак, Г. Шеремет, А. Мішин ; під керівн. В. Бондаренка ; худож.

Т. Смолієвський. – Київ : Спілка, серпень 1922. – 108 с. : портр. – (Бібліотека «Спілки» ; № 3. Серія драматична).

Шифри НБУВ: РЛ № 8060

114. Брежня : п'єса на 3 дії. – Львів ; Київ : [Дзвін], 1925. – 85 с.

Шифри НБУВ: УНД № 658

«Великий Молох»

115. Великий Молох : п'єса на 3 розділи. – [Н. У.] : [Голос Правди], [1907]. – 62 с.

Шифри НБУВ: УНД №733; УНД in № 1180

116. Великий Молох : п'єса на 3 розділи. – Передрук з «Літературно-наукового вістника». – Київ : Друк. П. Барського, 1907. – 78, [2] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7941; Вu3236

117. Великий Молох : п'єса на 3 розділи : (репертуар Театра ім. Т. Шевченка). – Київ : Спілка, 1923. – 126 с. : портр. – (Бібліотека «Спілки» ; № 7. Серія драматична).

Шифри НБУВ: РЛ № 7939

«Великий секрет»

118. Великий секрет : комедія на 4 дії. – Харків : Рух, 1928. – 104 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7949

«Голота»

119. Голота : п'єса на 5 одмін / інсценувала Л. Дмитрова. – Київ : Держ. вид-во України, 1923. – 80 с. – (Народня театральна бібліотека).

Шифри НБУВ: РЛ № 8072; РЛ № 6437; Au568

«Гріх»

120. Гріх : драма на 3 дії. – Київ ; Лейпціг : Нова Україна, 1920. – 74 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7943; Вu21539

121. Гріх : драма на 3 дії : (репертуар і власність Театра ім. Т. Шевченка) / склад.: Е. Попов, С. Мельник ; під керівн. В. Бондаренка, худож. ред. Т. Смолієвський ; вступ ст. Ю. М. – [Київ] : [Спілка], липень 1922. – 110 с. : портр.

Шифри НБУВ: РЛ № 7940

«Дізгармонія»

122. Дізгармонія : драм. картини на 4 дії. – Київ : Вік, з друк. С. А. Борисова, 1907. – 196, [2] с. – (Українська бібліотека ; № 19).

Шифри НБУВ: РЛ № 8042; Au2063

«Закон»

123. Закон : пьеса в 4 действиях / пер. с укр. – М. ; Берлин : Возрождение, 1922. – 94 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8151

124. Закон : п'єса на 4 дії. – Прага ; Берлін : Нова Україна, 1922. – 94 с.

Шифри НБУВ: УНД № 1150

125. Закон : п'єси / худож. О. В. Семякін. – Харків : Формат, 2008. – 320 с. – («Грамота»).

Шифри НБУВ: Ао266624

«Між двох сил»

126. Між двох сил : драма на 4 дії. – Відень : Дзвін, 1919. – 136 с.

Шифри НБУВ: УНД № 56; УНД № 1098

127. Між двох сил : драма на 4 дії / за ред., з передм. і пер. рос. част. тексту В. Чапленка. – 2-ге вид., упоряд. – Торонто : Нові дні, 1974. – 97 с.

Шифри НБУВ: Ва547474; 3069 укр.

«Молода кров»

128. Молода кров : комедія на 4 дії. – Київ : Дзвін; друк. 2-ї Артїлі, 1914. – 48 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8141

129. Молода кров : комедія на 4 дії. – Харків : Рух, 1923. – 80 с. – (Театральна бібліотека ; ч. 1).

Шифри НБУВ: РЛ № 8041

«Над»

130. Над : п'єса на 4 дії. – Харків : Рух, 1929. – 108 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8136; Au6514

«Натусь»

131. Натусь : п'єса на 4 дії : (репертуар Театра ім. Т. Шевченка. – Київ : Спілка, Жовтень, 1923. – 70 с. – (Бібліотека «Спілки». Сер. Драматична).

Шифри НБУВ: РЛ № 8038

132. Натусь : п'єса на 4 дії. – Львів ; Київ : Дзвін, друк. НТШ у Львові, 1925. – 73 с.

Шифри НБУВ: УНД № 845

«Панна Мара»

133. Панна Мара : комедія на 4 дії. – [Київ] : Книгоспілка, [б. р.]. – С. 179–263.

Шифри НБУВ: РЛ № 8129

134. Панна Мара : комедія на 4 дії. – Київ : Дзвін, військ. друк. «Герольд», 1918. – 80, [1] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8128

135. Панна Мара : комедія на 4 дії. – Харків : Рух, 1924. – 79, [1] с. – (Театральна бібліотека ; ч. 10).

Шифри НБУВ: РЛ № 8055

«Пісня Ізраїля»

136. Пісня Ізраїля : (Кол-Нідре) : п'єса на 4 дії. – Харків : Рух, [1930]. – 83 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7953

«Чорна пантера і білий медвідь»

137. Чорна пантера і білий медвідь : п'єса на 4 дії. – Київ : Дзвін, друк. 1-шої Київ. Друк. спілки, 1918. – 56 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8085

Публіцистика, щоденник

138. Публіцистика = Journalistic Writings / Укр. Вільн. АН у США, НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; передм. П. Федченка, упоряд., комент. та післямова В. Бурбели. – Нью-Йорк ; Київ, 2002. – 387, [5] с. : портр.

Шифри НБУВ: Ва640103

«Відродження нації»

139. Відродження нації: (історія української революції [марець 1917 – грудень 1919]) : [у 3 ч.]. – Київ ; Відень : Дзвін, 1920.

Ч. 1. – 348 с.

Ч. 2. – 328 с.

Ч. 3. – 535 с. – Поіменний показч.: с. 505–535.

Шифри НБУВ: РЛ № 8020/1–3; Гнатишин № 357/1–3

140. Відродження нації : (історія української революції [марець 1917 – грудень 1919]) : [у 3 ч.]. – Перевид. фотодруком. вид. Київ – Відень 1920 р. – Нью-Йорк : [Говерла], 1968.

Ч. 3. – 535 с.

Шифри НБУВ: А54889/3

141. Відродження нації : (історія української революції [март 1917 – грудень 1919]) : [у 3 ч.] / відп. за вип. Н. П. Ганник. – Репр. відтворення вид. 1920 р. – Київ : Політвидав України, 1990. – (Бібліотека репресованих видань).

Ч. 1. – 348 с.

Ч. 2. – 328 с.

Ч. 3. – 542 с.

Шифри НБУВ: А122877/1–3

«В чому наша сила?»

142. В чому наша сила?. – Петроград : Друк. С. Г. Степанова, 1916. – 33, [1] с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7942; Вu2237

143. В чому наша сила? : зб. ст. – Катеринослав : Дзвін, 1917. – 40 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 7946

«Загибель Західно-Української Республіки»

144. Загибель Західно-Української Республіки : (витяг з кн. «Відродження нації»; Ч. III). – [Відень] : Вид-во політвідділу Н ой Совітської Дівізії «Червона Галичина»; Ч. 10, друк. «Червона Галичина» політвід. Н ой Дівізії, [б. р.]. – 8 с.

Шифри НБУВ: РЛ № 8154

«Заповіт борцям за визволення»

145. Заповіт борцям за визволення / післямова М. Г. Жулинського ; редкол.: В. В. Біленко, С. А. Кальченко. – Київ : Видавн. т-во «Криниця» книголюбів України, 1991. – 128 с.

Шифри НБУВ: Ва538146; Коваль В. С. Ва86

«Конкордизм»

146. Конкордизм. Система будування щастя : [етико-філос. трактат] / передм. Т. І. Гундорової ; відп. ред. Ю. Буряк ; худож. С. Ковика-Алієв. – Київ : Укр. письменники, 2011. – 343, [1] с. – (Ad fontes = До джерел).

Шифри НБУВ: Ао269550

«Перед новим етапом : (наші позиції)»

147. Перед новим етапом : (наші позиції). – Торонто–Канада : Накл. видавн. т-ва «Вперед», 1938. – 62 с., [1] : портр.

Шифри НБУВ: УНД № 251

148. Перед новим етапом : (наші позиції). – Торонто–Канада : Накл. видавн. т-ва «Вперед», 1988. – 62 с.

Шифри НБУВ: 5344 укр.

«О морали господствующих и о морали угнетенных»

149. О морали господствующих и о морали угнетенных : (открытое письмо к моим читателям и критикам) / пер. с укр. ; Накл. І. Скульського. – Львів : Друк. «Народна», 1911. – 92 с. – (Издание «Нашего Голоса»).

Шифри НБУВ: РЛ № 8005; Au15507

Статті й матеріали

150. Статті й матеріали / Укр. Вільна АН у США, Коміс. для охорони і збереження літ. та мистец. спадщини В. К. Винниченка ; редкол.: Б. Подоляк [та ін.]. – Нью-Йорк, 1953. – 70 с. : іл.

Шифри НБУВ: 10538 укр.

«Щоденник»

151. Щоденник : [у 4 т.] = Diary / Канад. Ін-т укр. студій, Коміс. Укр. Вільної АН у США для вивчення і публікацій спадщини В. Винниченка ; ред. Г. Костюк ; упоряд. текстів і прим. О. Мотиля. – Київ ; Едмонтон ; Нью-Йорк, 1980–2012.

Т. 1 : 1911–1920. – Едмонтон ; Нью-Йорк. – 1980. – 500 с. : іл, портр, автограф, фот.

Т. 2 : 1921–1925. – Едмонтон ; Нью-Йорк. – 1983. – 700 с. : іл., портр., автограф, фот. – Імен. покажч.: с. 681–698.

Т. 3 : 1926–1928 / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; вступ. слово С. Кальченка ; передм. М. Жулинського. – Київ : Смолоскип, 2010. – 623 с. : портр., автограф. – Імен. покажч.: с. 609–620.

Т. 4 : 1929–1931 / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка ; передм. С. Гальченка. – Київ : Смолоскип, 2012. – 342 с. : портр., автограф. – Імен. покажч.: с. 333–339.

Шифри НБУВ: В345493/1–2, 4; В352369/3; 857 укр.; 858 укр.; 2544 укр.; 2545 укр.; 12249 укр.; 12276 укр.

Ю. Фіх, зав. сектору інформаційно-пошукових систем НБУВ

Дистанційна освіта та дистанційне навчання: список літератури: за фондами та електронними ресурсами НБУВ (1999–2019 рр.)

(Початок. Закінчення у № 12)

Серія «Дистанційна освіта»

1. Беспяньська Г. В. Діловодство : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспяньська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 64 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654517

2. Беспяньська Г. В. Машинопис : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспяньська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 102 с. – (Дистанційна освіта).

ВА664988

3. Бессонова І. В. Англійська мова. Базовий курс : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бессонова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 154 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654509

4. Бойченко І. В. Філософія : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бойченко, М. І. Бойченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 212 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654434

5. Бойченко І. В. Філософія : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бойченко, М. І. Бойченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-е вид., виправ. – Київ, 2006. – 228 с. – (Дистанційна освіта).
ВА677409

6. Бохан В. Г. Організаційна техніка : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. Г. Бохан ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 192 с. – (Дистанційна освіта).
ВА653497

7. Дуган О. М. Екологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. М. Дуган, Г. О. Статюха ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 170 с. – (Дистанційна освіта).
ВА657466

8. Захарченко П. П. Історія держави та права України : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 206 с. – (Дистанційна освіта).
ВА654444

9. Інформатика і комп'ютерна техніка : навч. посіб. для дистанц. навчання / уклад. Н. М. Наумова, Н. О. Дорожко, М. О. Черевко [та ін.] ; ред. П. П. Лізунов ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 403 с.: рис. – (Дистанційна освіта).
ВС39963

10. Історія України : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. Б. Павленко, А. М. Михненко, С. І. Лисова [та ін.] ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 263 с. – (Дистанційна освіта).
ВА656482

11. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. В. Кравченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 528 с. – (Дистанційна освіта).
ВА657279

12. Люшневська Т. Г. Німецька мова : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. Г. Люшневська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – (Дистанційна освіта).
Мод. 1 : Базовий курс / ред. Г. А. Гринюк. – 138 с.
В348002/Мод. 1

13. Майер Н. В. Французька мова. Базовий курс : навч. посіб. для дистанц. навчання / Н. В. Майер ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 104 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654440

14. Нікітін А. В. Теорія держави та права [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Нікітін ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004 . – (Дистанційна освіта).

Ч. 1. – 164 с.

В347893/Ч. 1

15. Основи підприємництва : навч. посіб. для дистанц. навчання / С. М. Кваша, В. В. Лавринович, Н. В. Лавринович [та ін.] ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 450 с. – (Дистанційна освіта)

ВА656488

16. Рудюк Л. В. Вступ до фаху (Спеціальність «Фінанси») : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. В. Рудюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 144 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654439

17. Рудюк Л. В. Фінанси : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. В. Рудюк ; ред. Л. Ф. Романенко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 120 с. – (Дистанційна освіта).

ВА661358

18. Сахно А. К. Політологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. К. Сахно ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 186 с. : рис. – (Дистанційна освіта).

ВА660530

19. Сергійчук З. С. Українська мова за професійним спрямуванням : навч. посіб. для дистанц. навчання / З. С. Сергійчук, М. М. Цілина ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 216 с. – (Дистанційна освіта).

ВА654441

20. Старостенко Г. Г. Політична економія : посіб. для дистанц. навчання та індивідуал. роботи / Г. Г. Старостенко ; Відкритий Міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 160 с. – (Дистанційна освіта).

ВА652550

21. Трофанчук Г. І. Історія вчень про державу та право : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. І. Трофанчук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 210 с. – (Дистанційна освіта)
ВА656453

22. Трофанчук Г. І. Основи римського цивільного права : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. І. Трофанчук, В. І. Подоляк ; заг. ред. Р. А. Калюжний ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 160 с. – (Дистанційна освіта).
ВА652556

23. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. О. Цирфа ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 209 с. – (Дистанційна освіта).
ВА656141

24. Чернюк Л. Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 245 с. – (Дистанційна освіта).
ВА654430

Серія «Мережа дистанційного навчання»: (навчальні посібники)

25. Абрамова В. М. Криміналістика : навч. посіб. для дистанц. навчання : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Абрамова, А. О. Ляш ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 557 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА692632

26. Банківські операції : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Лазепко, М. Д. Алексеєнко, М. І. Сивульський [та ін.] ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 328 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА690182

27. Бараник З. П. Економетрія : навч. посіб. для дистанц. навчання / З. П. Бараник, І. В. Пономаренко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 190 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА690007

28. Барна Н. В. Іміджологія : навч. посіб. для дистанц. навчання для студ. вищ. навч. закл. / Н. В. Барна ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 217 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА693576

29. Бараник З. П. Статистика : навч. посіб. для дистанц. навчання / З. П. Бараник ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 268 с. : табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА673971

30. Безуглова Т. Г. Організація і методика аудиту : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. Г. Безуглова, Н. С. Усик ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 371 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА683709

31. Берлач А. І. Основи казначейської справи : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / А. І. Берлач, А. М. Стовбчатий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 228 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА677651

32. Берлач А. І. Фінансове право України : навч. посіб. для дистанц. навчання вищ. навч. закл. / А. І. Берлач ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 288 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА677427

33. Беспянська Г. В. Машинопис [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспянська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 326 с.

В348739/Ч. 2

34. Беспянська Г. В. Організація роботи з документами : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. В. Беспянська ; наук. ред. В. В. Бездрабко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 244 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА678678

35. Бессонова І. В. Англійська мова. Базовий курс : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бессонова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2007. – 318 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683627

36. Бессонова І. В. Англійська мова (за професійним спрямуванням) : [у 3 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бессонова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005–2007. – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 2005. – 272 с.

Ч. 3. – 2007. – 410 с.

В348820/Ч. 2–3

37. Бойченко І. В. Філософія [у 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Бойченко, М. І. Бойченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007 . – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 196 с.

В349907/Ч. 2

38. Вступ до фаху (Спеціальність «Фінанси») : навч. посіб. для дистанц. навчання / уклад. Л. В. Рудюк ; ред. Л. Ф. Романенко ; Відкритий міжн. Ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 144 с.: рис. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665031

39. Гаценко О. П. Бухгалтерський облік : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. П. Гаценко, О. В. Стрибуль ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 198 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665043

40. Гаценко О. П. Управлінський облік : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищих навч. закл. / О. П. Гаценко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 359 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА695182

41. Герасін О. І. Комп'ютерний практикум : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. І. Герасін, О. В. Охріменко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 278 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА688672

42. Горбаченко Т. Г. Аналітико-синтетична переробка документної інформації : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. Г. Горбаченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2008. – 311 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА719554

43. Дуган О. М. Екологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. М. Дуган, Г. О. Статюха ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., доп. і переробл. – Київ, 2007. – 214 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690171

44. Економіка підприємства : навч. посіб. для дистанц. навч. / уклад. О. Є. Єрмаков, Н. М. Бондар, А. В. Калина [та ін.] ; заг. ред. В. Є. Воротін ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 248 с.: рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА695037

45. Єрмакова О. А. Вища математика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. А. Єрмакова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 444 с. : рис. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690536

46. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. для дистанц. навчання / Є. П. Желібо, В. В. Зацарний ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 264 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА666897

47. Захарченко П. П. Історія держави і права зарубіжних країн : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. П. Захарченко, О. О. Ковалевська, О. В. Кузьминець ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 214 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664984

48. Захарченко П. П. Історія держави та права України : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / П. П. Захарченко, О. В. Кузьминець ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 208 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА664985

49. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. В. Зацарний, Р. В. Сабарно ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 303 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683701

50. Зеленський К. Х. Вища математика [у 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. Х. Зеленський ; Відкритий міжн. ун-т розвитку

людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 212 с.

В349905/Ч. 2

51. Зеленський К. Х. Системи управління базами даних : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. Х. Зеленський, В. М. Ігнатенко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 245 с. : іл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВС43521

52. Зеленський К. Х. Теорія ймовірностей і математична статистика : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. Х. Зеленський, В. М. Макаренко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 202 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВС43522

53. Історія України : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. Б. Павленко, А. М. Михненко, С. І. Лисова [та ін.] ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., випр. та доп. – Київ, 2006. – 262 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683696 ; ВА723598

54. Калина А. В. Економіка, планування та організація діяльності підприємства : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Калина ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 209 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА716199

55. Калина А. В. Економічна історія : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Калина ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 246 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683718

56. Калина А. В. Фондовий ринок : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Калина, О. О. Кощєєв ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 207 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА671646

57. Карпенко С. В. Управління персоналом : навч. посіб. для дистантац. навчання / С. В. Карпенко, О. А. Карпенко ; Відкритий міжн. ун-т

розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 273 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690063

58. Карпусь А. К. Ділова німецька мова (мова ділових паперів) : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. К. Карпусь ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 281 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683706

59. Кілічава Т. М. Екологічне право : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. М. Кілічава ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 302 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА664998

60. Кілічава Т. М. Екологічне право : навч. посіб. для дистанц. навчання для студ. вищ. навч. закл. / Т. М. Кілічава ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 303 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683629

61. Кілічава Т. М. Цивільний процес : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. М. Кілічава ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 216 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА677412

62. Клиновий Д. В. Основи фінансової діяльності : навч. посіб. для дистанц. навчання / Д. В. Клиновий, І. О. Петровська ; ред. Л. Г. Чернюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 344 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665032

63. Колодний А. М. Релігієзнавство : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Колодний, Т. А. Ніколаюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., перероб. та випр. – Київ, 2006. – 271с. : іл. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА683703

64. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. для дистанц. : навч. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Кравченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., доп. і випр. – Київ, 2007. – 481 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА689978

65. Кривов'яз, Т. В. Бухгалтерський облік у банках : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. В. Кривов'яз ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 312 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА717138

66. Крупка Ю. М. Аграрне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / Ю. М. Крупка ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 160 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683622

67. Крупка Ю. М. Господарське право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / Ю. М. Крупка ; ред. Н. Р. Малишева ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 342 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА685706

68. Крупка Ю. М. Правові й організаційні основи підприємницької діяльності : навч. посіб. для дистанц. навчання / Ю. М. Крупка ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 192 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА664983

69. Лебеденко В. І. Судочинство в господарських судах : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. І. Лебеденко, Р. О. Коніжай ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 176 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690295

70. Лисенков Ю. М. Міжнародні фінанси : навч. посіб. для дистанц. форми навчання / Ю. М. Лисенков, О. А. Іващенко, О. В. Музиченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 211 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА688847

71. Ліпінська А. В. Науково-технічна термінологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Ліпінська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 218 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683715

72. Ліпінська А. В. Технічне забезпечення інформаційної діяльності : навч. посібник для дистанц. навчання / А. В. Ліпінська ; Відкритий міжн. ун-т

розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 302 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690534

73. Ломачинська І. М. Бібліографознавство : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Ломачинська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 300 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664995

74. Ломачинська І. М. Професійна етика : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. М. Ломачинська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 227 с. : фот. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА722542

75. Лоскутова С. А. Стенографія : навч. посіб. для дистанц. навчання / С. А. Лоскутова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 288 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА677462

76. Лунтовський А. О. Комп'ютерні мережі та телекомунікації : навч. посібник для дистанц. навчання / А. О. Лунтовський, І. В. Мельник ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 257 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА689866

77. Люшневська Т. Г. Німецька мова. Базовий курс : навч. посібник для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / Т. Г. Люшневська ; наук. ред. А. К. Карпуть ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., доп. і переробл. – Київ, 2008. – 256 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА695177

78. Люшневська Т. Г. Німецька мова (за професійним спрямуванням) : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / Т. Г. Люшневська ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005 . – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 274 с.

В348882/Ч. 2

79. Ляш А. О. Організація судових та правоохоронних органів : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. для дистанц. навчання / А. О. Ляш, В. І. Галаган, В. І. Моргун ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 322 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665045

80. Мазур О. С. Сімейне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. С. Мазур ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 116 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664993

81. Мазур О. С. Сімейне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. С. Мазур ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 116 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683628

82. Мазур О. С. Цивільне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання у вищ. навч. закл. / О. С. Мазур ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 288 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664992

83. Мазур О. С. Цивільне право України : навч. посіб. для дистанц. навчання : для вищ. навч. закл. / О. С. Мазур ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 286 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683713

84. Майєр Н. В. Французька мова : навч. посіб. для дистанц. навчання / Н. В. Майєр ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 284 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683626

85. Майєр Н. В. Французька мова ділового спілкування : навч. посіб. для дистанц. навчання / Н. В. Майєр ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 166 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664974

86. Максимчук В. С. Практикум з перекладу. Німецька мова : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. С. Максимчук, К. Г. Смірнова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 351 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690175

87. Матюха М. М. Інформаційні системи і технології в обліку : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. М. Матюха ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 305 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683711

88. Матюха М. М. Страхові послуги : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. М. Матюха ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 345 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА690062

89. Махлін П. Я. Латинська мова : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. Я. Махлін, О. В. Данченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 216 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА677461

90. Мацько Л. І. Стилїстика ділової мови і редагування документів : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець, О. В. Солдаткіна ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 282 с. – (Мережа дистанційного навчання). – Альтернативна назва : Стилїстика ділового мовлення та редагування ділових документів
ВА664978

91. Мельник І. В. Інформаційні комп'ютерні мережі : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. В. Мельник ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 250 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА701443

92. Михайленко В. С. Гроші та кредит : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. С. Михайленко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., стер. – Київ, 2006. – 371 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА683694; ВА677581

93. Мозгова Н. Г. Логіка : навч. посіб. для дистанц. навчання / Н. Г. Мозгова, А. М. Мозговий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., розшир. та доп. – Київ, 2005. – 252 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА664996

94. Нікітін А. В. Теорія держави та права : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Нікітін. ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004–2005. – (Мережа дистанційного навчання).
Ч. 1. – 2004. – 158 с.
Ч. 2. – 2005. – 272 с.
В348738/Ч. 1–2

95. Нікітін А. В. Теорія держави та права : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Нікітін ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006 . – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 1. – 2006. – 158 с.

Ч. 2. – 2006. – 265 с.

В351487/Ч. 1–2

96. Облік у бюджетних організаціях : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. П. Гаценко, О. В. Стрибуль, Т. Г. Безуглова, Н. С. Усик ; наук. ред. Г. І. Купалова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 248 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА673968

97. Павлик П. М. Житлове право України : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. М. Павлик, А. Л. Терещенко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 180 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА706267

98. Патица Н. І. Міжнародні фінансові організації : навч. посіб. для дистанц. навчання / Н. І. Патица ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 218 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА719560

99. Петренко І. А. Основи електротехніки та електроніки : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / І. А. Петренко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006 . – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 1 : Основи електротехніки. – 410 с. : рис.

Ч. 2 : Основи електроніки. – 306 с. : рис.

В349908/Ч. 1–2

100. Петровська І. О. Аудит : навч. посіб. для дистанц. навчання / І. О. Петровська, Т. В. Шмакова ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 104 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА716200

101. Пізнюк Л. В. Паблік рилейшнз : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. В. Пізнюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 240 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665038

102. Пріб К. А. Податкова система : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. А. Пріб ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 265 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683702

103. Пріб К. А. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. А. Пріб ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 321 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690073

104. Рубцов В. П. Державне будівництво і місцеве самоврядування : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. П. Рубцов, С. В. Фіалко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 256 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665940

105. Рубцов В. П. Державне управління та державні установи : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. П. Рубцов, Н. І. Перинська, ред. Ю. П. Сурмін ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 440 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА695180

106. Рудюк Л. В. Фінанси : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. В. Рудюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2007. – 269 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683700

107. Рудюк Л. В. Фінанси підприємств : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. В. Рудюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 226 с. : схеми. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА667008

108. Русаловський А. В. Цивільна оборона : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. В. Русаловський, В. М. Заплатинський ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 227 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА683705

109. Семенюк К. С. Етика і естетика : навч. посіб. для дистанц. навчання / К. С. Семенюк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 193 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690074

110. Сергійчук З. О. Риторика : навч. посіб. для дистанц. навчання / З. О. Сергійчук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 148 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА683708

111. Сергійчук З. О. Українська мова (за професійним спрямуванням) : навч. посіб. для дистанц. навчання / З. О. Сергійчук, М. М. Цілина ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – 2-ге вид., випр. та доп. – Київ, 2006. – 210 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА676514

112. Сердюк Л. З. Психологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. З. Сердюк, О. М. Кочубейник ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 232 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА683695

113. Сидоренко М. Й. Правознавство : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. Й. Сидоренко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 173 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА683698

114. Сорока П. М. Економічні та фінансові ризики : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. М. Сорока, Б. П. Сорока ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 265 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА683712

115. Сорока П. М. Інформаційний менеджмент : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / П. М. Сорока, Б. П. Сорока ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 535 с. : рис. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА693806

116. Сорока П. М. Інформаційні системи і технології у фінансах : навч. посіб. для дистанц. навчання / П. М. Сорока ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 264 с. – (Мережа дистанційного навчання).
ВА664762

117. Старостенко Г. Г. Бюджетна система : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. Г. Старостенко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини

«Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 219 с. : рис., табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683692

118. Старостенко Г. Г. Економічна теорія : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. Г. Старостенко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 172 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665042

119. Степанов В. М. Менеджмент : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. М. Степанов, Т. І. Пішеніна ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2004. – 208 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665036

120. Стовбчатий А. М. Податкова система : [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / А. М. Стовбчатий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 184 с.

В350215/Ч. 2

121. Стовбчатий А. М. Фінансовий контроль : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Стовбчатий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 420 с. : табл. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА692798

122. Стожок Л. Г. Страхування : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. Г. Стожок ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 164 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664976

123. Стрибуль О. В. Організація обліку на підприємствах малого бізнесу : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. В. Стрибуль ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 275 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690067

124. Струтинська О. В. Інформаційні системи та мережеві технології : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. В. Струтинська ; наук. ред. М. І. Жалдак ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – 211 с. : рис. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА695178

125. Сук Л. К. Бухгалтерський облік у галузях народного господарства : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. К. Сук, П. Л. Сук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 308 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690066

126. Сук Л. К. Контроль і ревізія : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / Л. К. Сук, П. Л. Сук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 275 с. : табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА677658

127. Сук Л. К. Облік і аналіз зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. К. Сук, П. Л. Сук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2006. – 274 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА673887

128. Сук Л. К. Організація обліку та контролю на підприємстві : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. К. Сук, П. Л. Сук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 321 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690185

129. Сук Л. К. Фінансовий облік : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / Л. К. Сук, П. Л. Сук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 453 с. : табл. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683716

130. Тараненко О. С. Історія економічних вчень : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. С. Тараненко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 301 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА683717

131. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. Д. Тимченко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 224 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690242

132. Тітов М. М.. Кримінальне право : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. М. Тітов, А. О. Ляш, заг. ред. А. А. Музика ; Відкритий міжн.

ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 544 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664989

133. Томчук М. І. Педагогіка : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. І. Томчук, С. М. Томчук ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2007. – 193 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА688805

134. Трофанчук Г. І. Основи римського цивільного права : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. І. Трофанчук, В. І. Подоляк ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 164 с. : рис. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664986

135. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія : навч. посіб. для дистанц. навчання / Г. О. Цирфа ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 210 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА664982

136. Цирфа Г. О. Юридична деонтологія : навч. посіб. для дистанц. навчання : для студ. вищ. навч. закл. / Г. О. Цирфа ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2006. – 169 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА683632

137. Цурін О. П. Комп'ютерна графіка : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. П. Цурін, Н. О. Цуріна ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 165 с. : рис. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА666911

138. Черевко М. О. Комп'ютерні технології в юридичній діяльності : навч. посіб. для дистанц. навчання / М. О. Черевко ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна», Ін-т дистанц. навч. – Київ, 2006. – 272 с. – (Мережа дистанційного навчання)

ВА677799

139. Чернюк Л. Г. Державне регулювання економіки : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. Г. Чернюк, Т. І. Пішеніна, Т. В. Пепа ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2007. – 322 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА690068

140. Чернюк Л. Г. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка : навч. посіб. для дистанц. навчання / Л. Г. Чернюк, Д. В. Клиновий ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 245 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665041

141. Шаповал О. Ф. Економіка підприємства [У 2 ч.] : навч. посіб. для дистанц. навчання / О. Ф. Шаповал ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2008. – (Мережа дистанційного навчання).

Ч. 2. – 2008. – 213 с. : рис., табл.

В350852/Ч. 2

142. Шокун В. В. Основи менеджменту : навч. посіб. для дистанц. навчання / В. В. Шокун, Т. І. Пішеніна ; Відкритий міжн. ун-т розвитку людини «Україна». – Київ, 2005. – 340 с. – (Мережа дистанційного навчання).

ВА665037